

A szerkesztőség címe (Írott Szó Alapítvány)

1092 Budapest, Ferenc krt. 14.Levelezési cím: **1450 Budapest, Pf. 77.**Számlázási cím: **1062 Bp., Bajza u. 18.**Telefon/fax: **413-6672, 413-6673**Szerkesztőségi mobil: **(70) 388-7034**

Központi e-mail cím és előfizetés:

info@magyarnaplo.hu

Elérhetőségünk a világhálón:

www.magyarnaplo.hu**www.facebook.com/magyarnaplo**

Kiadja az Írott Szó Alapítvány

(1092 Bp., Ferenc krt. 14.)

és a Magyar Napló Kiadó Kft.

(1062 Bp., Bajza utca 18.)

Terjeszti a Magyar Lapterjesztő Zrt.

(1097 Bp., Táblás u. 32.)

Előfizetésben terjeszti

a Magyar Posta Zrt. Hírlap Üzletága

(1080 Bp., Orczy tér 1.)

Előfizethető valamennyi postán,

a kézbesítőknél, e-mailen (hirlap@posta.hu),

faxon (303-3440)

Egy évre 7500 Ft, fél évre 3900 Ft.

További információ: 06-80-444-444

Nyomda: Pannónia Nyomda Kft.

(1139 Bp., Frangepán u. 16.)

A folyóirat megrendelhető**szerkesztőségünkben is:**

- személyesen:

1092 Budapest, Ferenc krt. 14. I/5.• levélben: **1450 Budapest, Pf.: 77.**• telefonon: **06-1-413-6672**• e-mailen: **info@magyarnaplo.hu**

Vastag vaj van a füle mögött

„Legelőkelőbb köreink a nemzeti kultúra ápolásában rájuk váró feladat elől már jó ideje következetesen kitérnek. Magyar nyelvszokásukat, kiejtésüket mintának el nem fogadhatjuk. Ez a kiejtés részint az illetők idegen származása, részint a kora gyermekkorban megkezdett idegen nyelvtanulás miatt tele van idegen ízzel, a magyar szokástól eltérő, tehát helytelen ejtémóddal. (...) Mintha a műveltség ára az volna, hogy elveszítjük az élő beszéd magyar zamatát. S akik alulról kerülnek a középosztályba, sietnek eltanulni ezt a színtelen, semleges, sőt hibás beszédet, mert azt hiszik, ez a finom, ez az előkelő, s eldobják a magukkal hozott egészséges, gazdagabb színezésű kiejtést. (...) A beszéd szinte a nemzetért való testi kiállás egy formája. Hol romlik a kiejtés? Ahol fogyatékos a nemzeti öntudat és a vele járó felelősségérzet. Ahol a nyelv tudása nem tartozik a legmagasabb kultúrideálok közé. Ahol az idegen nyelvek tudása fontosabb, mint a nemzeti nyelv.”

Mindezeket a szavakat Györfly István idézi 1939-ben közzétett, *A néphagyomány és a nemzeti művelődés* című röpiratában Kodály Zoltánnak a magyar kiejtés romlásáról írott dolgozatából. Kodály és Györfly még harcoltak a helyes magyar nyelvhasználat létjogáért, az anyanyelvi műveltség kiterjesztéséért, olyannyira, hogy Teleki Pál minisztersége idején kormányprogrammá is sikerült tenni elképzelésüket.

Hol tartunk ma? Sokkal hátrább. Ma már a magyar nyelvhasználatban rejlő nemzeti értékek, s így a helyes magyar nyelvhasználat ügye alig valakit érdekel. A Magyar Tudományos Akadémia szakemberei közül is sokan azt tartják, a nyelv romlása természetes, már-már üdvözlendő jelenség, mivelhogy nem is romlásról, csupán változásról, hogy ne mondjam: fejlődésről van szó. A különbség az, hogy rossz példával manapság nem a művelt középosztály tagjai járnak elől. Egyrészt, mert ilyen középosztály nem létezik, másrészt azért, mert a példakép már nem a művelt, anyagilag független polgár, hanem a celebnek nevezett közszereplő. Ők adják a mintát.

Milyent? A magyar nyelvben a szavak első szótagjára esik a hangsúly. A mintaadók többsége ezt az utolsóra teszi, mintha angol slágert énekelne. A többség lelkesen követi a mintát. Még a magyartanárok, diákok többsége is.

A minap hallottam egy televíziós megmondó embert, aki valamely közszereplőről kialakított lesújtó véleményét így fogalmazta meg: „Vastag vaj van a füle mögött.” Egyetlen mondatban ügyesen összezagyvált három szólást is. Akinek vaj van a fején, ne menjen a Napra, mondjuk, ha azt akarjuk kifejezni, az érintettnek van takargatni valója, tehát jobb, ha háttérbe húzódik. Van valami a füle mögött, azaz elkövetett már valami disznóságot. És legvégül: Vastag bőr van a pófáján, azaz nem szégyell semmit. Mindegyik mondás egyszerű, világos képi kifejezés, amely a népi gondolkodásmódban gyökerezik. Amit megmondó emberünk mindezekből kevert, érthetetlen zagyvaság. Azonban sajnos tapasztalnom kellett, hogy egyre többen szegődnek a nyomába.

A cégtáblák, reklámfeliratok köréből is hoznék példát a dühödten burjánzó sznobizmus illusztrálására. Máriaremetén lakom, a szomszédságomban, Hidegkúton nemrég új üzlet kialakításába fogtak. Elsőnek a cégtábla került a helyére. SILVER FOX, ez állt rajta. Találgattam, mi lesz majd odabent, esetleg szörmeüzlet? Nem kellett sokáig találgatnom: pár hét múlva megnyílt az üzlet, és láss csodát, étkezde várta vendégeit. Nem hiába, lelkes fiatalok álltak sorban a pultnál. Lehet, hogy rókahúsrá vártak?

Oláh János

Szerkesztőbizottság: *Jókai Anna* (elnök),
Báger Gusztáv, *Horváth Antal*,
Kalász Márton, *Kő Pál*, *Nemes Attila*,
Salamon Konrád, *Szakály Sándor*, *Vasy Géza*

Főszerkesztő: Oláh János
E-mail: olahjanos@magyarnaplo.hu
Mobil: (70) 388-7035

Munkatársak:

Berta Zsolt
(Magyar Napló Könyvesbolt,
Budapest, VIII. ker. József krt. 70.,
Józsefvárosi Galéria)
Mobil: (70) 421-9580
magyarnaplo@magyarnaplo.hu

Bíró Gergely
(olvasószerkesztő, próza)
E-mail: proza@magyarnaplo.hu
Mobil: (70) 388-7031

Bornemissza Ádám (tördelőszerkesztő)

Cech Vilmosné (gazdasági ügyintéző)

Csontos János (Nyitott Műhely)

Gilányi Magdolna
(szerkesztő, rendezvényszervező)
E-mail: gilanyi.magdolna@magyarnaplo.hu
Mobil: (70) 421-8147

Mórocz Gábor (Könyvszemle, tanulmány)
E-mail: moroczgabor@magyarnaplo.hu

Parragi Zoltán (ügyintéző)
E-mail: parragizoltan@magyarnaplo.hu

Réger Ádám (szerkesztő)
E-mail: regeradam@magyarnaplo.hu
Mobil: (70) 388-7032

Szalai Judit
(szerkesztő, Versmaraton,
Magyar Napló-hajóút)
E-mail: szalaijudit@magyarnaplo.hu
Mobil: (70) 421-7962

Szentmártoni Anikó
(szerkesztőségi titkár, terjesztés, előfizetés)
E-mail: szentmartonia@magyarnaplo.hu
Mobil: (70) 388-7030

Zsiga Kristóf (könyvkiadás)
E-mail: zsigakristof@magyarnaplo.hu
Mobil: (70) 388-7033

Zsille Gábor (vers)
E-mail: vers@magyarnaplo.hu

Borító: **Oláh Mátyás László**
*

A címlapon: **Leonyid Volodarszkij**
(Fotó: **Jurij Klimenko**)

Meg nem rendelt kéziratot nem őrzünk meg és nem küldünk vissza. Minden felbélyegzett, válaszborítékkal ellátott levélre válaszolunk. Mutatópéldány kérhető a szerkesztőségben.

Oláh János: *Vastag vaj van a füle mögött* 1

SZEMHATÁR

Vasadi Péter: *Nagy László litániájára* 3
Jánosi Zoltán: *Sebekre küldött patyolat*
Modellalkotás, mítosz és sorskifejezés Nagy László portréverseiben 5
Soltész Márton: *Nagy László kétségbevonat öröksége*
Még egyszer a Ki viszi át a Szerelmet című versről 10
Ágh István: *Kihalt emlékhely* 13
Horváth (EÖ) Tamás: *Ballada a hétköznapi ember igazáról* 14
Lázár Balázs: *szürke lepke; A téli parton* 19
zöld 20
Pósa Zoltán: *Spirituális realizmus és keresztény elhivatottság.*
Jókai Anna, a Hamvas–Várkonyi–Kodolányi triász szellemi
örökségének átörökítője és újjáteremtője 21
Szalay Károly: *Transzcendenciára nyíló életmű* 27
Barabás Zoltán: *Ne nézd; Haiku XIV.* 32
Legalább a mát...; Hiánya velem 33
Oszét festők 34
Szemadám György: *Magyarok Észak-Oszétiában* 35
Payer Imre: *Már látom szürke felhők alatt; Az új arc!* 45
Deme Tamás: *Alkonyat, Makovecz bekiált* 46
Valóság 47
Miskolczi Ambrus: *Legionárius regényvilág* 48
Leonyid Volodarszkij: ****; Táblakép olajjal; 14+100=14* 54
*Csók; ***;* 55
*Szépnemű vagy, lélek; ***;* 56

NYITOTT MŰHELY

Marosi Lajos: *Szputnyikkal vagy hittel az egekbe*
Virtuális dialógus Leonyid Volodarszkij orosz költővel 57

KÖNYVSZEMLE

Alföldy Jenő: *Az őszinteség szabadító ereje*
Oláh János: Belső tükrök. Összegyűjtött versek 1958–2014 62
Kovács Flóra: *Olvasások, nyitások*
Pieldner Judit: Az értelmezés ideje 65
Zsille Gábor: *Kiteljesedő jelen*
Lázár Balázs: Bomlik a volt 67

SZERZŐINK 68

Számunkat oszét festők alkotásaival illusztráltuk.

VASADI PÉTER

Nagy László litániájára

Ámulva mosolyogta meg
 versbéli képeidet a
 Gyönyörűd, ki nagyon
 is érzi a szépséget,
 hisz maga is szép, Asszony,
 akihez így könyörögtél:
 „Gyönyörűm, te segíts engem!”
 Gyöngéden szalagozott
 szádból litániás éneked,
 neki elpanaszoltad,
 mormolva imában gyermek-
 kori megtöretésed,
 tagolva, nemes hang-
 hordozással soraidat,
 bicegő szentem, László.
 „Gyönyörűm, te segíts engem!”
 S összezárta ajkadat a
 csönd; vizsgálgattad
 magadban lángjaid igazát,
 mennybéli szerelmed
 rőzsetüzét: „Gyönyörűm...”

*

Egyszer Szigligeten, ahogy
 ültem az asztalnál, faragva
 verseimet, ablakon át
 láttam ám, kibotozol
 levegőzni a parkba, de
 mérgesen és hirtelenül
 megsötétült fölötted
 az ég, s eltűntél a murvás
 sétaúton. Nagy eső lesz,
 mormogtam, csöpögött is.
 Kaptam az ernyőt, és már
 paskoló kis zivatarban
 ügettem utánad, s egyre
 szólongattalak, merre
 vagy, László... Álltál
 egy vérlevelű díszfa
 alatt. Elese! te, elese!

* Ezzel a verssel és az ezt követő két írással a 90 éve született Nagy László költő emléke előtt tisztelgünk.

kiáltottad torokhangon élém.
Tartottam az ernyőt,
s összehúzódtunk szorosan.
Rám néztél, nagyon köszönöm.
Rövidujjú ingben vagy, László,
Gyönyörűd segítene, de így?
Tud az, dűnnyögted, ha akar.
Némi mosoly a szád sarkában.
Fogadd el az ernyőt, facsaró
víz a hátad, igyekezz befelé,
megyek érte... Még egyszer
köszönöm... Kis zavarral ugyan,
de szót fogadott a költő.

*

Te, László Gyönyörűje, ki
az én Gyönyörűm is vagy,
azóta megsegítetted őt,
hóna alá nyúltál dolgos
kezeiddel, ő meg Óceánba
pottyantotta a járógépet,
ezt a súlyos motoros
macskát, mely nem tett
semmi kivételt;
bicegésed elszállt, mint
egy erőszakos varjú-madár,
elhessentette a nemlétebe
Édesanyánk, a Gyönyörű,
s kiragyogva a földi akác-
fényből, búzamezők aranyló
kalászyapján lépegetve el-
riogatja szárnycsapkodó
nyomorúságainkat. Ótalmazd
azokat, kik soron következnek,
nyugtatgass minket öledben,
mely a csupaseb szent
Nagy-Fiúnak is párnául
adatott, sóhajtozások értünk.

JÁNOSI ZOLTÁN

Sebekre küldött patyolat

Modellalkotás, mítosz és sorskifejezés
Nagy László portréverseiben

Nagy László verseinek az archaikus mítoszi és folk-lórmotívumokkal a történelemben és az aktualitásban is az emberi helyzetet modelláló jellegéből fakad, hogy metaforái a világ, a jelen és a történelem lényegesnek érzékelt vonásaira és összefüggéseire mutatnak rá. A „modell” arra szolgál, hogy sűrítetten fejezzen ki vonatkozásokat, ezért képtelen a részletező, körülíró szemlélet befogadására. Erre azért sincs szüksége, mert a modelljébe fogott valóságanyagot a szerző a hosszabb távú történelem és a mítosz felől mélyíti el, és teszi több oldalról is kifejezetté. A képek mikroszintjén viszont erőteljesen törekszik a társadalmi és természeti világ apróbb, elevenebb mozzanatainak megragadására. Az anakronizmus gyanújával illetett vonásai dacára ez a líra bátran és kivételes költői erőfeszítések árán – Adyhoz, József Attilához mérhetően – a teljes emberi lét szerkezetével és problémáival történő szembenézést vállalja föl, ellentétben kora egyes lírai irányzatainak a „törmelékvilágok, a minimálisra redukált világok”¹ felé vonzódo tendenciáival.

A háromdimenziós világmodell és szemléleti rendszer poétikai „testének” gerincvonalában álló archaikus mitizálás és hősképzés a hosszúversek és a portréversek „főszereplői” által példaszerűen mutathatók föl. A hosszúversekben kiteljesedik és szemléletessé válik az a mitopoétikai jelleg, amely a rövidebb versekben a részelemekben, a középstruktúrákban vagy csak a kisebb összetevőkben, a metaforákig zsugorodottan él. Ugyanakkor a rövidebb versek közül is igen sok, például az *Irtsák ki a délibábot* atavisztikus képletei, *A fekete költő* sámáni madárember képze, a *Tűz* szoláris szimbolikája, a *Ha döng a föld* világanya-ősanya látomása határozott erővel sugározzák át az archaikus mítosz fontos karakterjegyeit. A portréversek egytől egyig a kultúrhéroszi, demiurgoszi tudat archaikus elveket megelevenítő képze, alkati megformálására nyitnak ablakot.

A nagy hírű, sokak által értelmezett *Menyegző* versvilágában az archaikus teremtésmítoszi struktúra és képzetvilág a legnyilvánvalóbbak egyikeként mutatkozik meg. Az ifjú pár teljes teremtésmítoszi hőselvű ragyogásban mint az archetipikus (tehát elemi) emberi értékek összegzője, a fény, a kozmosz, a termékenység, a jövő, a humanitás perspektívájának, a világegyetem „jobbik énjének” követelése áll szemben a negatív mítoszi póluskör képeibe öltöztetett „csíra-ölő” árnyú vénnek, a kopárság, a terméketlenség, az etikátlanság, a csúfság erőivel. Ami a kultúrhéroszt, demiurgoszt tipológiai alapvonásaiban jellemezheti, szinte mind a személyiségükbe koncentráldódik. Így a harmónia, a szépség, a „mi vagyunk a fenség” tudata, a szoláris kötődések, az igazság, a rend, a jövő reményeinek képviselete. Velük szemben az ellenkező pólus világa ezekkel az értékekkel éles kontrasztot képező látomásokban, az archaikus szörnyvilág képzeinek modellje szerint komponáldódik meg. Már Kiss Ferenc korábbi kitűnő elemzése határozottan utal a lakodalmas násznép sokkezűsége-sokfejűsége révén annak szörnyeteg jellegére: „A részlet végén – mintegy összegződve – egyetlen százfejű mitológiai szörny látványába torkoll a képsor.”² Az archaikus mítosznormákkal mérő elemzés méginkább rámutathat a vénnek és e „népség” khtonikus, alvilággal kapcsolatot tartó, az archaikus kaotikus erők tipológiájának megfelelő megformálására. E tömeg animális kötődései mellett – amelyeknek révén giliszták, galandférgek, dögvész és más negatív képzetek áramlanak be ábrázolásába – gusztustalansága, ösztönössége, hedonizmusa, meddősege, otrombasága, sötétsége, „a sátán feketemiséjét” idéző torz tobzódása mind a káosz elszabadult és vad hatalmát festik. A számos egyéb vonás mellett az archaikus szörny testrészeiként pontosan megnevezett „démon-fejek”, „sarabolatlan sárkányfejek” kifejezések fogalmi célzatossággal is pontosan utalnak a káosz primitív mítoszi felszakadású erőire. A rombolás, pusztítás, „föld-gyalázás”, értékrombolás vad kicsapongásának résztvevői, a külön-külön is amorf, torz figurákként megjelenített „bagoly-fejű lények”, „rókagödör-arcok”, „keselyű-frizurás” alakok és más „rémek” nagy érzékletességgel jelenítik meg az archaikumi „ősgonosz” figurájának lefestési elveit. Ezek féktelen, őrző tivornyája közepette még a modern kor tárgyai, így a lepörgetett magnótekercesek is az al-

1 Deme Zoltán fogalmai. DEME Zoltán: *Szemben az abszurditással* = Uő: *Arpeggio*, 1984, 127.

2 Kiss Ferenc: *A Menyegző* = Uő: *Interferenciák*, 1984, 214.

világi iszonyat jelképeivé válnak, a táncoló, „velejü-kig megromolt” asszonyok például az e tekercekről hangzó zene által lesznek „lóbéllel felkoszorúzva komornái mind a halálnak.” E szörnyvilággal – vagyis a Kádár-kor akut hatalmat gyakorló történelmével, illetve ennek következményeivel – szemben az ifjú pár az archaikus vonatkozásrendszer hőszi akciója-ként képviseli a humanitást és a jövőt. Az archaikus mítoszvonások mellett alakjukba izzítják a jelenkife-jezés és a történelmi távlatok szemléleti övezeteit is, ahogyan az ellenerőkben is e hármass rétegzettség nő a szörnyetegmotívum ősi konnotációs mezőin érzék-letessé.

Az emberi értékeket pusztító vagy azok kiteljesedését gátló erők archaikus megformálására – túl a re-mitologizáló szerkezet és eszme igencsak szemléletes vonásainak rajzán – remek példát nyújt *A Zöld Angyal* is. A címadó figura itt csak nevében angyal, a keresztény hitvilág tartományában lakó lény, valójában, a mű jelentős szakaszában, éppen úgy a káosz, a rom-lás küldöttje, éppen úgy alvilági rém (az elszabadult vegetáció szörnye), akár a *Menyegző* vendégserege. Mintha az ősrömlés birodalmából, kőtáblák vagy kultikus építmények szörnyábrázolásairól szabadult volna el. Típusosan összegződik benne is mindaz: mértéktelenség, vadság, torz alkat, habzsoló pusztításvágy, ami a kaotikus démonokat az archaikus mítoszokban jellemzi.³

*s jön a Zöld Angyal, ideviharzik, levegőm is
megzöldül, mint a rézlemez, meghasad, s hallom
a vadság mell-dohogását, a legősibb önzés
kozmoszi dörgéseit, rámcsap a vadság szaga,
a csírázásé, avaré, zöld rohamé, a nagyormú
diadal szaga előtt, mert itt a Zöld Angyal, zöld martalóc,
s primitív maskara egyben, röhögtes, bústultat is,
bazári szarkafészek-süvege, üres szemüveg-kerete,
szemodvában kancsalul forgó rovarok*

.....
*hónalja fűseprűje, fagyöngy-csecse, pufók bokor-fara,
borostyán-ingén a legyezővé lett madárka-szárny...*

A hármassan rétegzett vad erőkkel szemben a huma-nitást képviselő háromdimenziós hőszi archaikus-hősi megformálására már a portréversek kínálják a legszemléletesebb példákat. A *Csontváry*, a *Bartók* és a *ragadozók*, az *Egry ragyogása*, a *Végakarata*:

*tűz, A Mindenség mutogatója, a Furcsa vitézi verse-
zet, A föltámadás szomorúsága s a József Attila!* ver-shősei mind erőteljesen hordozzák az archaikus kul-túrhérosz tipológiai vonásait. S mivel e portrék több vonatkozásban önportrék is, a költői én önstilizációs hőszi voltát is jellemzik. Ezek a vershősök Nagy László költeményeiben egyszerre nőnek kultúrheroi-kus példázattá, és lesznek egyszerre az „én”-ből mitizált hős alternánsaivá és küzdőtársaivá is. Nagy László versvilágának mitologikus birodalma az érté-kek oldalán ilyen hősökkel népesül be. Az édesanya, az édesapa és önmaga – a *Rege a tűzről és jácintról* című alkotásban oly remekműven felmutatott – mi-tologikus hőssé stilizálása után a demiurgosszá nö-vesztett művészelődök és kortársak is bevonulnak az archaikum e mitikus Nagy László-i univerzumába, s a központi hős harcának részesei, mítoszi társai lesznek. Görömbei András hangsúlyozottan emeli ki e művész-hősökről szóló versek szerző-alternáns jel-legét, ezért is nevezi őket „kettős portrék”-nak, ame-lyekben a „megidézett példák médiumok”, bennük „önvallomás és válaszkérés” szólal, s e művek „min-dig ars poetica-érvényűek.”⁴ Líratörténetileg a mito-logizáló portréalkotásban leginkább Ady, Gulyás Pál s részben Sinka István haladtak Nagy László előtt. Ady mitologikus önportréformálása mindvégig a kor-kifejezés eleven kohéziójában maradt, Gulyás és Sin-ka műveiben viszont az archaikus mitologizálás vagy elszakadt, izolált maradt a jelentől (Gulyás Pál), vagy többnyire a kuriózum, lélek-szociográfia szintjén re-kedt (Sinka István). Nagy Lászlónál viszont főképp a háromdimenziós struktúra következtében ez a mo-delláció Ady e típusú szerepformáit továbbfejlesztve, a kor igényeihez igazítva, aktuálisan és funkcioná-li-san képes megnyilatkozni.

Nagy László portrévershőseinek alakjában olyan feltűnően és határozottan kerül kiemelésre az archai-kus hőszi figura képzésének számos mozzanata, hogy azok egyenesen és közvetlenül az ősi mítoszok: a *Kalevala*, a *Gilgames* hősvilágát és atmoszféráját idézik, noha Nagy László alsó mitológiai, folklórtö-redékekből lobbantja életre az archaikus gondolko-dás és mítosz e – hős-koncentrátságú – paramétereit. Akár az évezredekkel ezelőtt született mítoszalaku-latokban: kozmikus erővel és viszonylatok között, küzdelemre szántan, a Nap- és fénykultusz jegyeibe öltözötten, mindenség-arányú cselekvések által, a hu-

3 Vö.: MELETYINSZKIJ, Jeleazar: *A mítosz poétikája*, 1985, 348, 267.

4 GÖRÖMBEI András: *Nagy László költészete*, 1992, 217, 307.

manitást őrizve, a harmóniára, igazra, szépre törekvés igényével és – esetükben – a művészet mitizált hatalma és eszközei révén szállnak szembe ezek a hősök az embertelenség szintén mitizált, rontó erőivel. Igazi mediátorok ők: hatalmas erőfeszítéssel tartják fenn a lét arányait, ne torzulhasson az ártás és rombolás övezetei, a káosz felé, az „emberi” elv kiegyenlítő energiáit mozgósítják a negatív törvények, tendenciák ellen. S valamennyien a kultúra értékköréből nőnek föl mitikus erővé. Csoóri Sándor fogalmazásában: nem történelmi alakok, „nem Dózsák, Rákócziak” ők, hanem „a szellem hősei.”⁵ Nem dardát, kardot, pajzsot emelnek a humanitás védelmére, hanem szellemük értékeit, a művészet sugarát. Ez a szellemi erő felfokozottan, mint győzhetetlen mitikus hatalom, a mindenséget eligazító és elrendező funkciókkal, archetipikusan a fényhez, a Naphoz kötődő ábrázolásban jelenik meg. Valamennyi portrévershősben karakteres vonásként tűnik fel a világmindenség épségének őrzése, a kozmosz igazgatása, figyelése, harmonikus működésének biztosítása. Olyan vonások ezek, amelyek számos archaikus mítoszhoz lényegszerűen jellemeznek. Típusos jegyei pedig – például – a manysi ősmítosz Világügyelő Férfijének alakján át – mint a Nagy László-versekben kibontakozó párhuzamosságot is remekül megvilágító tükrön keresztül – mutathatók fel. (Nagy László nyilvánvalóan nem ebből a mítoszból emelte ki portréversei hőseinek alakrajzát, a folklórbeli és az eposzi archetipikus szemlélet konvergenciája idézi meg csupán az azonosságokat.) A Világügyelő Férfi az obigor manysi mitológia kultúrhérosz alakja, de nevében és szerepében is kifejezően sűríti az univerzális demiurgoszi, kultúrhéroszi vonásokat. Funkciója a világegyetem kiegyensúlyozott életének fenntartása, a lét működésének „ügyelése”, „ő az, aki mindent lát és tud, és minden bajban, betegségben segít az emberekben.”⁶ Ez a szerepkör számos hős- és istenképzetben van jelen Mithrától Jézusig és a keresztény Istenig (nem véletlen, hogy a kereszténység felvétele után a manysik a Világügyelő Férfi alakját Krisztusával azonosították).⁷ Az ilyen jellegű „világügyelő” archaizmus több lényegi elemét a művészelődök példáján át történő önfelmutatás gesztusával együtt Kiss Ferenc remekül érzékelté Nagy László portré-

verseiben. „Bennük jelenik meg a paraszti világban fogant teremtő ember titáni rokonsága: az emberi fenség, a megdöbbentő merészség, a szertelen és tüneményes alkotás prométheuszi példái. Csontváry »Isten szörnyetege«, Bartók »új ritmikájú Sárkányölő«, József Attila a »Mindenség summáslegénye«, s minden szálon: árvaságuk, szenvedésük, a poklot lebíró erejük okán is a magát tanúsító költő rokonai.”⁸

A kultúrhéroszok e vonásaival felruházott vershősök ellenfelei pedig – mint a *Menyegző* típusosan mutatta meg – a sivárság, terméketlenség, szörnyeteg alkat archaikus képzeteiben vonulnak föl. A portréversek művészalakjai a „világügyelő” kultúrhéroszi vértetben ezek ellen – az aljasságot, erőszakot, kishitűséget, butaságot archetipikus és történelmi mezben kifejező – negativitásokkal szemben lépnek a küzdőtérre. Kozmikus, szoláris, viaskodó és más archaikus vonásaik – miként az archaikus mítosz korai állapotában is – etikai és esztétikai értékek tartalmaival telítődnek. A Platón által „eredendően szép”-nek nevezett kozmosz (az átlátható, a rendezett, az emberi életre alkalmas világ) ideája tükröződik bennük. Az őket megjelenítő képek fényt, tágasságot, termékenység, erőt hirdető szemléletes vonásaiba a humánium pozitív motívumrendszere olvad. Így lesz Csontváry (*Csontváry*) nem egyszerűen csak az „Isten szörnyetege”, hanem „a Nap fia” is, azaz „gigászi vörös szemgolyó a kételyek fölött.” Így lesz ő a víziók sorozatos metamorfózist teremtő képi kapcsolatrendszerében mindig nagy emberi értéként mítoszivá emelt esztétikai és erkölcsi erő: „sivatag korban új szépség”, a tisztaság, romlatlanság képek által kimondott eszméje szemben a szennyel, lázalmokkal és megaluvásokkal. Így lesz „magaslati hó”, „déliab-rontó vihar”, „fehéren rémlő bika”, aki a Kárpátokat veheti fel koronának, s elrúghatja a mediánt is művészete kozmikus erejének példázatával. Bartók „új ritmikájú Sárkányölő”-nek láttatása is az értékösszegzés és a szellemi sötétség elleni harc archetipikus-képi kifejezésének összegző szándékából fakad. Az ő alakja (a *Bartók és a ragadozók* című versben) szinte az összes portrévers kultúrhéroszi minőségét illusztráló erővel tartalmazza. Egyértelműen, a fogalmak nyelvén is kimondva, a humanitását vesztett, így életellenessé változott ember, az „emberségéből kivetkőzött lény” ellen lép harcba. Ez a lény nemcsak képi, hanem etikai vonatkozásokban is valóságos szörnyé, „ragado-

5 CSOÓRI Sándor: *Nagy László földi vonulása*, Tiszatáj, 1975/7, 22.

6 *Mitológiai enciklopédia*, I, főszerk. Sz. A. TOKAREV, a magyar kiadást szerk. HOPPÁL Mihály, 1988, 559. Bővebben a mítoszlól lásd uo.

7 Uo.

8 Kiss Ferenc: *i. m.*, 199.

zová” alakult, s ráadásul „a század éghajlatában ez a legnagyobb ragadozó ijesztően elszaporodott [...] s míg önmagát reklámozza mint morált, mint elérhető üdvösséget: új ragadozókat toboroz, új áldozatokat kaparint magának. Mert századunk emberét a kép-mutatató ragadozók bűvölik.” Bartók e „szégyentelen fajta”, e „gátló és gonosz hatalmak” ellen zenészként, de a Nagy László-i megformálásban a kultúrhős remek és archaikus elveket is testébe s szellemébe oldó módján küzd. Az „álerkölcöt”, „álművészet” hirdető „ragadozókat” zenéjükben támadja meg, s feltárva „édes muzsikájuk” hamisságát „a szívödölesztő álarcokat zenéje acélujjával tépi le.” A kozmikusnak, a világegyetem egyensúlyfenntartásának, a „világügyelés” kultúrhéroszi aktusának vonásai is koncentráltan formálódnak meg Bartók alakja körül. Szemei „sztratoszférát legyőző szemek”, s „tenyerében óra: méri és ellenőrzi a Mindenség zenéjét”. S a dalia-típusú kultúrhérosz képleteivel lép elő az időből, a halálból az „emberárulókkal”, a „vérszagú szörnyekkel” vitázó „Mindenség summáslegénye”, József Attila is. Alkatában az archetipikus keresztény allúziók fényeit, a „glóriás” ember stigmáit is magába oldja. Vasy Géza értelmezése erre a rétegre érzékenyen mutat rá. „A József Attila-képre rámintázódik a szent, a mártír, a vértanú képe, s még közvetlenebbül és egyedülvalóbban a legfőbb vértanúé: a Megváltóé. [...] Nagy László költeménye [...] elvárja ettől a hangsúlyozottan eviláginak láttatott szenttől, hogy töltsse be a szakrális szentek feladatkörét is: támadjon fel és segítsen a hozzá fohászzkodón. Itt válik József Attila evilági megváltóvá, akit az emberárulók (Júdások) kergettek pusztulásba, s aki éppen ezért – hasonlósági alapon – a leginkább tud segíteni (példájával) azokon, akik ilyen helyzetbe kerültek.”⁹ A megváltás keresztényi motívumai és példázata a feltámadás, küzdés, kozmikus archaikus dimenzióival egybeszótt komplexitásban mutatják fel a virrasztó, vigyázó ember heroikus képét a Nagy László-vers „világrendjét” egész költészetével és életével szervező József Attila alakjában. S nem más a fény-szimbolikát a „lámpás fejű” jelzőbe sűrítő *Furcsa vitézi versezet* című versben Csokonai megjelenítése sem. Ő is „világügyelő”, lét-elrendező szerepű, hiszen ő szabott „mértéket” erre a „barbár földre”, s eresztette be „az isteneket a hajdúk meg a szolgálólányok közé.” De ilyen hős a „csillagra akasztott”

ostorú Ady (*A föltámadás szomorúsága*), a „hétrétű szívárványon, lángpalotában” a „penésztorkú arany középszer” ellenében hajózó Krúdy-Szindbád (*Szindbád*), az „emberevő lángoroszlánokon át” az embert „a múlhatatlanság szerkezetébe” vezető Ferenczy Béni (*Végakarata: tűz*), s a „szárnyas inasai” között „vérző kerubként” a „Mindenség tárlatában” a „Mindenséget mutogató”, a szörnyszerűvé vált lét: a „szívek sárga aszálya”, a „denevérgirlandos” bállá lett jelen elől a halálba, az égbe menekült Kondor Béla is (*A Mindenség mutogatója*).

A kultúrhérosz, demiurgosz e világeligazító, humánumelvű archetipikus vonásai nem csupán e portréversek, hanem más művek közegéből is igen nagy élességgel olvashatók ki. Bennük nemcsak Nagy László költészete archaikus teremtésmítoszi rétegének középponti alakját lehet szemlélni, hanem szinte vissza is lehet olvasni alkatukból a „primér” archaikus mítosz hős legfontosabb jellemvonásait. Az archaikum e mélyebb analízise arra is rávilágít, hogy a Nagy László-vers hős – bármennyire fontos jegy ez – nemcsak a „bajvívő”, a küzdő magatartás jellemzi. Ez a hős nemcsak a bajnok, a vitéz, a dalia vonásaival telített, hanem egy jobb világ építője, teremtője is: „kőművese a világozságnak”. Nem önértékűen, csak magáért a harcért, a viaskodás mámoráért, benne a mindenre elszánt önfelmutatás gesztusáért vívja a küzdelmet, hanem a rend, a harmónia, az igazság és a morális tisztaság eszméiért. Harca eredményeképpen nem sebeket okoz, hanem, éppen ellenkező módon, a világ sebeit gyógyítja: „patyolatot ad a sebekre”. A kultúrhéroszéra a művész teremtő arca íródik rá, vagyis a harmóniát, a szépet, a jót akaró ember példázata. A Nagy László-i vers hős alkatát ez a több funkciójú összetettség, ez a már önmagában is archetipikus egységű „vejnemőjneni” gazdagság teszi erőteljessé és archaikusan is hitelessé. A művész, a gyógyító, a harcos, a teremtő Vejnemőjnen és archaikus mítoszi rokonai: Ilmarinen, Szoszrukó, Enkidu, Amirani, Beowulf közösségvédő, archaikus-axiomatikus funkciói élednek újjá Nagy László portréverseiben. A sárkányölő gesztust pedig a művészet által kifejezett jövő perspektívái hitelesítik, motiválják és irányítják vers hősökében. A szellem fenségét és életbizalmát teszik e hősi képletek érzékletessé, poétikailag is kifejezetté.

Ez a hős hármas rétegeltségben, fókuszként áll a Nagy László-művek központjában. Rajta keresztül szűrődik át és ítéltetik meg a világ és a történelem.

9 VASY Géza: *Nagy László-tanulmányok*, 1993, 68.

Ő a tragikum hordozója is, aki kifejezi, megéli és végigharcolja az emberi drámát. S a küzdelem idejéből a pálya menetében elérkezik majd a megroskadás, a krízis periódusába is. A vázolt időszak verseiben viszont még ereje teljében példáz, ítél és vív a mítoszok és a rítusok logikai mechanizmusában máig következetesen őrzött és óvott gondolat jegyében, amely az emberi közösség elemi érdekeit védi, és az ember bukásaiból újra meg újra utat nyit a felemelkedésre. Nagy László költői világában ennek a gondolatnak a képviselője és védelme kopírozódik rá a művész alakjára. Az archaikus mítoszi aura és képzetkör pedig a feladat időtlenségét és elemi szükségességét is hivatott közvetíteni a megformálás érzékletességének „bartóki” szolgálata mellett. A sárkányölő mozdulat mögött tehát tiszta fénnel ragyog az emberség, az emberhez méltó lét esélyének ideája. Az *Egry ragyogása* című versben mindez sűrítetten, Nagy László prózai írásainak esztétikai elveit is koncentrálni tárul elénk. A harcoló és az alkotó kultúrhérosz művészi sorsokkal átforrósított modelljéből ez a mű nem a harcos, hanem a teremtő vonásokat helyezi előtér-

be. Egry József festőművész formáinak, színeinek közvetlen, művészi példájának áttételes „ragyogása” így lesz egyidejűen a teremtő és példaadó művészet archetipikusan megfogalmazott modelljének ragyogásává. Benne – Nagy László mítosztüköröző, sorsmodelláló, heroikus-dinamikus világképet hordozó versein át – a káoszról születő emberi rend szépségének fel nem adható üzenete szól:

*zendül a tó és zeng a tenger
föltámad a hullám, a villám
reped a világ boltozata
megölnék egymást az elemek
alakok elvérzenének
de ő feltartja kezét, csönd lesz
patyolatot ad a sebekre
rend lesz, de marad a fészesség
a vize, az égé, a hegyeké
homlokok tektóniája
kőművese a világosságnak
siratja az elherdált világot
s fölépíti káprázatában.*



Vadim Puhajev: Szarmata, 2011

SOLTÉSZ MÁRTON

Nagy László kétségbevont öröksége

Még egyszer a *Ki viszi át a Szerelmet* című versről

Nyilasy Balázssal, hajdanvolt mesteremmel s barátommal mind gyakrabban akad össze a bajuszunk. Legutóbb Nagy László megítélésében feszültek egymásnak érveink – így most a rendelkezésemre álló teret a költői oeuvre kritikai megítélésének számbavételére és továbbgondolására szentelném. Az írás, amely vitára hívott, 2014 tavaszán, *A sorsvállaló költői én kétféle poétikája* címmel látott napvilágot barátom második önálló tanulmánykötetében, s a felsőiskolai költő ars poeticának tekintett, *Ki viszi át a Szerelmet* című versét hasonlította össze Dsida Jenő halhatatlan remekművével, a *Nagycsütörtökkel*.¹ S mintha ugyan az irodalmat helyre-tétre-befutóra játszanák, a Nagy László-i „látványpékséggel” szemben a hitelesség etalonjának tekintett Dsidát hozta ki az *ad hoc* összevetés győzteséül.

Az egymás mellé állítás háttérben meghúzódó motivációk kérdését ezúttal nem boncolgatnám. Hiszen ami e dolgozatban a legérthetlenebb (s egyben a legdühítőbb), e nélkül is tisztán látszik; hogy tudniillik a magát *tudós* szerzőnek tekintő Nyilasy az elmúlt évtizedek szakirodalmát blazírt mód negligálva, pusztán sejtései, magánbenyomásai alapján kialakított egyéni ízlésitéletéből oly mérvű s mélységű kétegykérdéseket vezet le, melyek az egész Nagy-életmű értékét-létjogosultságát *alapjaiban* kérdőjelezik meg. „Vélhetjük úgy, hogy Ady és társai meggyőző, hiteles teljesítményéhez képest Nagy Lászlóék az autentikus, sorsvállaló költészet nívótlanabb válfaját képviselték?” – teszi fel példának okáért a megsemmisítő ironiával átítatott kérdést, immáron a többes szám első személy fátyla alól. Majd – mintegy megengedően – hozzáteszi: „E gondolatok megfogalmazója mindenestre sokféle feleletet, kiegészítést vár érdeklődéssel”.

Csak hogy: amint Nyilasy nem hivatkozik elődeire, nem értékeli-kamatoztatja azok belátásait, úgy hallgat

a „Nagy László-kritika” – ha ugyan létezik ilyen – ez utóbbi cikk fölvetéseivel kapcsolatban. S noha mindnyájan tudjuk, hogy így nem jutunk előbbre, hogy ezen az úton egészséges irodalmi közvélemény nem jöhet létre, hogy egyes kérdések megítélésének szélsőséges polarizálásával nem szolgáljuk sem az adott alkotó, sem az irodalom, sem pedig az oktatás ügyét: *dafke* sem változtatunk. Pedig Kálmán C. György híres-hírhedt dolgozata körül már ’89 őszén meg kellett volna indulnia egy szélesebb körű szakmai párbeszédnek,² sőt: jószérivel már Nyilasy 1986-os (az adott körülményekhez képest meglepően korszerű, körültekintő, végiggondolt) vitacikke nyomán, amelynek fölvetései – ezt nem győzöm hangsúlyozni – ma is megállják a helyüket.³

Joggal írta tehát egy 1994-es cikkében Tarján Tamás: „a literátorok céhe, nemzedéki hovartartozástól függetlenül, elkövette azt a hibát, hogy a klasszicizáló Nagy László-kép ellen hevesen tiltakozó Kálmán C. Györgybe visszatömöszkölte renegát gondolatait, és a tényleges, súlyos tévedéseket korrigálva mogorván napirendre tért a ribillió fölött, jól megjegyezve magának a lázadó nevét. Holott azonnal le kellett volna csapni rá, kikényszeríteni szinte belőle – azonnali ösztöndíjjal is! – legalább egy kismonográfíát. Amire ő a távolságtartás csöppet sem elítélendő pozíciójából ráébredt, azt mások nehezebben, talán bátortalanabban fogják fölfedezni és kimondani. Kár, hogy Kálmán C. Györgynek valószínűleg elment a kedve az egésztől, vagy saját melléfogásai keserítették el, és a fiatalos csakazértist mellőzve, nem adott közre vitakönyvet.”⁴ Kár bizony, mert alighanem itt úszott el végleg a Nagy László-ügy. „Remélem – írta esszéje zárlatában Kálmán C. –, hogy értékelésem megvitatható. Nem azért, hogy »végre elhelyezük« a költőt. Hanem hogy magunkat helyezhessük el.” Az önreflexió, a szakmai (értsd: eszmei-esztétikai) azonosságkeresés elemi vágya hatja át tehát ezt az 1989-es írást; lényegre törő őszinteség és tabudöntőgető kegyetlenség kettősége, amely még annak tudatában is értékelendő, hogy a rendszerváltás időszakában az ideológiai megalapozásának tekintett költészettel szembeni állásfoglalás maga is szükség-

1 NYILASY Balázs, *A sorsvállaló költői én kétféle poétikája* = Ny. B., *Szavak tánca és árnyéktánca: Irodalmi tanulmányok A vén cigánytól Harry Potterig*, Bp., Argumentum Kiadó, 2014, 71–77.

2 KÁLMÁN C. György, *Mi a bajom Nagy Lászlóval?*, 2000, 1989, 9. sz., 48–52.

3 NYILASY Balázs, *Kritikus töprengések egy jelentős költőről*, Alföld, 1986, 2. sz., 78–83.

4 TARIJÁN Tamás, *A soha el nem készülő monográfia ígérete* = T. T., *Nagy László tekintete*, Bp., General Press, 1994, 173.

szerűen ideológiai gesztus volt. Mindenesetre a számvetés, a termékeny vita, melyet a 2000 szerzője szorgalmazott, s amely kitűnő munícióval szolgálhatott volna a tudományos tárgyszerűsége törekvő Tolcsvai Nagy Gábor 1998-as összegző munkájához, azóta is várat magára.⁵

Visszatérve azonban Nyilasyhoz: barátom 1986-os előadása, mint mondtam, igen mértéktartó, ugyanakkor finom esztétikai érzékről tesz tanúbizonyságot. Senki sem vitatja például, hogy a *Ki viszi át a Szerelmet* vershőse „csupa fájdalmasan nagy erőfeszítést kívánó cselekvést végez, csupa másnévű, ellenálló objektumra kényszeríti rá a maga akaratát, a versépítés viszont [...] semmit sem idéz föl a küzdő erőfeszítés élményéből”; legföljebb a szóban forgó eljárás esztétikai értékének-érvényének megítélésében lehetnek eltérések. Nem is szólva *A Zöld Angyal* kapcsán megfogalmazott kételyekről, amelyek érvénye – bizonyos megszorításokkal – akár az életmű teljes szövegterére kiterjeszthető: „Egyazon konkrét jelkép más és más értelmű tágítása, az elbeszélői állásfoglalás váratlan változtatása, személyesnek és tárgyiasnak nem mindig szerves vegyítése, a versbeli problematika tisztázatlan többértelműsége, anyag, szándék, jelentés koherenciájának időnkénti megsértése” stb.

A baj az, hogy 2014-es legújabb cikkében Nyilasy ugyanott kívánja fölvenni az elemzés fonálát, ahol 1986-ban elejtette volt – sőt: ha lehet, ezúttal még messzibb terjesztené ki esztétikai problémaérzékelésének határait. Hogy időközben a vers értelmezéstörténetében milyen hangsúlyeltolódások mentek végbe, az láthatóan nem izgatja az elemzőt; mi több: saját korábbi megállapításait sem kíméli. Míg ’86 tavaszán éppen ő adott hangot elsőként a Nagy László-i vershős óriássá dagadt én- és öntudatával, a költői vállalat(ok) túlzott heroizmusával kapcsolatos fenntartásoknak, most – ugyancsak egyedülálló módon – „öngyilkosság-kísértés”-t emleget; anélkül persze, hogy az *áldozódás* vágya-készsége és az *önfelszámolás* szándéka közti szakadékot konkrét érvekkel próbálná áthidalni. Nyilván ebből következik az is, hogy a költemény nyitányában szereplő „létem” szót elemzőnk a „lét elvont fogalma”-ként értelmezi – s ekként látja problematikusnak a „lemerült” igével történő összekapcsolását. Holott a „lét” itt nem nagybetűs,

ontológiai értelmű kifejezés, hanem a későbbiekben minden varázsos mitologizmusával együtt részletesen bemutatásra kerülő költőszerep életének-életképességének jelölője.

Ahogy minden bizonnyal *önbeteljesítés* és *önmegszüntetés* differenciájának elkendőzéséből (vagy legalábbis figyelmen kívül hagyásából) ered a „ki feszül föl a szivárványra” szekvenciával szemben táplált értetlenség is. Nyilasy, mint írja, sehogy sem találja a cselekvésszót és a határozószót összekötő látványi közöst, noha nyilvánvalóan *érti és érzi* a szenvedéstörténeti kontextust, hiszen nem sokkal ezután közli: „a színes, élményt, szépséget, felszabadultságot jelképező szivárvány jelentéstani konnotációit” sem igen tudja a „keresztre-feszüléshez” illeszteni. Kár, hogy a természeti jelenségből képzett szimbólum következetes végiggondolása-kibontása már elmarad: a keresztáldozatot megelőző utolsó nagy „tabula rasa”, az ószövetségi özönvíz szivárványa kívül kerül a költő-esztéta látókörén.

Mindeme kérdésekről természetesen a régibb s újabb szakirodalom alapján is tájékozódhat az érdeklődő olvasó. Tolcsvai Nagy Gábor mutatott rá például 1998-as kismonográfiájában, hogy „a »fölfeszül« nyilvánvalóan a Krisztus-passióra utal, ezáltal a megváltásmotívumra, a »szivárvány« azonban rögtön vissza is veszi azt a maga természeti és pogány jellegével”. A biblikus szimbólumrendszer egysége helyett a nyelvész tehát inkább a Nagy László-költészet éltető forrását jelentő pogány–keresztény párhuzamra helyezi a hangsúlyt; majd hozzáteszi: ezzel együtt a szivárvány a maga „eredetibb jelentésével, a teljes színspektrum megnevezésével a szöveg igazságának és az áldozatvállalás, a megváltás motívumának egyetemességére utal”.

Hasonló leegyszerűsítést érzékelek továbbá a tűzlehelés motívuma kapcsán, amellyel (mint csodás mítoszi kompetenciával) Bacsa Lilla Zsófia egy 2010-es óravázlatában már egyértelműen az ábrázolt költőszerep attribútumaként, s nem a „verstörténés”-nek – a klasszicista költészet elcsépelet eszközeivel „meg-elevenített” – eseményeként számolt. Talán nem csak én gondolom, hogy többről van itt szó, mint hogy „a téli fagyból forráság lesz” – amint azt Nyilasy szuggerálja –, s akkor Görömbei András a jelzett kérdésre vonatkozó, a teljes életmű elmélyült ismeretében gyökerező megállapítását (mely szerint „a *dér*, *dérütött rét*, *dérverés* Nagy László lírájának 1963 és 1965 között állandó jelképei, a megcsalottság,

5 TOLCSVAI NAGY GÁBOR, *Nagy László*, Pozsony, Kalligram Kiadó, 1998 (Tegnap és Ma).

tékozlás költői szimbólumai”⁶) még meg sem említettem.

Mégis azon csodálkozom a legjobban, hogy minden érvet és álérvet, aládúcolt s alaptalan kritikát megkoronázandó, írása végén Arany Jánost is a tanúk padjára szólítja az értelmező. Bár Nyilasy kötődése Arany líravilágához (formakultúrájához és létszemléletéhez) közismert, e tény önmagában nem magyarázhatja azt a hajmeresztő összehasonlítást, amelynek e cikkben szemtanúi lehetünk. Függetlenül attól, hogy én a magam részéről nem találok a Nagy László-versben sem a „katasztrofális, értékhiányos viszonyoknak” a „maguk valódiságában” történő megidézését, sem a „külső világhelyzetre” való, áttételek nélküli utalást (igaz, itt jószerivel már az idézőjelbe tett szekvenciákat sem értem, hiszen értelmezésükhöz a rövidke vádirat semmilyen fogódzóval nem szolgál), a fő kérdés nyilvánvalóan az: *hogy kerül a balladaműfaj s az alanyi költészet egy asztalra?* Avagy: miként lehetséges egy újabb aszimmetrikus tablón – bámulatos szemfényvesztés révén – ismét meghirdetni Nagy László vereségét?

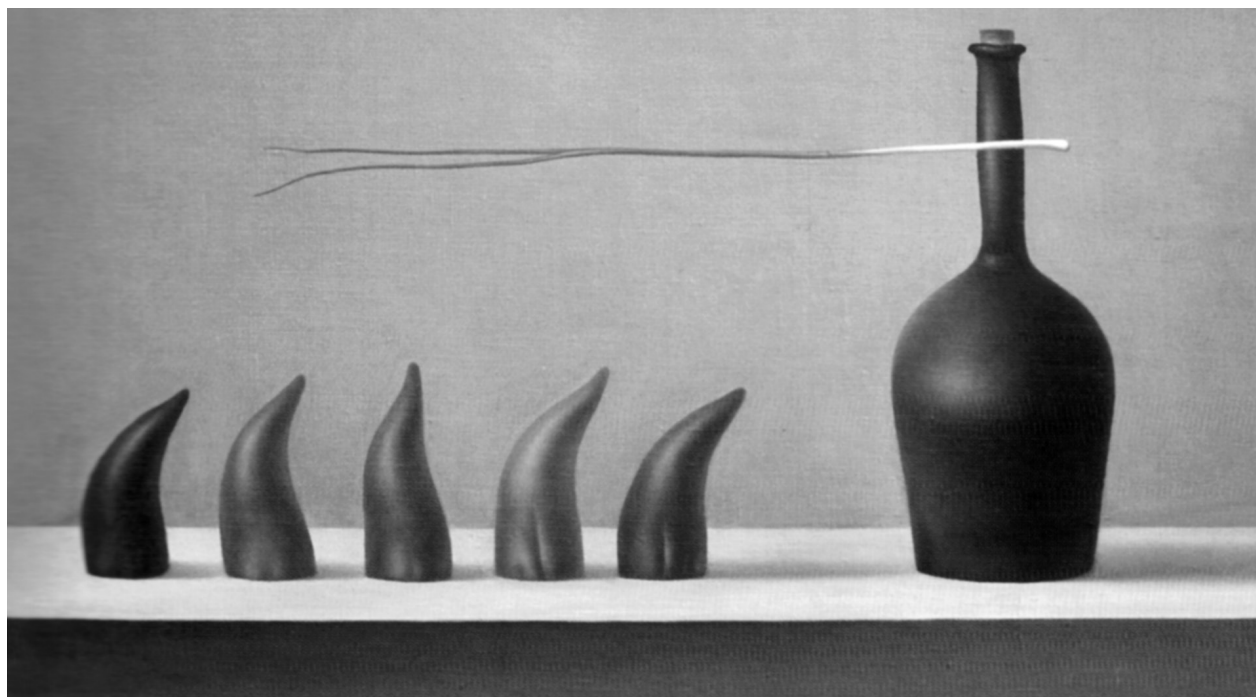
Mindent egybevetve: nem tudom, miért nem elégedett meg mesterem a kétféle – Dsida Jenő-i s Nagy László-i – versszerkesztés különbségeinek számba-

vételével; miért épített megfigyeléseire (vagy inkább ellenérzéseire, balsejtelmeire) ilyen határozott értékítéletet. Talán elegendő (sőt: bizonyos értelemben *több*) lett volna, ha egyszerűen regisztrálja: míg Dsidánál „az emberi lehetőség az áldozatvállalás gesztusára szűkül”, addig Nagy Lászlónál a (költőtársétól egzisztenciálisan is, lélektanilag is elütő) dilemma nem e páni félelemmel átítatott „szűkülés” formájában jelentkezik. Ez utóbbi esetben a szorongás (túl az áldozódás réges-rég föl vállalt szerepén) egy költői attitűd folytathatatlanságának elégikus belátásából (a nemlétbe merülő, gazdátlanra való szerep reflektálásából) fakad.⁷ És itt kapcsolódhatnék – persze csak utalás-szerűen – a „lemerül” ige által exponált Nap-képhez: az önmaga energiakészleteit főlemesztő égitest figurájához, amelyről Nagy László összes titkainak tudója, Jánosi Zoltán oly sokat s oly ihletetten írt.⁸ De ha már idézek, idézem inkább a költőt magát: „Gyarmatod nincs, hát önmagad / fogyasz el, csontig föléd, / legyen a húsod a violás / villámmal erezett ég. // Dalolva szakadj meg, – dolgozz / biztosan s olyan hiún, akár a haszonra lefogott, / zaklatott uránium” (*Tündér-arcokkal dőzsölő*).

6 GÖRÖMBEI András, *Nagy László költészete*, Bp., Magvető Kiadó, 1992, 185.

7 Részletesebben: SOLTÉSZ Márton, *Működés*, Pomáz, Kráter Kiadó, 2013, 161–163.

8 JÁNOSI Zoltán, *Nagy László mitologikus költői világa – az egyetemes és a magyar irodalomtörténet koordinátaiban*, Miskolc, Felsőmagyarország Kiadó, 1996.



Oleg Basajev: *Csendélet hagymákkal*, 2000

ÁGH ISTVÁN

Kihalt emlékhely

*Hamis a szarka cserregése is,
ha csak hivatlan vendég érkezik
a kórók útján, parlagok felől,
mint a róka és egyéb betörők,*

*a jelen hátulról a múltba ront,
jajveszékelt a megrémült tyúkól,
s a szérű, mint kiterült csatatér
harmatozza a friss a baromfivért,*

*fél hadsereg csüngött az udvaron
harmonikán, nyárson süített húson,
sapkájukból itták a házi bort,
ahogy a feltört hordóból kifolyt,*

*saját torukba hajszolta bele
őket a másnap előérzete,
mi álltunk kívül, mint a lagziban,
halálra váltan és kíváncsian,*

*elvittek mindent, amit lehetett,
az országút bőgött és bégetett,
s lovunk, mint aki hám nélkül szabad,
elrepült nyerge szárnyai alatt,*

*minket talán véletlen hagytak itt,
vagy hogy legyen, aki várakozik
arra, ami vissza sosem kerül,
s akin a vereség beteljesül,*

*föl sem fogtuk, mitől lettünk adós,
csak jött a rendőr, ment a kisbíró,
nagyanyáinkat fogta a halál
s vitte fiatal vállak hintaján,*

*váltott kérők jöttek a lányokért,
a sütemény sárgállott, mint a réz,
s eltűntek velük a szidolozott
kilincsekről az ujjlenyomatok,*

*a násznép gyászmenetté alakult,
mentünk mi is, fiúk, előbb-utóbb,
s a lakodalmi csoportképre vett
vendégséggel mindennek vége lett,*

*találgatjuk a képen, kicsoda
kinek a hányad fokú rokona,
hova került, aztán mi lett vele,
végül senkit sem ismer senkise.*



Vladimir Ajlarov: Waezdan Kaft, 2012

HORVÁTH (EÖ) TAMÁS
**Ballada a hétköznapi
 ember igazáról**

A járgány, az övé hamisítatlan, lepukkant csotrogány volt valamikor a nyolcvanas évek közepéről. Az alkatrészt is úgy kellett buherálni bele, ha elszállt. Szerencsére mindig akadt bent, a remízben olyan aranykezü kolléga, aki egy sör fejében úgy-ahogy menetképpé varázsolta.

Pedig még itthon gyártották. Nyugaton az ilyen már rég túl van a második bezúzáson. Vagy a harmadikon.

Olykor meglebegtették, hogy cserélik a járműparkot nyolc-tíz éves német, francia gépekre. Maga is látott ilyent, igaz, jó távolról. De a műhelyben csak a fejüket csóválták: szart sem érnek. Ha lerohad valami bennük, hónapokig bütykölhetnek rajtuk. Ezeket itt legalább a rozsda összetartja.

Ettől függetlenül álmodozott róla azért, hogy egyszer csak aláznak egy ilyen csilivili járműcsodát. Amelyiken pöccintésre indul minden. Amelyik, ha nem is a Belvárosban, de legalább nem a kertek alatt, Rákosborzasztón közlekedik.

Bent, a garázsban mintha kikattant volna az idő kereke. Szentül meg voltak róla győződve, hogy oda-fönt már nem is számolnak velük. Papíron réges-rég nem létezik a telep, csak ezt elfelejtették közölni velük. A fizetés is tévedésből érkezik a számlára.

Máskülönben okosabb ezeket az ügyeket nem nagyon piszkálni – így az általános vélekedés. Gondolnak egyet a fejesek, és máról holnapra bezárják a garázst. Mivelhogy veszteséges. Átszerveznek, járatot ritkítanak, ők pedig utcára kerülnek. Mi az nekik?

Az éjszakai szolgálatot különösen rühellte. Rendben, a túlórapénzt általában kifizették. Igaz, legalább két-három nappal a közműszámlák, esedékes törlesztőrészletek határideje után. Igazából nem is ezért. Akadnak olyanok, akik napközben is képesek békében, háborítatlanul aludni. Ő még éjszaka sem mindig. A volán mellett legfeljebb. Előfordult, hogy kihagyott egy megállót, s csak a következőnél riadt fel. Közben persze egyirányú utcák, éles kanyarok és jobbkezes kereszteszódások.

És ami leginkább zavarta: az asszonyt, a kislányt alig-alig látta. Olykor hétfőgeken sem. Nóri még

csak-csak hajlandó rá, hogy felkeljen az éjszaka kelő közepén, ételt melegítsen, szóljon hozzá néhány szót. (Igaz, a kellemetlen megjegyzések, morgolódások nem maradhatnak el.) De a kicsi, az más. Neki nem lehet magyarázkodni.

Megfordult az is a fejében, hogy faképnél hagyja őket, másik állást keres. De a vége midig az lett, hogy hiába hívták be interjúra (már ha behívták), sehogyan sem sikerült eladnia magát.

Meg reménykedett is: eljöhet még a nap, amikor valami csoda folytán hozzájuk is megérkeznek a vadiúj, vagy alig-alig használt járgányok. És talán az sem lehetetlenség, hogy kiemelik őt, beteszik a központhoz közelebb valami emberségesebb járatra.

Pár esztendővel azelőtt a pesti éjszaka még a hétvégét jelentette lényegében. Az ösztönök már péntek délután elhagyták kereteiket. A féktelenség, ha lehet, még jobban eluralta a székesfővárost, mint a következő estén. A vasárnap voltaképpen a kezdődő kiábrándulás, a csömör jegyében zajlott. Néhány óra csak, és könnyörtelenül itt a hétfő, és valakinek el kell mosogatnia, gondosan összesöpörnie az üvegcserepeket, fertőtlenítenie a teleokádott végét.

A máskor szerény forgalmú peremkerületi járatok megpezdültek ilyenkor, mert tudott mindenki egy király helyet, ahol olcsó a sör meg a Jäger, tök jó fej a pultos, és percek alatt ki lehet érni a központból.

Aztán ezek a túlméretezett *partyk* észrevétlenül áthúzódtak hétfőre. Adrenalin- és endorfin-elvonási tünetek lettek úrrá a nemzedéken. És akkor persze már a csütörtök is. Mert pénteken úgysem érdemes semmi jelentősebb vállalkozásba fogni. Azok a lúzerrek pedig, akik ilyenkor is pedáloznak, nem érdemlik meg, hogy ülőhely jusson nekik.

Négy vagy öt fős lehetett a társaság. A tökéletes tudatvesztésen még innen, de ahhoz már eléggé feltöltve, hogy akármibe fejest ugorjanak.

Tapasztalt ilyent. Amíg házon belül marad a felfordulás, nem érdemes lépni. Ordíthatnak, bagózhatnak, verekedhetnek is. Maguk között. Amíg a törzsutasok nem sokallnak be, nem borítják a bilit. De ők ilyenkor meglapulnak a hátsó üléseken, és csak egészen halkan mernek méltatlankodni.

A lány a haját kékre és rózsaszínre festette. Enélkül, meg a szándékosan elnagyolt smink nélkül talán egészen vonzó is lehetett volna az ábrázata. A fiúk lányosnak tetsző viselete pedig nem utalt semmiféle

természetellenes hajlamra. Kedvenc zenecsatornájukról vagy a világhálóról vehették le ezt a fajta beállást.

Nem félt: kisezerszer átélt már hasonló helyzetet. Jönnek valahonnan, ahol elérte a hangulat a tetőpontját. Ők meg, nyilván, hajtának még. Máshol. Ahol reményeik szerint még inkább le lehet szakadni a rögvalóságról. Az alapozás láthatóan megtörtént már. Nemcsak alkohollal.

Mikor cigányok szólnak be, az más helyzet. De tíz-ből kilenc esetben elég, ha leállítja a motort, és kiszáll a vezetőfülkéből. Ha leszálltak, persze, rugdos-sák a karosszériát, meg kiabálnak utána mindenféle válogatott disznóságot. Tudják: nem fog utánuk menni.

Országos bronzérmes volt ifi korosztályban. Szoros pontozással kapott ki az elődöntőben a bajnoktól. Egy percig sem érezte magát vesztesnek. Később is lejárt az edzőterembe kesztyűzni, amíg a munkája engedte.

Ezek itt vizesnyolcasok. Az első komolyabb balhénál összepisálnák magukat. Apuci, anyuci tömi beljüket a zsetont ahelyett, hogy leülnének egyszer velük tisztességesen beszélgetni. Habár most már az sem használna. Csütörtök volt.

Legfeljebb a halványlila izompólós. Annak a képe nem volt tiszta valamiért. Nem kispályás csirkefogó. Látszott: nincs annyira kiütve, mint a többi. Vagy kevesebbet ivott, vagy jobban bírja.

A gubanc ott kezdődött, hogy egyikük minden előzmény nélkül lerókázta Demizsont, a hajléktalant. Ismerte az ürgét. Nem bántott senkit. Bűdös volt, retkes. Ha berúgott, magában beszélt. Ez minden. A járaton aludt általában: része a menetrendnek.

Véletlenül szó sem lehetett. Jól látszott, amint az egyik srác odakacsázik hozzá, megáll előtte terpeszben, és sugárban lehánnya a kabátját. Az persze alig észlelt valamit, annyi szesz volt benne. Valószínűleg a többszöröse annak, amit a banda fogyasztott.

Ő viszont felhúzta magát rajta rendesen. Miért ebbe a szerencsétlen csövesbe kötnek bele? Ha csak feleannyit kaptak volna az élettől, rég feldobták volna a bakancsot.

Ki is nyitotta a fülkeajtót, hátra is szólt: viselkedjenek. Úgy tűnt, ennyi elég. Ők sem akarnak több feszültséget. Talán ráéreztek: megjárhatják, de nagyon. Demizson meg feltehetőleg nem sokat észlelt az egészből. Talán, ha reggel. Akkor sem biztos, hogy megpróbál másik kabátot tarhálni vagy turkálni magának.

Annyit azért elkapott még a tükörből, hogy a lila pólós tesz valami megjegyzést. Mintha őt érte volna

sérelem. Ő tudja. Előbb-utóbb le kell szállniuk. Legkésőbb a végállomásnál.

Ott hibázott, hogy utánuk szólt. Le kellett volna nyelni, hogy a társaság vezére egy laza mozdulattal összetöri a karosszérián a vodkásüveget, és végighúzza a busz oldalán. Nem ettől fogják bontóba küldeni. A srác az a fajta volt egyértelműen, aki nem ismeri a vereséget. Vagy nem tanították meg rá, vagy...

„Figyelj! Ettől jobb lesz az estéd?”

Szempillantás alatt körbeállták.

„Kell valami, csicska köcsög?”

Ő háttal a busznak, azok félkaréjban. Nem sokban különbözik, mint mikor beszorítják a kötélhez.

„Nem bántottalak, és te sem ezt akarod. Elmentek szépen bulizni, és elfelejtjük az egészet.”

„Szemét kis buzi, kapd be a faszom!”

Ezt a lány mondta. Balhé készült, már nem lehetett visszacsinálni. Egyik kollégáját ilyenek rugdos-ták félholtra. Vissza akart ülni a gépre, amikor kijött a kórházból, de leszázalékolták.

„Hogy midet?”

Lehet, hogy az ormóttan bakancs okozta, lehet, hogy a lány alkoholszintje volt a legmagasabb, de az első támadás tökéletes kudarcba fulladt. Elvágódott teljes lendülettel, és ottmaradt az aszfalton.

Ő is azt hitte, itt lezárult a történet, ám váratlanul rúgás érte valahol a válla és a nyaka között. Nem kétséges, a halványlila pólóstól kapta. És az sem: évekig tanult valami hareművészetet.

Fájt. Nem is kicsit. Azt azonban megtanulta a ringben: mi az a két dolog, amit tilos ilyenkor. Beszarni és menekülni. Valamint kapásból visszatámadni. El kell mozogni, védekezni, amíg ki nem tisztul a feje, s aztán szép lassan, nyugodtan építkezni.

A második támadás már nem érte teljesen kétségbeesetten. Elhajolt valahogyan, de testre így is bekapott egy kisebbet. A banda egyelőre nem mozdult. Úgy lehet, átengedték a diadalt a vezérnek.

A harmadik rúgást úgyszólván tökéletesen blokkolta. Az izompólós valóban hosszabb ideig járhatott valamilyen küzdősportra, de a tétmeccsek valószínűleg kimaradtak életéből. Nem tanulhatott meg veszíteni, mert nem állt még szemben magánál erősebbel.

„Na, mi van, köcsög, akarsz még?”

A lány a földön. Annyira részeg, hogy felkelni sem bír. A többiek biztonságos távolságban. Egy darabig csak védekezni és kontrázni. Nem fontos, hogy rájöj-jön a kis alfa-hím, mibe mászott bele.

Háromszor volt már padlón. Egyszer úgy, hogy felállt, és fordított. Kezdett tisztulni a látása. Ha ez itt egy percen belül nem képes lenyomni, akkor ő következik.

Bekapott még két kisebb, mondhatni jelentéktelen ütést. Ekkor már a haverok is kezdtek észrevenni, hogy nem minden az eredeti forgatókönyv szerint alakul. Közlebb húzódtak, de a vezér leintette őket.

„Egyedül is boldogulok.”

Nem támadott azonnal. Hagyta, hogy elborítsa a fiú fejét az adrenalin. Voltaképpen nem akart mást: a szokásosnál keményebb leckét adni. Demizsonért.

Kezdetben nem is tett mást: jobbal piszkálta. (Rájött, a fickó nemigen tud mit kezdeni a kombinációkkal.) Ha benyeli az első egyenes ütést: annyi neki.

Észre sem vette, megfordultak. Már a lila pólós verekedett háttal a busznak. A cimborái le is engedték a kezüket, hátra is léptek. Röhögtek úgyszólván: ökölvívással próbál hazavágni egy karatést vagy mi a csudát.

Nem is számított rá, hogy betalál az első komolyabb jobbos. Meg a második. A harmadikat kifejezetten alibiből engedte el. Nem úgy a bal csapottat. Meg is rogyant tőle rendesen a srác.

Arra meg végképp nem, hogy olyan jól ül a vízszahúzott, hogy az szinte nekirepül a busznak. Fejjel.

Aztán néhány másodpercig a tökéletes tanácsatlanság. Ő maga sem rakta össze igazán, mi történt. A rózsaszín-kék hajú lány visitása riasztotta fel. „Mocok, geci, szemétláda, gyilkos!”

Valóban, ott hevert a földön az izompólós. Mozdulatlanul. A szeme nyitva. Körben a haverok rémülten, zavarodottan. A bulinak annyi. Ez azért összeállt bennük.

Nem tudta, miért teszi: beugrott a járgányba (akkorra kiürült már), és gázt adott. A lány ordítását azért hallotta még. „Megfizetsz, te rohadék! El tudjuk intézni, hogy csak vízszintesen jöhess ki a sittről!”

A hajnal messze a közigazgatási határon kívül érte. Nem tudta, hogyan keveredett odáig. Nem lehetetlen: elaludt a volánnál.

Jelentkezni kellene mégis, ez járt az eszében. Enyhítő körülmény. Az viszont, hogy lapátra teszik, áll, mint Katiban a gyerek.

Tette is volna rükvercbe a gépet a leágazásnál, mikor bekattant neki: eltévedt egészen. Pedig nemcsak városon belül ismerte ki magát: agglomerációban is. Sőt. Viszonylag távoli helyekre eltalált gond nélkül.

Meg vissza is. De ez a vidék most teljesen ismeretlennek tetszett. Talán, mert annyit építkeznek összevissza. Vagy az éjszakai dolgok viselték meg annyira.

El kell indulni ilyenkor toronyiránt, rálelni az első lakott helyre. Onnan aztán minden egyértelmű. Az asszony meg fogja érteni. Idővel a kislány is. Az sem kizárt: megússza pár év felfüggesztéssel.

Csak a járgányt vehetik el tőle. Azt viszont tutira. Az öt tonna vas-oxidot. Mert egyetlen alkatrész sincs benne, amely kifogástalanul működne, vagy csak hozzávetőleg új lenne. Miért kár érte?

A falunak, ahová betévedt, legfeljebb a neve volt ismerős. Az is csak távolról. Arra sem emlékezett jószerevével, a fővároshoz képest melyik irányba található.

Ilyenkor legokosabb megkeresni a kocsmát. Ott mindig ül valaki, aki jobban tudja. Vagy a benzinkutat. Ahol valóban tudják is. Minél hamarabb vissza kell érni Pestre. Ha önként jelentkeznek, csak nem vágják előzetesbe.

Másodpercek múlva rakta csak össze, hogy a kis háznál voltaképpen rablás zajlik. Két csuklyás, melegítő alak. Épp a bejárati ajtót nyomták be. Láthatóan nem kellett nagyon erőlködniük.

Habozott egy kevés ideig: beleártsa-e magát, hiszen így is elég nagy a zúr körülötte. Aztán valami néven nem nevezhető parancsnak engedelmességet letette a buszt az árok mellett. Történjen, aminek történnie kell, de valaki most nagy bajban van. Szarember, ha elhúzza a csíkot.

Egy pillanatra azért megpöccent benne a kétség: hátha félreértett valamit, de amikor berontott, egészen bizonyos lett felőle, ezek itt a házat rámolják ki. A néni a díványon kucorgott. Nyöszörgött, sírt, és azt hajtogatta, hogy mindent vihetnek, csak ne bántsák.

Arra is felkészült: nehezebb lesz a dolga, mint a suhancokkal a végállomásnál. Nem szabad megvárni, míg rendezik soraikat. Lehet náluk bármi, amivel ütni, szúrni, vágni képesek. És nagyon meg kell verni őket. Hogy elmenjen a kedvük még egyszer próbálkozni. Legalább itt.

Nem várta meg, míg az öregasszony hálálkodni kezd. Nem fontos, hogy bárki megjegyyezze a nevét, az arcát. Amit a kis tinilány ordított utána, nem hangzott üres fenyegetőzésnek. Ezeknek lehet akárkijük akárhol.

Az viszont szóba sem jöhetett már, hogy betérjen valahová kérdezősködni. Balhé volt, és ő ott volt. Be, a volán mögé, és taposni a gázt. Mármint, amit ki lehet hozni egy ilyen vénséges vén csotrogányból.

Majd valahol máshol, messze mindenféle helyszíntől újragondolni mindent. Mert a világ végéig nem kóvályoghat egy özönvíz előtti kék busszal. És különben is: a törvény az törvény.

Talált egy félreeső tisztást, ott nyomta el az álom. Aludt ő már vezetés közben. Álmában nyomta a gázt, nyitotta-csukta az ajtót, szólt bele a mikrofonba: „gázmenet”. Ha valami hiányozni fog, az a hajnali dögerős kávé. Összedobták a pénzt, és csak jó márkákat vettek.

Reggelre összeszedte magát. Mégiscsak az a legjobb megoldás, ha önként jelentkezik. Jogos önvédelem történt. Ha előkerül csak egyetlen szemtanú is, a kis taknyos befoghatja a száját. Megeshet, lapátira sem tesz. Bizonyos idő múltával még a volán mögé is visszaengedik.

Nagyjából azt is kibogozta, merrefelé jár. El sem hagyta igazából a vonzaskörzetet. De ha nincs más, megáll egy benzinkútnál, szól a vezetőnek: hívja a rendőrséget.

A rádiót viszont továbbra is félt bekapcsolni. Hiába érezte magát véletlennek, nem akarta hallani, ahogyan bemondják óránként: továbbra is nagy erővel keresik azt a BKV-sofört...

Hatalmas tömeg állta el az utat. Elsőre azt hitte, őt próbálják feltartóztatni. A háttérben ott ácsorogtak az egyenruhások. Bár csak ketten, de nem volt kétsége afelől: valahol ott rejtőznek a terrorelhárítók is.

Csak miután kiszállt (feltartott kézzel), jött rá: egészen más dolog zajlik. Családot lakoltatnak ki. A rendőrök, a hatósági személyek mind azért vannak ott, hogy néhány jobb sorsra érdemest utcára tegyenek. Órá jószerevével ügyet sem vetettek.

Amúgy nemigen kellett közbeavatkoznia a szervnek. Tehetetlenül, félig kábán tébláboltak fel-alá az adósok. Egyikük hangosan zokogott. Legfeljebb, ha a sokaságot csitítani. Mert az kiabált mindenféle cifra dolgot. Leginkább annak a terepjárós, öltönyös fickónak, aki kissé félrehúzódva, félig támaszkodva, mondhatni megvetően szemlélte az intézkedést.

Neki most meg kellene kérni őket, hogy álljanak félre, hogy beérhessen Pestre, feladhassa magát. Bár az a simább, ha odalép a két rendőrhöz, és megkéri, szóljanak be a központba.

„Ne szórakozzon! Nem látja, hogy intézkedünk?”

Hogy a viharba magyarázza el ezeknek az agyhaltaknak, hogy külön dolguk van, mint egy boldogtalan, léthatáron élő családot zaklatni. Mindenkinek jobb lenne, ha véget érne ez a rettenetes történet.

Addigra az öltönyös is melléjük csapódott, és oda-szólt, hogy húzzon a francba, mert drága az ideje. Csak fél perc, mentegetőzött, értesítik a központot, és már jönnek is érte.

A terepjárós – nem tudni, miért – kezdte elveszíteni önuralmát. „Anyádat, csicska köcsög, kiabált, azt hiszed, neked vannak itt ezek?”

Ő maga is feldúlt volt, kialvatlan. Kár a fogsorért a végelében, vágott vissza. Amúgy tarthatna fél perc szünetet mások vérének szívásában.

Itt gurult el a másiknál a gyógyszer. Nem tudni, fegyver volt-e, vagy csak *annak látszó tárgy*. Nagyot hibázott, hogy előrántotta.

Futtában még hallotta, amint megjegyzi valaki félhangosan a háta mögött: „a Buszos Karcsi”.

„Nézd, főnök, tankolok neked tíz liter dízelt, de ez minden. Használhatod a rötyit is. Gyorsan, feltűnés nélkül. Aztán eltépsz. Nem láttalak, és te sem láttál.”

Pedig alakulhatott volna rosszabbul is. Például úgy, hogy előkapja a gázsprayt a tulaj a pult alól.

„Rohadt egyszerű. Ha itt kapnak el, vagy valahol a közelben, senki nem mossa le rólam, hogy én dobaltalak fel. Onnan kezdve senki nem áll be, még akkor sem, ha porzik a tankja.”

Annyit kért csak, hogy szóljon a rendőrségnek. Addig elül a sarokban.

„Ha nagyon éhes vagy, adok egy szendvicset. Meg egy vizet. Kéket vagy rózsaszínt akarsz? Tudod, ha egyben mész el innen, akkor viszont azt mesélik rólam, hogy én segítettem a Buszos Karcsit. Az üzlet.”

Fűszeres illat áradt a mikró felől. Régen ivott olyan jó kávé, mint amit eléje tett a benzinkutas. Rettenetesen hasonlított az egész az éjszakai műszak utáni percekre, amikor szükség van még néhány perc ösztönzésre, hogy az ember hazafelé vegye a menetirányt. Bent ül az ember a végállomáson, s hosszú percekig csak bámul ki a fejéből.

„Nem tudom, hallgatod-e a híreket: az egész ország neked szorít. Tisztában vagyunk veled: egyszer csak elkapnak, de nagyon szeretnénk, ha ez minél később történne meg. Te nem a Whiskys vagy, és nem a Stohl Bucsi. Semmi mást nem csináltál, csak amit mindnyájan szerettünk volna hasonló helyzetben. És kapaszkodj, irigyek vagyunk rád ezért. Mert te eljutottál addig, hogy kivágódott a biztosíték. Meg ne tudd, mi megy itt. Minden héten legalább egyszer beáll ide egy ürge, telepokolja a tankot, és elhúzza a sunyiba fizetés nélkül. Nem egy felnőtt korú Suzukival,

hanem Roverrel, Audival. Érted, nem merek szólni miatta, pedig itt a pult alatt a gázspray. Akkor sem, ha egyedül van. Akkor sem, ha gyengébb nálam. Nyugi, összeraktam. Te azt szeretnéd, ha idejönnének, és elvinnének. Mi meg azt, hogy nem. Senkit nem kell, hogy megverjél. Csak annyi, hogy szabadon mászkálj az országban. Ez majdnem olyan, mint a Fradinak vagy a vízipólósoknak drukkolni. Persze, tudjuk, nem így képzelted el. Meg azt is, hogy előbb-utóbb rád rakják a karperecet, de mégis úgy lenne jó, ha ez minél később jönne el. Nekünk, hozzád hasonlóknak csak addig van esélyünk, amíg te beszállsz a volán mögé.”

Ilyesmin sem járt az agya. Arra vágyott leginkább, hogy ledöljön végre valahol, és kialhassa magát. És ha ez egy priccs a fogdában, az sem baj.

„Van egy áthidaló megoldás. Üss le. Komoly. Zavarj be egy rendeset – ne csak alibiből –, aztán hívd a yardot. Helyreáll a rend, és engemet sem fognak kigolyózni. Ne érts félre: mi itt, a terepen mindnyájan neked szurkolunk, csak jobban szeretnénk, ha az egész nem a közvetlen közelünkben zajlana. Mondjuk, a tévében. Ami most van, az nem jó. Az nem állapot. Teli a címlapok trógerekkel, szélhámosokkal. És egyikünk sem vagány annyira, hogy odaálljon, és szétcsapjon. Mert mégiscsak az a dolgok természetes rendje, hogy elkapjanak és lesitteljenek tégedet. Arra azért szeretnék megkérni, hogy ne törd össze az állkapcsomat, ha lecsapsz. Máskülönbent nincs harag.”

Bakos törzszászlóst még a tévészékház ostromának idején hozták fel Pestre. Bizonyos pillanatok kitörölhetetlenül beleragadtak az emlékezetébe, mások kiestek.

Az energiaital szagára, mely az erjedő cefrére hajazott, arra igen élénken. Kartonszám döntötték magukba. Voltak, akik annyira felpörögtek tőle, hogy minden különösebb ok nélkül egymásnak rontottak. Ő azóta gondolni sem bírt rá. Menekült, ha megérezte, hogy a közelben megbontottak egy dobozzal.

Azt például tökéletesen elfelejtette, mi módon kerültek a főbejáráthoz. Ott ácsorogtak úgyszólván, igyekeztek tartani az alakzatot, miközben tele volt a gatyájuk. Egy alak nem messze tőle nekik rontott egy léccel a kezében. Lefújták paprikaspray-vel, de úgy tetszett, meg sem kottyant neki. Válogatott goromba-

ságok kíséretében támadt újra. A többiek ügyyel-bajjal próbáltak hárítani a plexipajzzsal. Ő maga is teljesen tanácstalan volt.

Barátnője járt az eszében, aki csak nem bírta elszánni magát, hogy összeköltözzenek. Igazából a kezét is hajlandó lett volna megkérni, de a kifogások leginkább az anyagiakról szóltak.

Egyszerre könnyebbült meg, és érzett lelkiismeretfurdalást, amikor megkapták a parancsot: elhagyni a helyszínt. Nekik az lett volna a kötelességük, hogy visszaverjék a rohamot. Kedvezőbb esetben péppé verjék az ostromlókat. Addigra tucatjával cipelték el a mentők a kollégákat.

Ott kellett volna maradni, küzdeni utolsó leheletig. Ugyanakkor ellene sem szegülhetett a felsőbb utasításnak. Egyenruhás, nem pedig magányos rendcsináló. Szégyellte mégis saját fellelegzését, ahogy dönti magába az ásványvizet, tömi a szendvicset a szálláson az események után. És teljesen kábán mered a képernyőre, mintha valamikor máskor, valahol máshol történne az egész.

Fennragadt a székesfővárosban. Pár nappal később már kapott rendes szerelést: kevlármellényt, sisakot. Annak ellenére, hogy senki nem adott ki ilyen parancsot, vadászat folyt mégis. Bárkire, akinek nem tetszett az ábrázata. Valamikor szeptember-október fordulójára állt össze neki, hogy amit tesznek, alig különbözik a futballhuligánok akcióitól.

Addigra a barátnő is lelépett.

„Nincs helyén a világ.” Ezt gondolta. Ha társaságba került, igyekezett nem beszélni múltjáról, hivatásáról. Ő nem „sün”.

Várta már szinte, hogy érkezzen a riasztás. Ez nem ugyanaz a helyzet, mint ama bizonyos október huszonharmadikán. Igaz, azon a napon csak biztosítani vezényelték ki. Nem kapott löfegyvert, sem könnygázgránátot. Viperát sem szerzett be.

Ez egy két lábon járó veszélyforrás. Bűnelkövető, ha úgy tetszik. Semmiképp sem olyan, mint akik fuldokolva rohagáltak fel-alá az Astoriánál. Megeshet, amúgy egészen rendes, jóra való ember, csak most elgurulhatott nála a gyógyszer. Tetszik, nem tetszik, meg kell fékezni valahogyan.

A gépkarabély engedelmesen simult a tenyerébe. Teljesen hozzászokott, hogy a céltáblák ember formájúak. Megeshet, a fegyver is ugyanaz...

LÁZÁR BALÁZS

szürke lepke

*szürke lepke verdes
csapkodása a tájat
szárnysuhogás-fehére
beteríti óriás légteste
és vizesedik puffad
megszabadulna ha tudna
rákötve a mindenségen túlra
nyárvégi fénytömlesztés
a pórások utoljára még
felizzának de a szürke lepke
tánca leányékolja mindet
ahogy kering ahogy sötétlik
rávetül az érzékekre
emlékekkel érintkezve
zuhanás előtti sóhaj: mindjárt esik*

A téli parton

*A szemközti hegy körvonalait
szürkésfehér füstté oldotta fel
a tél szétáradó, láthatatlan sava.
Szilárdból légnemű, vízből jég,
igéből a test, gondolatból a tett,
és persze ezer hasonlót tudnánk még,
megannyi titokzatos átalakulást,
melyekben észrevétlen egy új minőség
születik, de mégsem új, mégsem más,
a lényeg talán maga az állandó körforgás.
Bent, a lefagyott öntudat mélyén
a gyermekkor sűrű, zöld tava
áramlik, kavarog ide-oda,
talán felszínre törne, ha volna
elég felhajtó ereje, ahogy nő a tét...
Csapdába csalja a fényt a szürkésfehér,
majd elnyeli, ahogy összeroskad a tér,
beleforog anyag, emlék, a csönd, a tél,
s középpontjában megáll az egész.*

zöld

zöld metamorfózis
 földből kinövő fény
 révületben a kert
 érzeink hullámtere
 gyorsul is lassul is a perc
 az augusztus végi búra alatt
 bepárasodik a pillanat
 ahogy lecsapódik a látvány
 mintha ezt a lágy eső előtti
 csendet zárná magába
 a boldog borostyán idő
 szilárdulásban remegő
 a sűrű mozdulatlanság előtt
 elültetni még gyorsan
 a sárga nyári orgonát
 kiásni az almafa tuskóját
 s mintha nem lenne mindegy
 helyére tenni egy-két téglát
 halkul a madár-virágének már
 s a vörösbe csavarodó
 szőlőlevelek előtt
 a kiszáradt diófa
 kérlelő ágaiba
 akad bele végül
 az az utolsó tétova tekintet



Akshar Esenov: Szigetek, 2009

PÓSA ZOLTÁN

Spirituális realizmus és keresztény elhivatottság

Jókai Anna, a Hamvas–Várkonyi–Kodolányi triász szellemi örökségének átörökítője és újjáteremtője

Jókai Anna nagyprózai életművének teljességre törekvő végigelemzése után szükségképpen fölébredt bennem az igény arra, hogy megpróbáljam górcső alá venni e rendkívüli, korszakos életmű elméleti írásait és a kisprózáját is, utalva a *Válaszoltam* című kötetben összegyűjtött, válogatott interjúkra. Mezey Katalin József Attila- és Kossuth-díjas költő, író és Mohácsi János irodalomtörténész fölkérése megadta tanulmányom eszmei-filozófiai vezérfonalát, a spirituális realizmus és a keresztény elhivatottság megvalósulását az általam eddig csak érintett kötetekben. A dolgozatom címéhez híven illeszkedhet az *Éhes élet* című újabb nagyregény analízise is.

Esszék a korszellem és a korlidérc örökös harcáról

Arról, hogy miért fontos egy szépírónak a lélekföltáró, létértelmező esszéit és a verseit is kifagztatni, maga Jókai Anna adta meg a leghitelesebb magyarázatot a *Katabázis nélkül nincs katarzis* című írásában: „...annak, amit (az íróember) prózában ír, ha nem is lehet eltitkolni, de bele lehet szőni-rejteni az alakoknak a rajzába, a jelenetekbe, a történésekbe, a figurákba, azt a lírában sokkal kitérőbben kell elmondani. Aki egy költőt ismer, olvassa a verseit, és ha jól tud verset olvasni, akkor bepillantást nyer annak a személyiségnek egészen a lelke mélyébe. Tehát ha igazán meg akarunk ismerni egy íróat, aki verset is ír, prózát is ír, akkor nem árt, ha a verseit is kézbe vesszük, és szeretni tudjuk.” Nos, ez az idézet úgy is tökéletesen érvényes és találó, ha benne fölcseréljük a vers szót az esszével, hiszen az esszé nem más, mint az értekező próza költészete. Ahogy a versek kiáradó önfeltárlkozásában, az úgynevezett emocionális introverzióban, úgy az esszék költői intenzitású racionális introverziójában is elénk tárul az író

személyiségének, gondolkodásának megannyi felületi és mélyrétege, kivált Jókai Anna magas hőfokú, szuggesztív esszéiben, amelyekben egyszerre nyugöz le bennünket a keresztény elkötelezettség, a valóság-hűség, az érzelmek intenzitása és az érvelések finoman logikus szuggesztivitása.

Jókai Anna korábbi nagy közönség- és szakmai sikert arató esszéköteteinek anyagát jelentős részben tartalmazza *A mérleg nyelve* című kétkötetes gyűjtemény 2014-es kiadásváltozata az író saját válogatásában. Ennek első kötetében rendhagyó irodalomtörténeti munkákat, esszékritikákat, a második részben elmélkedéseket, meditációkat olvashatunk a lét alapkérdéseiről.

Egészében *A mérleg nyelve* című kéttételes könyv híven hirdeti végső bölcsességként, hogy a világegyetemben, az egyes ember életútjában s a művészi életműben is az isteni teljesség, a harmónia irányába kell billennie a mérleg nyelvének. Ebből egyenesen következik, hogy a jelenkor káoszára egyértelműen nemet mondunk. Az Isten-léptékű korszellem legyen zsinórmértékünk a talmihoz, a „trendihez” züllesztő korlidérccel szemben, akár a legköznapibb, akár a legmagasztosabb létszférákban járunk – üzeni Jókai Anna. Az író nő vallja, hogy az Atya, a Fiú, a Szentlélek hármasságához képest minden ember tökéletlen, ám törekednie kell a büntelenségre és a tisztaságra: „Legyetek tökéletesek, ahogy a ti mennyei Atyátok is tökéletes” – kéri Jézus a tanítványait. *A mérleg nyelve* első kötetének esszéi és a *Válaszoltam* című kötet számos interjúbeszélgetése meghatározzák, kik a követendő példák a Krisztus-eszmény szemszögéből. Az esszék, a meditációk, az interjúk többek között a Hamvas–Várkonyi–Kodolányi féle nagy tradicionalista triászról szólnak, akiknek az életművéből föltárul a kozmikus aranykori teljesség, azok az idők, amikor az ember személyes kapcsolatban állt Istennel. Az írások szólnak továbbá nagy elődökről, Berzsenyiről, Adyról, József Attiláról, Áprily Lajosról, Németh Lászlóról, kortársakról, Albert Gáborról, Mezey Katalinról, Oláh Jánosról és másokról. Író-művésztársakról, akiknél az Isten-léptékűség és a valódi társadalmi gondok föltárása megbonthatatlan spirituális egységet alkot a valódi korszellem igenlésének, a korlidérc elutasításának jegyében.

Az itt következő két dolgozat az Írók Alapítványa – Széphalom Könyvműhely *A spirituális hagyomány folytatása és megújítása Jókai Anna irodalmában* című konferencián hangzott el, 2015. május 16-án a Duna Palotában

Újkori perc-emberkéek dáridója

A mérleg nyelve második kötetében található tanulmányok, esszék között kulcsszerepe van annak a meditációnak, amelyben Jókai Anna Ady Endre nyomán írja le az intellektuális perc-emberkéek dáridóját az ezredfordulós magyar közéletben. Szuggesztív erővel jeleníti meg, milyen, az orwellinél is orwellibb tehetőség és ritmusérzék szükségeltetik ahhoz, hogy valaki idejében érezze meg egy politikai erő és a hozzá kapcsolódó eszmerendszer fiaskóját, s úgy ábránduljon ki korábbi teljes mellszélességgel hirdetett meggyőződéséből, s kezdjen paulusi fordulatot imitálva egy új világnézetért lángolni, hogy árulása ne tűnjön még köpönyegforgatásnak sem. A talentumos perc-emberke idejében megérzi a bukás közeledtét, s a fordulat nyilvánvalóvá válása előtti utolsó pillanatban vált. Ez a típus egyetlen dologban nagyon is következetes: mindig jó időben csatlakozik az aktuális és várható győzők táborához, eléri, hogy pillanatok alatt vezető szerepet kapjon, s képes villámsebességgel diszkreditálni a legtisztább eszmét is. Úgy marad örökös kormánypárti, hogy megőrzi a konstruktív ellenzéki látzatait. Jókai Anna esszéiben és interjúválaszaiban Hamvas Bélára utalva rajzolja meg az úgynevezett létrontók panoptikumát, a hamis Paulusokat, akik a rendszerváltás megbicsaklásának, a visszarendezéseknek is fő okai. Ők a régi értelemben vett materializmust az ürességgel helyettesítik az Isten-léptékűség helyett. Az internacionalizmust a globalizációra cserélnék, a tervutasítást nem a szociális piacgazdaságra, hanem kíméletlen pecunizmusra váltanák-váltották át. Ők, a korlidérc megszállottjai azok, akik örökösen vádaskodnak, a karaktergyilkosságtól sem visszariadva mindenkit rágalmaznak, miközben ők az első számú felelősök azért, hogy a kisember visszakívánja – bizony, nem egyszer egykori üldözöttekkel együtt is – a Kádár-kor tétnélküli langymelegét és relatív szociális biztonságát.

Erőszak, szeretet, fásultság

Műközelből vegyük szemügyre *A mérleg nyelve* című tanulmány, kritika és cikkgyűjtemény második kötetéből az *Erőszak, szeretet, fásultság* című emblematikus meditációt, amely az esszéműfaj íróiskolában is tanítható etalonja. Jókai Anna életművének első számú iránytűje a keresztény odaadás, a szubszidiaritásnak nevezett személyre szóló szolidaritás. Klasszikus az indítás, az író azzal kezdi gondolatmenetét, hogy lecsupaszítja a tárgyalt fogalmat a hozzá tapadó fe-

lesleges sallangoktól, közhelyektől és félreértelmezésektől. Először azt tudjuk meg, hogy mi nem tartozik a szeretethez: mindenekelőtt az örökké diszkriminációról papoló valódi kizárólagosság és a farizeusi képmutatás. A szeretetet elvetik a gyűlölködők, lejáratják a szemforgatók, kisajátítják a gőgösök, meghamisítják a slágerfilozófusok, földszintessé sorvasztják a család-soviniszták, a nemzettudat-szűkítők és az önzők. A nem-szeretet hajszálpontos meghatározása után Jókai Anna néven nevezi az egyetlen hiteles szeretettípust, az evangéliumi alapú empátiát, amely az ellenfeleit is az emberiség tagjának tekinti, utalással Pál apostolra, aki szerint „A szeretet soha el nem fogy”, vagyis soha nem fáradhat el, nem kophat meg, különben hiteltelen. Minden hétköznapi ember – s okkal-joggal kérdezhajtuk Jókai Annával együtt: ugyan melyik rendkívüli emberben nem rejlik ott az „emberke”? – kötelessége, hogy mintának tekintse Jézus Krisztus, Isten Fia, a Fiúisten, a Világ Megváltója végtelen szeretetét, aki a saját keresztre feszítőinek, kínzóinak is irgalmat kér: „Atyám, bocsáss meg nekik, mert nem tudják, mit cselekszenek.” Mindennél nehezebb megbocsátani az oldás és kötés jogát egyedül önmagának vindikáló gőgös szellemi elit képviselőjének, aki úgy gyűlölködik, hogy e bűnből még erényt is farag. Neki csak az Atya, a Fiú, a Szentlélek hármassága tud megbocsátani végtelen türelmével. Idézve Jókai Annát: „És bocsássa meg nekem a Megtestesült Irgalom, a karácsonyi Gyermek, hogy a szegény erőszakosokat bizony még ma sem, ezen az estén sem tudom szeretni. De nem vagyok hajlandó a gyűlölködésre – még a gyűlölködők iránt sem érzek gyűlöletet.”

Regény az öregkor esendőségéről

Jókai Anna szépprózájának is vezérfonala többek között két igei örökség. Az egyik, amelyet Jézus Krisztus az utolsó vacsorán hagy a tanítványaira János evangéliuma 13. fejezetének 34–35. verse szerint: „Új parancsot adok néktek, *hogy szeressétek* ti is egymást. Erről ismer meg mindenki, hogy az én tanítványaim vagytok, hogy egymást szeretni fogjátok”. A másik az angyal üzenete Máté evangéliuma 28. fejezetének 5–6. verséből: „Ti *ne féljete*k, mert tudom, hogy a megfeszített Jézust keresitek. Nincs itt, mert feltámadott, amint megmondatott volt”. E gondolatok fő szólamként csendülnek föl Jókai Anna két nagyszerű regényében, a *Ne féljete*kben és az *Éhes élet*ben. Az író nő számos interjúban vall arról, hogy egy

dologban nem mondott igazat. Abban, hogy a *Ne féljete*k után nem ír többé nagyregényt. Milyen jól tette, hogy mégis folytatta a regényírást! Ám nem véletlenül nyilatkozott így korábban. A *Ne féljete*k című megrázó, lenyűgöző regényóriásban ugyanis elérte azt, ami kevés alkotónak adatik meg: az olvasók immár nemcsak szeretik, követik, hanem megvallják életkortól függetlenül: a könyv megváltoztatta az életüket. Számos ember vált tőle bibliaolvasóvá, hiszen Jókai Anna esendő és esendőségük dacára is empátiára érdemes hősei azt példázzák: a legmélyebb katabázisból is van kiemelkedés és katarzis. Jőmagam is, ha szabad ennyire szubjektívnek lenni, éppen akkor olvastam végig, amikor átléptem a középkor és a szépkor határát, s rádöbbenem, mennyire nem igaz az a szellemesen hazug mondás, hogy az öregkornak is megvannak a szépségei, csak eddig egyet sem sikerült megtalálnom. A keresztény bölcsesség és a méltóság igenis megszépíti az ember öregkorát, s a legembertelenebb betegség és szenvedések elviselését is megkönnyíti. Azért is hiteles ez a regény, mert Jókai Annának mind a materialista alapú káosz-irodalom, mind az élet sötét oldalait rózsaszínre festő giccs végleteit sikerül elkerülnie benne. Az Ó- és az Újszövetségen kívül nagyon kevés olyan írás van, amely belép az életünkbe, hétköznapjaink szerves tartozékává válik, jobbá tesz bennünket. Jókai Anna maga is a szó pozitív értelmében megdőbent ezektől az olvasói, kritikusai, írói vallomásoktól, s úgy vélte: mivel ennél nagyobb sikert keresztény alkotó, spirituális realista író-költő csak egyszer érhet el, a csúcson kell abbahagyni. Mégis, egyrészt nyilván azért is kellett folytatnia a nagyregények sorát az *Éhes ételle*t, mert az alkotó génuszt a legtanultabb, -tudatosabb remekíró sem képes a végletekig „beszabályozni”, megzabolázni és visszafogni. Ám azt is tudta: adósa olvasóinak az öregkor esendőségét is megörökítő remekléssel, amelyben itt és most, a korai XXI. század Magyarországon élő, szánandó emberek sorsvonalának metszéspontjait örökíti meg. Ez a 2012-ben keletkezett mű a tapasztalatlan és életképtelen (vagy túlzottan is élelmes) fiatalság és a kiszolgáltatott (vagy még mindig talpraesett, ugyanakkor ellen-szenves) öregség tényéből adódó alaphelyzetektől, valamint kirívó társadalmi különbségektől motivált hétköznapi és abszurd tragédiák, komédiák, „szomorúvígjátékok” kavalkádja. Míg a *Ne féljete*k című Jókai Anna-opusz őszinte, hiteles, lélekből megírt, megrendítő vallomás az öregkor méltóságáról és az

üdvösség kételyektől erőssé edzett bizonyosságáról, az *Éhes ételle*t inkább az élet alkonyának esendőségéről szól. Életkortól függetlenül olyan mai emberek a hősei, akikről Dosztojevszkij úgy ír a *Bűn és bűnhődés*-ben, hogy mocskosak, „a baromnak ábrázatát” viselik, az Úr mégis a színe elé engedi őket, „mert nincsen közöttük egy is, aki magát erre méltónak ítélné”.

Jókai Annának sikerült megdupláznia a korábbi regényben megnyilvánuló páratlan írói teljesítményt. A *Ne féljete*khez hasonló telitalálatnak nevezhető alakok panoptikuma teszi szeretnivalóvá öregkorunkat az *Éhes ételle*tben is. Beszédesebb a regény öregedésről, elmúlásról és az öngyilkos civilizációról, az isteni harmóniát módszeresen szétromboló, az évszakok korábban szabályos sorrendjét is megbolygató öntelten konok emberiség bűneiről, a lassú, fokozatos világpusztulás folyamatáról üzenő költői mottója: „AUGUSZTUS. A nyár még nem hiszi el, hogy lassan, de biztosan megöli őt az ősz. A halandó valamiféle állandóságot remél. De belefáradt a természet, hogy az egyre kiszámíthatatlanabb emberiségnek mintát adjon. Árvíz, belvíz, szökőár, aszály, jégverés, földomlás, iszapömlés, orkán és tornádó: tegnap mínusz hét, mára plusz harminckettő. Döglesztő kánikula – átmenet nélkül – a csontig ható nyirkos hideg után. A böjti szelek is, csúfosan, kora ősszel fújnak. Ez már több, mint szeszély. Tébolyba hajló hisztéria. Megrendültek az önazonosságok. Mindenbe belekóstol, és hányásig zabál a világ”. A mottó és a regényalakok kavalkádja először emlékezetünkbe idézi az elmúlt századelő nagyhatású filozófusa, Ortega Y Gasset *A tömegek lázadása* című 1920-as esszéjének mondanivalóját a tömegemberről, az öntelt úrfiról, aki azért, mert használni és felzabolálni képes a világot, azt hiszi, hogy ő teremtette. „Korunknak azonban az a jellemzője, hogy a közönséges lélek nemcsak tudatában van közönségességének, hanem van mersze, hogy jogot követeljen a közönségességnek, és mindenütt azt érvényesíti”. Ám Jókai Anna túllép Ortégán: azt is tudja, hogy az isteni kegyelem megmenti az emberiséget önmagától is. Az Ortega-féle tömegember-ábrázolás torzít is; Jókai Anna hőseit hitelessé, teljessé teszi a megbocsátó krisztusi szeretet.

Reveláció erejű Zsizse, az eltemetett művész-énjét nyugdíjas korára – ikonmásolatok szakszerű elkészítése során – „átmentő” és kielő rokonszenves rajztárnő. Ismerős a régi-régi világból férje, Atyi, a keresztény életelveket valló, szeretetre méltó ex-iskolaigazgató is. Nem kevésbé találó, eredetiségében is

korjellemező alak a szenvedélybeteg orvostól önértékes hajléktalanná lecsúszott, a maga módján a fátummal szívósan küszködő dr. Bertinszky Tivadar, aki „speciel nem alamizsnát, hanem munkát kér”. Megrázó a súlyos betegséggel kezelt hősnő, Rózsa sorsa, aki a szónak csupán vegetatív értelmében létező, gyöngélméjű, „huszonegy évesen pelenkás” fiát, Ádámot, ezt az invalidus emberi lényt a haláláig ápolja. A hétköznapi szentekből, hetérákból, angyal- és démonjelöltekből kirakott sorsmozaikon belül különleges szerepet kap az államszocializmusban, valamint az új globalizáció világában is nemzetközi sikereket arató, a középszerű vidéki primadonna-állúroktól megszabadulni képtelen, „beszélő nevű” írónő, Cezár Apollónia, Jókai Anna ellentettje. Húsba- és lélekbe vágóan ismerős a trendi író jóval ifjabb, különös módon karrierista „titkára”, mindenese, Kovács Béla is.

Ezek az alakok az aranymetszés szabályainak megfelelően olykor kiegészítik, máskor ellenpontozzák egymást az egyetemes, nagybetűs és a partikuláris, kisbetűs élet szereplőinek elíziumi és infernális alakmásoként. Jókai Anna a való világból kimetszett, életes, telitalalatos hősokeket és antihősokeket éles szikével megfaragva bár, de egyetemes krisztusi szeretettel teremt újja remekművű regényének XXI. század eleji boszorkányszombatján és Walpurgis-éjén. Az *Éhes élet* minden szereplőjéről elmondhatjuk: esendőségük, gyöngeségeik dacára érdemesek és méltóak a Mindenható Atya, az érettünk keresztire feszített Fiú és a pünkösdkor közénk alászállott Szentlélek megbocsátására és kegyelmére.

Az *Éhes élet* mérhetetlenül gazdag panoptikuma „fellinisen” összetett szerkezetben mutatkozik meg, találón rímel a cím is Federico Fellini *Édes élet* című, szintézisnek nevezhető filmjére. A cselekmény bonyolításával, a szereplők tetteinek, találkozásainak megörökítésével párhuzamosan belső monológokban lepleződnek le valódi gondolataik, egymásról és a világról alkotott véleményeik. A kétféle ábrázolásmód, a külső cselekménybonyolítás és a belső gondolati reflexiók kivetítése tipográfiai szempontból is elkülönül. Jókai Anna, ahogy teszi ezt a *Godot megjött* című, 2007-es, abszurd drámai, költői, prózai eszközöket vegyítő apokalipszis-művében, él az úgynevezett modern próza határtalan lehetőségeivel, anélkül, hogy egy másodpercre is megkísértené az üzenetmentes „csak szöveg” típusú, álposztmodern literatúra. Az *Éhes élet* is vérbeli modern, műfaji és gon-

dolati szintézist megvalósító regény, s mint ilyen, irodalmunk legjelentősebb műveinek táráat gazdagítja.

Kisregények, elbeszélések, novellák

Sokan nevezzük Jókai Anna csattanós, rövidre zárt pillanatképeket felvillantó novelláit, az életszeletek széles spektrumát megfestő elbeszéléseit, a hősoke életsorsát a teljesség igényével keresztmetszetszerűen felmutató kisregényeit az újkori prózairodalom magasrendű költészetének. A korszerű, modern kispróza rövidre zárt „drótokkal”, kihagyásokkal, költői metaforákkal „dolgozik”, ideális esetben magába sűríti a drámai, a lírai és az epikus jellegű kifejezőmód előnyeit. Jókai Anna azt írja Kosztolányi Dezső novelláiról, hogy egyetlen köztöszöt vagy írásjelet sem lehet elhagyni belőlük, annyira tökéletesek. A jellemzés a saját kisprózájára is érvényes: az aranymetszés szabályainak megfelelő kompozíciókat teremt akár tárcaszerű kisprózájában, akár a kisregényeiben. A sportoló gyerekekről, diákokról, a tanárokról, az alkotó értelmiségről, a proletárokról és a lumpenproletárokról. Ám jelen témánk szempontjából az a legfontosabb, hogy a mélyseges keresztény szubsidiaritás, a hívő emberre jellemző krisztusi együttérzés hatja át az *Elbeszéltem* című remekművű kötetbe gyűjtött kétrészes, több mint ezeroldalmi gyűjtemény minden egyes darabját.

Földszintes kísérletezők és papíremlékek világa

A grandiózus, szerénységében is egyedi című *Elbeszéltem* kötet és a *Válaszoltam* című interjúválogatás is tanúsítja: Jókai Annának a pártállami években megjelent munkáira is jellemző az evangéliumi értelemben vett spirituális realizmus és a keresztény együttérzés. A kötetből (akár az interjúk visszaigazolásként is) kiderül, hogy Jókai Anna volt hivatalnok, könyvelő, több korosztálynak, periférikus helyzetű és elit iskoláknak is pedagógusa. Az *Ember tervez*, a *Rezsőke örök*, a *Téli esték* című elbeszélések, a 4447 című kisregény és megannyi kispolgári, munkás, hivatalnoki környezetbe plántált elbeszélés, a nagyregények számos mellékalakja tárja elénk, hogy Jókai Anna esszéinek és prózájának krisztusi szolidaritása örökérvényű. Sem az elitizmus, sem a degradáló gúny nem jellemző rá. Iróniával és mély, emberi részvétellel ábrázolja a látszólag kicsinyeket, azzal a szeretettel, ahogy az Atya közelít teremtményeihez, vagyis hozzánk. Témánk szempontjából igazi „minimál art” remekművek a *Doktorok világa*, a *Bosszú*

és a *Kísérlet* című novellák. Ez utóbbi egy késő ötvenes, kora hatvanas évekre hajazó hétköznapi, vagy nem hétköznapi (?) találkozást szikráztat elénk egy drámaian ironikus pillanatban. Bemutatja: hogyan viselkednek egy kisvárosi író-olvasó találkozóan a provincializmusba belekeseredett vendéglátók, afféle földszintes kísérletezők és a kiemelkedően tehetséges, befutott, mégis tisztességes fővárosi alkotó. E rövid remeklésben szikeéles késsel megformált alakok, a hatalomtól támogatott kisvárosi költőcske (csúfnéve szerint Dudas), a helyi lapszerkesztő, a régi típusú sznob úriasszony, a novella korához mérten új kommunista pártkáder együtt próbálják megalázó, nevetséges helyzetbe kergetni a kissé becsípett valódi nagyembert, az író – sikertelenül. Ám a krisztusi humanizmustól érintett emberek, ha egyetlen villanásnyira is, de közös hullámhosszra kerülnek, mint a befutott, fővárosi, párját ritkítóan becsületes író, valamint a háttérbe szorított, volt '56-os vidéki költő és az elhivatott falusi könyvtáros.

S az életműben is kulcsfontosságú az ezredvégi magyar novellairódalom klasszikus remeke, a *Selyem Izabella* című elbeszélés, amely novellába plántált regény, akár a Kádár-korabeli elit iskola hű képeként, akár az egész kor parabolájaként. Ez a nagyszerű novella 1972-ben egyértelműen tárta az olvasó elé az író véleményét a jellemtorzító lány diktatúráról, az ellenszenves papírhatalomról. S fölteszi a kérdést a diktatúrában elképzelhető két lehetséges ellenzéki magatartásról. Vajon melyik a helyes út? Kivonulni, vagy kompromisszumok árán megpróbálni a lehetetlent? Az író nem ad egyértelmű választ, mert a hetvenes években többet ért a jól elhelyezett kérdőjel, mint a megválaszolhatatlan leegyszerűsítő megválaszolása.

Válaszoltam – új kötet az íróval készült interjúkból
Jókai Anna frissen megjelent, a 22. Budapesti Nemzetközi Könyvfesztiválon bemutatott új kötetének anyagát is maga az író válogatta. A reprezentatív kötet címe zseniálisan rímel a novellagyűjteményre. Az elbeszéléskötet az *Elbeszéltem*, az interjúválogatás a *Válaszoltam* címet viseli. Ez a kötet is tanúsítja, amit egyébként is sejtünk az esszékből, s tudunk Jókai Anna előadásaiból: az író képes szóban a műveinek színvonalán megnyilatkozni, akár rögtönözve is. Ugyanakkor vallja: ezzel a képességgel visszaélni tilos. Tanárként is mindig alaposan fölkészült, mint ha minden órája a legelső volna, ezért rajongtak érte

a tanítványai, s rajonganak érte ma is. Számomra nagy öröm és megtiszteltetés, hogy két Magyar Nemzetben megjelent interjúbeszélgetéssel is szerepelek a kötetben, s lehetek – a Széphalom Könyvműhelynek hála, nem először – Jókai Anna kötetének társszerzője. Ezeknek az interjúbeszélgetéseknek is visszatérő kulcsmotívuma a krisztusi, humanista korszellem és a „trendi” korlidérc szembeállítás. A beszélgetésekből, amelyeket nyugodtan nevezhetünk igehirdetésekként is, kiderül: életünk nem más, mint az egyetemes keresztényi harmónia és a partikularitás labirintusából feltörő káosz örökös küzdelme. A kötet egyik sarkalatos tanúbizonysága visszaigazolja az életmű másik fontos üzenetét: a korlidérc dominanciája okozta az átkos régi és a szép új világ nyomorúságát, s benne a rendszerváltozási folyamatok szüntelen kisiklását. Nem könnyű kiemelni az elfogultság látszatai nélkül, az esetlegességet is vállalva Jókai Anna válogatása nyomán bármelyik beszélgetést is. Csak szemezgesünk: Bodnár Dániel a Lyukasórában, Végh Attila a Magyar Hírlapban, Halász Csilla a Heti Válaszban, Barna Erika és Sallay László többek között a Kortársban, Halász Zsuzsa többek között a Szövetségben, Csontos János és Tarján Tamás a Magyar Naplóban, Nedbál Miklós a Szépirodalmi Figyelőben, Szénási Zsófia a Könyvhétben, Kioszeva Szvetlana a Napútban közölt értékes beszélgetést – elnézést azoktól, akiket kihagytam.

Igen lényeges az is, amit Jókai Anna a katolikus irodalomtörténésznek, Rónay Lászlónak mond el a Vigília hasábjain még 1988-ban: „Úgy érzem, amit kaptam, nagyjából bizony előadtam, kicsomagoltam, fölmutattam – ezt-azt talán túl sietősen is.” Példaértékű, hogy a mindenkor irodalom egyik legjelentősebb, legnagyobb alkotója is arra int mindenkit: ne üljünk soha a saját babérjainkon. „Hozott anyagból dolgoztam, a szabásminta az enyém. Az ollót az Isten adta” – vallja megejtő szerénységgel Csontos Jánosnak a Magyar Napló 2012. novemberi számában. Ami nagyon fontos témánk a tradicionalizmus és az Isten-léptékűség szemszögéből, azt Tóth Zsolt-nak mondja el ünnepeinkről a Magyar Napló 1994-es karácsonyi számában. „Azok az ünnepek azonban, amelyeknek van transzcendens hátterük, mindig nagyon fontosak voltak a számomra.” Osztovits Ágnesnek adott interjújában, amely Magyar Nemzetben 1997. október 22-én jelent meg, újra néven nevezi példaképeit: „Azt a szakrális prózahagyományt folytatom, amit Kodolányi kései regényeiben művelt, vagy

Hamvas Béla és Várkonyi Nándor hagyott ránk.” A vállalt elfoglaltság okán sorolom kollégáim nevét, akikkel utolsó aktív tizenkét évemet a nyugdíjba vonulásomig töltöttem együtt a Magyar Nemzetben: Lócsei Gabriella, Hanthy Kinga, Csontos János, és a legfiatalabb, az utánpótlás nemzedékét képviselő R. Kiss Kornélia. E fiatal és tehetséges újságírónőnek tett Jókai Anna-vallomással zárnam az utolsó fejezetet: „Élénken emlékszem, ahogy ott ülök copfos kislánként a nyolcadik kerületi ház körfolyosóján – meglehetősen szegények voltunk – a leander alatt egy sámlin, és azt érzem: ha megnövök, író leszek. Megírom ezt a világot, hogy pontosan hogy is van. Aztán sokáig nem lettem író, csak egy megnyomorított asszonyka, onnan jutottam el fokozatosan az író-ságig. Ehhez kellett a saját akaraterőm, de kellett

a kegyelem is” (R. Kiss Kornélia, Magyar Nemzet, 2012. augusztus 27.).

Összegzés

Jókai Anna eddigi életművében a Krisztus képmását hordozó ember evilági kálváriáját tárja elénk, a megváltás reményét is felvillantva. Regényeiben, novelláiban, esszéiben, verseiben, a vele készített interjúkban a *Bibliát*, az általa földi szentként tisztelt Hamvas–Várkonyi–Kodolányi alkotó triumvirátus ősi tradíciót, keresztény humanizmust elegyítő filozófiáját tekinti zsinórmértéknek. A szent és a profán, a fantázia és a realitás különleges egyedi összegzésének foglalataként is meghatározó jelentőségű és további szintézismunkákat ígérő életmű a mindenkori irodalom egyik legrangosabb teljesítményeként él már ma is a köztudatban.



Shalva Bedojev: Sárkányölő Szent György, 2003

SZALAY KÁROLY Transzcendenciára nyíló életmű

„Az írónak két lábon állva, de mindig az eget célozva kell dolgoznia”
(József Attila)

Munkássága és írásművészete alapján elkészítettem Jókai Anna életművének piktogramját. Képzeljünk el egy egész fát, a mélybe hatoló hajszálbolyhoktól a törzsbe izmosodó és a fát rögzítő-megtartó vastag gyökerektől az égre törekvő, szétágazó lombkoronáig. Kedvező esetben az anyaföldben terpeszkedő gyökérszövet leképezi szimmetrikusan a lombzat méreteit. Vagyis homokóra alakú.

A fa levele szakrális jelkép. A görög mitológiában Zeuszé a tölgy, Pallasz Athénéé az olajfa. Az ősi magyar fanevek egy része is kozmikus vonatkozásokra utal. Az „életfa”, a „világfa” nemcsak a magyar, hanem más népek mitológiájának is szakrális szimbólum-eleme. A kereszténység életfája a golgotai kereszt, a „lignum vitae”. A biológiai fa formája indokolja mitológiai jelképpé minősülését, hiszen gyökérszete földbe kapaszkodva az alvilág felé nyomul, törzse a földi világ megjelenítése, koronája pedig az égbe hatol, az égi szférákban él és virágzik. A két végletet, az alvilágot és a túlvilágot a földi lét, a fatörzs köti össze kozmikus egységé.

Jókai Anna életművének – szerényen mondva – viszonylagos ismeretében ezt a piktogramot munkássága-művészete kifejező képjelének, ábrájának tartatom.

Írásművészete egymásnak ellentmondó elemekből szervül. A „szervül” kifejezés a lényegre világít, mert írói karaktere az alkotóelemek egymástól elválaszthatatlan egysége, ahogyan a fa részei is egymást feltételezik. Szerkezetileg. Vagyis a naturalizmus, amelyet csak Lukács György kritikai realizmuselmélete minősített negatívan, a tolsztoji és a dosztojevszkiji, valamint a shakespeare-i realizmus és léleklátásra törekvés, a kozmikusegység-keresés és transzcendenciára irányultság, a transzcendencia felé tájékozódás meghatározója művészetének.

Lépcsőzetes fejlődés tapasztalható írói világában. Első írásaiban majdhogynem a naturalizmus dominál művészetében, ám embrionális formában, még betokozódva, de már jelen van spiritualizmusa, pontosabban transzcendencia-keresésének mikroeleme. Pá-

lyája a 4447-tel indul, s 1968-tól több mint tíz esztendő szükségeltetik ahhoz, hogy ma is érvényes, ismert arculata kiteljesedjék, vagyis a hétköznapok hiteles valóság-megjelenítése mellett szakralitása, transzcendencia iránti vágyakozása egyértelműen kirajzolódjék. A fa-piktogram szervültségéhez hasonlóan. Művészete nem elhagyásos jellegű. Amelyen az értendő, hogy amit egyszer már meghódított, azt az újabb téma, gondolat és kifejezési mód során nem ejti el, viszi magával, legfőbb kifinomultabb, éteribb, spirituálisabb változatban.

Ő maga mondta: „Kezdetben a világ föltérképezése volt számomra a legfontosabb. És úgy gondoltam, ebből a determinált közegből ki kell törnie az embernek.” És e „kitörés” során alakul ki kérdésföltevése: „Miért vagyunk a világon, s miért élünk olyan nyomorultul, ahogyan élünk.” Addigi, majd húszesztendő pályája fennsíkjára fölérvé kérdezi ezt, amely kérdésbe foglalt gondolat furcsamód rímel az európai kultúrájából, de Tahitin élő Gauguin kérdésföltevéseire, amelyet meg is festett, formákkal és színekkel ábrázolt: „Que sommes nous? D’ou venons nous? Où allons nous?” Elgondolkodtató, hogy a festőnek múltat idéző, primitív környezetbe kellett kiszakadnia az egyre morbidabb európai létforma anyagias hajszoltóságából a maga teremtette álmvilágba. És ott tehetett föl az emberiség létének alapkérdését: „Kik vagyunk? Honnan jöttünk? Hová tartunk?”

Megjegyzendő, a kereszténység mai karakterének kialakulásakor az első négy évszázadban a krisztusi tanítások filozófiai és exegetikus megfogalmazása idején nem éltek kétségek e tekintetben az őskeresztényekben. A gauguini dilemma az európai ember történetében új keletű, a francia forradalommal kezdődő elbizonytalanodással született meg, mert elvesztegette az európai ember azt, amit Krisztustól a keresztény hittel ajándékba kapott.

Jókai Anna a keresztény európai kultúrába született bele, de a szociálmaterializmus lelket veszejtő sivárságában vált íróvá. Rendkívül érzékeny antennarendszere fölfogta környezete üzeneteit. Mivel első számú emberi és művészi tulajdonsága a dolgok racionális, logikai megközelítése, a gauguini kérdések az ő hangszerelésében magától értetődően föl kellett, hogy tétessenek írásaiban. Ő sem mentes indulatoktól, rokonszenvektől, ellenszenvektől, elfogultságoktól, de tudatosan törekedett az „öntisztításra” művészete minőségének érdekében. Idézem: „[...] azt gondolom: az embernek szüksége van arra, hogy bizonyos mér-

ték szerint szüntelenül tisztítsa önmagát. Alkotása így lehet tisztább, áttetszőbb, mások számára is befogadható. Számomra ez nagyon fontos, mert legalább határozott körvonalaiban tudni szeretném: miért is kaptam ezt az életet, hogyan gazdálkodtam vele, s miként kell megélnem azt, ami még hátra van.”

Műveinek ismeretében, életútját követve az olvasót érdekli: honnét jön ő, s hová tart mint alkotóművész? Az irodalomtörténet-írás mindig hajlott a beskatulyázásra, az előzmény- és hatáskeresésre. Az esetek túlnyomó többségében azonban erőltetettnek érzem a rokonításokat. Ady előzményének Baudelaire, Verlaine, Rimbaud költészetét véleményezték, de inkább hiszek Zászlós Leventének, aki kimutatta Vajda János közvetlen hatását. A népi írókra ráerőltették Jean Gionót, holott ő bukolikus romantikát látott a paraszti életben, Veres Péterék pedig izzadságszagú kiszolgáltatottságot. Marcel Proust és Krúdy Gyula összekapcsolása is melléfogás. Egyikük a szubjektív én meghasonlása elől a múltba menekül, másikat egy korszerűtlenné vált közösségi életforma haldoklásakor a belőle teremtett álmvilágba. A kortárs magyar és a nemzetközi irodalmakban is elporladóban vannak az iskolák, irányzatok, azonos vagy hasonló művészeti törekvések. Kortünet az elmagányosodás, s a művészek is erre az útra terelődtek. A ma tragikusan kettévált magyar irodalmi tömb, amely farkasszemet néz egymással, semmire sem jó, mert a politikának már nincs szüksége rá, a kétféle szakadás pedig nem esztétikai jellegű. Időben korunkhoz közel maradvá: a Nyugat, az Új Idők vagy a Napkelet mágneses vonzereje hol van már? De nincs katolikus, városi-urbánus, keresztény-középosztálybéli vagy baloldali irodalom sem, ahogyan még volt a két háború között. És a tisztán esztétikai fogantatású esszéisztikus széppróza, Babits Mihály, Szerb Antal, Kolozsvári Grandpierre Emil, Németh László, Bóka László vagy Szentkuthy Miklós már az irodalomtörténetben sem alkot irányzatot, sőt a mai irodalom nem is tudja, mi fán terem az esszéisztikus széppróza. Az 1950-es évektől a különféle törekvésekből összeálló nouveau roman hamvába holt, mert a negatívumokra, a tagadásra épült, a divatos, szöveget fetisizáló prózát, esszét, irodalomtörténet-írást pedig legkiemelkedőbb képviselője tagadta meg, s Móricz Zsigmondra esküdtött föl.

Volt azonban egy ma is érvényes szépírói, esszéista, filozófiai hármasság: Kodolányi János, Hamvas Béla, Várkonyi Nándor, akik a szellemileg legsivárabb kor-

szakban a szociálmaterializmus politikai és ízlésbeli rémuralmának idején gondolatilag, művésziileg és mellesleg politikailag is hatalmasat alkotott. Jelentőségüket a magyar szellemi élet kapiskálta ugyan, de a mindenre rátenyerelő politikai elnyomás ellehetetlenítette eredményei kamatoztatását korunk szellemi-művészi életében. Holott ez a három alkotó, ha hagyják, forradalmasíthatta volna nemcsak szépprózánkat, elméleti irodalmunkat, hanem filozófiai gondolkodásunkat is. Évtizedeink magyar értelmisége szinte máig alkalmatlannak találtatott jelentőségük és törekvéseik fölismérésére, és ha folytatására nem is, de általuk munkásságuk megtermékenyítésére mindenképpen. Félő, hogy kortársaink mindmáig nem fogták föl értékeiket a maguk teljes valóságában. A magyar szépírói létezés és gondolkodás a magasba vezető lajtortja mellé lépett, amelyet ők kínáltak föl nekünk. Ez a fogyatékos szellemi életünk vitalitásában, fejlődésében gödör, súlyos hiány.

Az általam készített piktogramnak az a szimbolikus jelentése többek között, hogy Jókai Anna intellektusa fölfogta és megértette a Várkonyi–Hamvas–Kodolányi trió üzenetét. Az ember kozmikus lény, vagyis eget és földet összeköt. Ez a három alkotógondolkodó szoros barátságban élt, szellemi rokonságban, de egymástól merőben különböző, független karakterként. Jókai Anna megvallotta: „Nagyon sokat tanultam Hamvas Bélától, igen sok mindenben mesteremnek tekintem őt. Van egy gondolata, amit mélyen magaménak érzek. Ezt ő ugyan a regények születésére értette, de én általánosabb értelemben is igaznak vélem: egyszer, egyetlenegyszer és soha többé. Ez annyit jelent, hogy minden csakis a maga formájában és csakis megismételhetetlen módon jelenhet meg.” Az én értelmezésem szerint a nagy hármasság követhetetlen, akárcsak Ady, Krúdy vagy Madách Imre. Mert Karinthy szerint az a csoda, ami megismételhetetlen. Csakhogy a csodákra lehet építeni. Az író egész életművét voltaképpen ez az építkezési szándék határozza meg. Természetesen a nagy hármasság irányzatot sem lehet folytatni, s ezt a három alkotót sem lehet homogenizálni, hiszen mindőjük más és más művészi alkat. Van azonban egy érintkezési pontjuk gondolkodásukban, amit Jókai Anna fölismert, és ha nem is folytathat, de építhet rá. Kodolányi János, Hamvas és Várkonyi filozófiájának érintkező pontját imígyen fogalmazta meg: „Az istenit keresi az emberben, és a fenséges isteni ben ratalál a küszködő emberiségre.” Amely meg-

állapítás úgy is értelmezhető, hogy az ember lelke az Isten egy része. Gilgames az út a transzcendenciához. De ezt a szálát tovább bonyolítva eljutunk az ókeresztény gondolkodókig, Origenész, a Kappadókiai atyák, Ágoston és Jeromos korához. Ama három-négy évszázadban alakították ki a keresztény bölcsélet transzcendens lényegét a hitvitákban.

Jókai Anna különösen *Kodolányi világképe* című esszéjében elemzi és veti össze Kodolányi mítoszregényeit: a *Vízöntőt*, az *Új ég, új földet* és az *Égő csipkebokort* Thomas Mann mítoszregényeivel. Rendkívül meggondolkodtató, amit az író a mítoszregények megszületésének körülményeiről mond: „Mint ha jót tenne tehetségének, ahogyan Hamvasnak és Várkonyinak is az egyre züllöttebb és hazugabb társadalmi valóság, a kényszer-ideológia. Hiszen úgy tetszik, *kifelé* nincs egyelőre út, csak befelé lehet terjeszkedni, de arra aztán ötlet- és létszükséglet, nem elodázható szellemi parancs.” Thomas Mann számára szabad a mozgástér oly végtelen, mint Tolsztoj és Dosztojevszkij végeláthatatlan, zimankós orosz sztyeppei. Eszembe jut erről Benedek Marcell. Azt mondta egy műfordítás szemináriumán még a negyvenes években, hogy a világirodalom nagy regényei hatalmas terekkel – az orosz sztyepékkal – rendelkező birodalmakban születtek meg. Idesorolta Angliát és Franciaországot is gyarmati birodalmaik sivatagjaira és a tengerekre célozva. E tetszetős teóriának mond el lent – de csak látszólag – Kodolányi gigantikus regényhőmpölye. Történelmi-lélektani sorozatai. Azért többes számban mondom a sorozatot, mert a harmincas évek makro-regényei is megemlíthetők, amelyek – jól látja Jókai Anna – még csak prelúdiumok a nagy mítoszregények előtt. És éppen a magyar történelem mélypontján, a lelki-szellemi-fizikai terror kiteljesedésekor írja meg Kodolányi óriási szellemi légterek szomjazó szépprózáját. És azért csak látszólagos az óriási ellentmondás Benedek Marcell véleményével, mert Kodolányi benső énjében, tudatában lelte meg a tágas tereket – vertikálisan –, a horizontális terjeszkedés lehetőségének hiányában. Mert a lélek vertikálisan irányuló mély kútjai végtelenek, a külső diktatúrák által nem korlátozható, nem ellenőrizhető tájakra vezetnek. Gilgames sorsában pedig az emberiség (mert kétharmad részben isten, egyharmad részben ember) jelképében saját korának, az 1950-es éveknek baljós jelenét és jövőjét fogalmazta meg. A múltba menekülő Kodolányi jövőnkét jövendőli meg. Több mint fél évszázaddal a hatalmas, megren-

dító regények születése után valóban rémisztően kilátástalan a jövőnk, de nemcsak a miénk, hanem Európáé és az egész emberiségé is. Jókai Anna interpretálása szerint Hamvas azt állítja: „A világ belső magvát kell alapjában megújítani, mert enélkül mindaz, amivel az ember gyógyítani kívánna, maga is megromlik a középpont romlottságától.” Erre a halálos ítéletre-látéltre rímelteti Várkonyi Nándor véleményét az *Elveszett paradicsomból*: „A bűnbeesésig az ember harmóniában élt Istennel, a világgal és önmagával. Halhatatlan lény volt, tehát tökéletes. A mítoszok ezt úgy mondják, hogy Isten képét viselte, az ő társaságában élt, közvetítette parancsait [...] az ember testével a Földön, lelkével Isten közelében élt...” (Közbevetem: a piktogram!) „És most – folytatja Jókai Anna –: az ember halálra szánt. Ön- és közveszélyes. Még az Isten sincs tőle biztonságban. A bűnbeesés előtti ember, Adam Kadmon még tisztán szellemi lény, az »idea hordozója«, a kozmikus előképe Ádámnak; majd az emberi testben az istenek eszméje vált hússá és vérré, János szavaival: »És az ige testté lőn, és közöttünk lakozék.«”

A II–IV. századi exegéták élesen szembeállítják egymással az emberi testet és a lelket-szellemet. Aszkéta életvitelük, testük sanyargatása azt a célt szolgálta, hogy lényükben az isteni eredetű részük kerekedjék fölül. Origenész, majd Jeromos korában eme életforma megvalósítása még céltudatos volt. Tudták, miért művelik, talán még a Nílus-környéki szerzetesek is sejtették, de a későbbiek folyamán az önsanyargatás, a XIII. századi flagelláns önkorbácsolás már merőben másról szólt. Nem önmaga lelkének uralomra segítéséről hitvány teste fölött, hanem a világ megfoghatatlan bűneinek levezeléséhez. Vagyis az emberiség mindig hajlamos volt arra, hogy a helyes útról tévutakra kódorogjon.

Jókai Anna bravúrosan, mint valami kirakós játékot illeszti egymás mellé Várkonyi, Hamvas és Kodolányi téziseit, s ettől a kibontakozó, teljessé váló képtől kissé megszédülünk, mert hirtelenében nem is tudjuk, ki mit mondott, melyik gondolat kitől is származik, ideértve magát az írónt is. Mert annyira összetartoznak, azonos szellemi materiából alakítottak ki, hogy származásuk jelentősége úgyszólván elenyészik.

A szociál-materializmus legkeményebb diktatúrájának idején alkották meg mindhárman transzcendenciába hajló életművük gerincét: a tudomány szerepe és jelentősége nem kerülhette el figyelmüket. Hiszen

az uralkodó hatalmi rend teljes egészében megtagadta az emberi szellem (spirituális) misztikus mibenlétét, még a pszichológia tudományát is elnyomta, mondván: lélek nincs, s a tudományt abszolutizálta. De annak is csak a marxista-kommunista elemeit. A tudományellenesség ennek ellenére föl sem merülhetett a három gigantikus gondolkodó elmefuttatásában. Várkonyi Nándor aforisztikusan megfogalmazta a kérdésről mindhármuk véleményét: „Mert nem a tudomány mondja meg, mi igaz a mítoszból, hanem a mítosz, mi igaz a tudományból.”

Végső soron minden megnyilatkozásukban az ember múltját, jelenét, jövőjét vélelmezik. Hamvas Béla az „Égi Ember”-t nevezi primér embernek, mondván: „a primitív ember már csak lemaradt csökevény”. Gyanítom azonban, hogy az „Égi Ember” lénye kisugározhatott a primitív emberre mint csökevényre. A mentone-i barlangban ugyanis találtak egy szkeleton-kompozíciót, föltehetőleg hetvenezer éveset: egy öregasszony csontváza védően és szeretettel ölel át egy gyermekcsontvázat, tételezzük föl: az unokáját. Én ebben a leletben a keresztényi szeretet meghökkenítő leképezését vélem fölfedezni. Ami azt jelenti: a szeretet az emberi lény elidegeníthetetlen sajátossága – Jókai Anna szépirói tanúságtétele szerint is. Mint ahogyan az is elgondolkodtat – kételkedve benne –, hogy a vallástudomány joggal szűkíti az egyistenhitet a zsidó és a keresztény vallásra. Abszolúte zöldfülűként szemináriumi dolgozatot íratott velem Hajnal István a dél-amerikai indiánok vallásának mibenlétéről (ő adta hozzá az anyagot, angol és spanyol forrásokat), s már akkor meghökkenett: az indiánok egy istent ismerhettek. És hittek a túlvilági életben. IV. Amenhotep, vagyis Echnaton törvényesítette az egyistenhitet, Aton Isten személyében (a Nap volt Aton piktogramja) a többistenhitű egyiptomi vallás ellenében. (Akárcsak Konstantin és Licinius a kereszténységet.) És miként értelmezzem Kerényi Károly eme állítását: „Héliosz csupán ekkor valóban Atya és Fiú egy személyben”. Kerényi fölfigyelt a magyar és a görög nyelvben használatos „Nap” kettős jelentésére. Továbbszöve ezt a gondolatot: a régi magyar népi építészetben a házak háromszög alakú utcai homlokzatán sugárzó Nap-ábrázolás látható, s az egész házat tartó oszlopot lélekgerendának nevezték. Az ázsiai tájak együgyű nomádjainak hitvilága találkozott a Nílus-parti nagyon művelt egyiptomiak vallásának legfejlettebb elemeivel?

E rapszodikus szabad asszociációimat befejezve, arra óhajtok utalni, hogy a kereszténység kozmikus morzsái szétszóródva – olykor előzményként – az egyetemes történelem legkülönfélébb alakzataiban föllelhetők. Jókai Anna idézi Hamvast: „A világ elsötétülőben van, a hibátlan törvény napja alászáll. A hosszú éjszakák nyomora jön meg. A törvény hídja leszakadt. Akik a törvényt hirdetni tudták, mind eltűntek. [...] *A nagy halál megjött.*”

Majd így folytatja az író: „S mégis eltűntek-e mind a törvény tudói? A Nagy Haláltól való megváltás nem történt-e meg? Tudomásom szerint hiszem, a törvény megismerésének a *lehetőségét* nem vették el az embertől a szellemi hierarchiák, s a Golgotai Misztériummal, amikor a Krisztus-princípium végleg egyesült a Földdel és az ember sorsával, a halál mint véglegesség, mint örök fogság az alvilágban megszűnt uralkodni a világ fölött. Megnyílt az út a szellemi föltámadáshoz – s éppen az ember felelősége, rálép-e erre az útra, vagy sötétzárka-önmagában vesztegel. Tisztelettel és szomjas szeretettel várom Várkonyi Nándor *Az ötödik emberének* befejező két kötetét, mit ír erről, milyennek látja a már beteljesült »hatodik embert«, hogy Rudolf Steinerre hivatkozzam, az Atlantisz utáni kultúrkorszak emberét, aki az ekkorra már megszerzett bölcsességet kozmikus szeretettel itatja át, s asztralitása Manas-szá,* *szellem-énné* tisztul.”

Jókai Anna mint igényes gondolkodó-művész kereste a gauguini hármas kérdésre a választ, s Várkonyi–Hamvas–Kodolányi közösen kialakított filozófiájában lelte meg hozzá a forrásokat. Ezek a források sarkalatos ellentétei az évtizedekig ránk és a világra kényszerített materializmusnak, amely azonban túlterjedt a moszkovita érdekszféra határain, sőt, hatnak a mai változatban a globalista neoliberalizmus révén.

Azzal, hogy az író e nagy hármas munkásságában kereste elődeit, vállalta a tanítvány státuszát, föllázadt lapinsák köznapi konvenciók ellen, s tudatosan kihangsúlyozta szakrális, misztikus, transzcendens irányultságát. Amely a keresztény hitben inkarnálódott.

Szépprózájának eszmeiségét a „kozmosz” szeretetvágy determinálja. Mit értek ezen? Statisztikailag is megvizsgálva a világ nagy történelmi vallásait, azt tapasztaltam, hogy a „szerelem” szót és fogalmat legtöbbször a keresztény evangéliumokban és az ő-

* Manasse: vértanú

keresztény iratokban olvastam. A pontatlan észlelés jogát fönntartva nyolcvanötször. Másodjára az ószövetségi szövegekben mintegy kilencszer. De ebbe belefoglaltatik az Isten iránti szeretet is. Az emberi szeretetet („Szeresd felebarátodat, mint magadat”) kétszer leltem meg Mózes könyveiben. A keleti hitvilágok jótékonykodást, irgalmasságot, alamizsnálkodást, könyörületeséget, megértést emlegetnek mint a szeretet szinonimájának minősíthető fogalmat, de nem sokszor. A *Korán*ban csak a hit fordul elő mérhetetlenül sokszor, kétszer pedig az, hogy Allah szereti a hívőket. Ami azonban vallásforradalmi hozadéka a kereszténységnek, azt több alakban, több formában is megfogalmazta az Újszövetség és a vele kapcsolatos őskeresztény iratok, levelek. Ezekből csak kiragadva idézem Máté apostol evangéliumát (5-48): „Hallottátok, hogy mondatott: Szeresd felebarátodat, és gyűlöld ellenségedet. Én pedig mondom nektek: szeressétek ellenségeiteket, jót tegyetek azokkal, akik gyűlölnek titeket, és imádkoztatok üldözőitekért és rágalmazóitokért.” Pál apostol a rómaiakhoz írt levelében leszögezte: „A szeretet a parancsolatok foglaltata.” Vagyis az ószövetségi, ha nem tévedek, hatszáztizenthárom törvényé. És odáig megy Pál apostol, hogy az ószövetségi tízparancsolatot helyettesíti a szeretet egyetlen törvényével. Pontosabban: a szeretet Istenre vonatkozó parancsolata és az emberszeretet együtt a nagybetűs Törvény. Idézem: „Ne tartoztatok senkinek semmivel, csak a kölcsönös szeretettel, mert aki embertársát szereti, az a többi törvényt is megtartja. Hiszen a parancs: ne törj házasságot, ne ölj, ne lopj, másét ne kívánd, s ami egyéb parancs van még, ebben az egyben tetőződik: Szeresd felebarátodat, mint tenmagadat. A szeretet nem tesz rosszat az embertársnak. A törvény tökéletes teljesítése tehát a szeretet.” A galatákhoz írott levelében pedig így összegez: „A lélek gyümölcsei viszont a szeretet, az öröm, a békesség, a türelem, a kedvesség, a jóság, a hűség, a szelídség, az önmegtartóztatás. Ez ellen nincs törvény.” (Eretnek módra zárójelezem: az ószö-

vetségi tízparancsolatot Pál apostol lecserélte az újszövetségi két parancsolattal.)

Ez a gondolatsor szinte minden előzmény nélkül Krisztus nyomán az I. évszázadban fogalmaztatott meg, s az emberiségnek nem volt elég kétezer esztendő ahhoz, hogy ebből bármit is megvalósítson. A szocialista materializmus rettentő, szuronyos szorításában a Várkonyi–Hamvas–Kodolányi hármasságban az irányba tájékozódott, s ezt teszi ma Jókai Anna is. Föl nem sorolhatom, hogy regényeiben, novelláiban, esszéiben mi mindennek középponti témája a „kozmosz szeretet”. Mivel a szeretet epikus művekben szerepel, mint mindent átító fogalom, magától értődően jelképekben, áthallásokban fordul elő. A *Jakob lajtorjájától a Ne féljete*k című regényig. A *Szegény Sudár Anna* egyfelől az elszakított magyarság történelmi sorsregénye, másfelől azonban az adott szituációba fogalmazott szeretet-értelmezés. A keresztény, Szent Pál-i szeretet megtestesítése. Amiként a *Napok* vagy a *Ne féljete*k. Konkrét, naturalista-realista helyzetmegjelenítésben transzcendens absztrakció. Az *Éhes élet* halálba induló főszereplője ki is mondja: „No lám, nem probléma. Egy parányit szédülök. Idáig érzem a tojás, az olaj szagát. Nem vagyok éhes. Másfajta éhség. Ami csillapíthatatlan. Istenéhségnek nevezném, ha nem volna félő, hogy összetévesztik a matériába gyúrt ál-istennel.” Atyi a halála előtti pillanatban „lezuhant, s mielőtt felfogta volna, már nem is élt. A zászló szétnyílt, és ráborult a testére.”

Az egész *Éhes élet* a szeretetről szól, annak mennyi változatáról. A halál előtti pillanatokban átvált istenszeretetre, amely az Ószövetségben még egy magában áll, az Újszövetségben azonban az emberszeretettel összekapcsolódik. Jókai Anna műveiben a kettő párhuzamosan vonul végig, egymást nem kizárva, de föltételezve. Ez a kettő együttesen a Hamvas által is emlegetett „kozmosz szeretet”. A keresztény mitológia alaptörvénye. Jókai Anna életműve azért tárulkozik ki a transzcendencia felé, mert e kettős szeretetről szólnak írásai.

Látogasson el a Magyar Napló webáruházába, ahol kedvezményes áron vásárolhatja meg kiadványainkat:

Vers • Próza • Dráma • A Magyar Irodalom Zsebkönyvtára • Nyitott Műhely albumsorozat • Mesekönyvek
Németh László irodalomtörténete • Ismeretterjesztő könyvek • Műfordítások • Művészeti albumok
Szociográfia • Irodalomtörténet, tanulmány, esszé • Antológiák ► www.magyarnaplo.hu

BARABÁS ZOLTÁN

Ne nézd

*Ne nézd a halott arcát.
 Ne nézd, mert ez volt
 a te városod, ahova anyád
 szült, ahol a Holnaposok
 sok-sok éjszakát átgajdoltak,
 s ahol a tökrészeg katona-
 tisztek hajnalonta felkészkedtek
 a puccos vendéglőktől ódon lebujokig
 pendliző ócska szemetes kocsi,
 mely mindig az Ezredévi
 Emléktérrel átellenben,
 örökké a Körösben
 kötött ki.*

*Ne nézd. Ez volt Nagyvárad,
 a divina dolce. Hallgasd
 inkább a távolba veszett
 nótát: „Gacsaj Pista nagy
 legény volt.” Igen: Ady
 nagy kedvvel kántálta
 megannyi hajnalkurjantásig.*

*Vándor, vedd tudomásul:
 neked csak a könnyűszerrel
 idézőjelbe tehető, sántácska
 jelen maradt, megannyi sallang
 és feledhető, talmi díszletlebegés.
 Intelek: ne nézd a halott
 kisimult ábrázatát. Ő volt.
 Inkább azt kérdezd:
 te még lehetsz?*

Haiku XIV.

*Szél bogozza árnyékomat
 az öreg ház kopott tövéhez.
 Örökbe adjam neki is?*

2015. május 24-én, életének hatvanharmadik évében elhunyt Barabás Zoltán költő,
 a nagyváradi Várad folyóirat alapító szerkesztője és a Partiumi Író-tábor főszervezője. Emlékét kegyelettel megőrizzük.

Legalább a mát...

Bertha Zoltán barátomnak ajánlom
baráti öleléssel, a hatvanadikra

*Ne az önjelölteket.
Ne a mellébeszélőket.
Ne a kézzel tapintható gyűlöletet.
Ne a lelki Trianont éljenzőket.
Ne a testi albérletben tengődőket.
Ne az aljas kis spicliket.
Ne őket.*

*Ha már alkonyi
felkentjeink mindent elvesznek,
legalább a mát, a mai
napot hagyd meg
nekünk,
Uram.*

Hiánya velem

*Haikuszerű
az egész. Nem megy
az alvás.*

*A balkonon
fáradt, útra kész
vadpetúniák.*

*Belélegzem
tétova illatukat.
Nem megy*

*az alvás.
Isten távol.
Hiánya velem.*

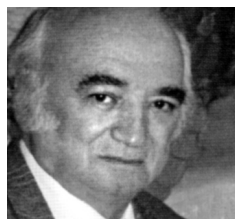
Oszét festők

Az itt bemutatott nyolc oszét képzőművész a Szentpétervári Művészeti Akadémia (ma Rjepin Művészeti Akadémia) hallgatójaként alakította ki egyéni stílusát mesterük, Kosta Khetagurov iránymutatása alapján. Látásmódjuk egyedi, és stílusuk a groteszk népi realizmustól az elvont stilizáltságon át az absztrakta

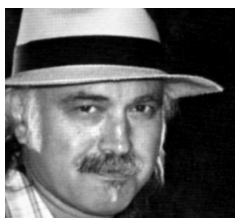
hajló formakompozíciókig terjed. A világ, a szellem azonban, amelyet megidéznak, az oszét sorsból, mitológiából építkező, közösségi emlékezet. A magyarországi Jászok Egyesülete 2012-ben kereste meg a budapesti Forrás Művészeti Galériát azzal, hogy az általuk testvérnépként számon tartott oszétek közül néhány képzőművész bemutatkozhat náluk. A kiállítás létre is jött, amelynek megnyitóján több oszét alkotó személyesen is megjelent.



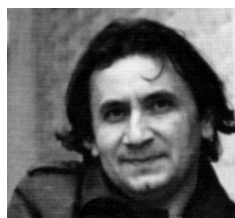
Arkadij Abajev (1975) – Akshar Esenov tanítványát – egyedi humora, a népi műfajok speciális értelmezése különbözteti meg művésztársaitól. Munkáiban a népszokások és tradíciók, a folklór és mitológia plasztikus formanyelven, irónián átszűrve jelennek meg.



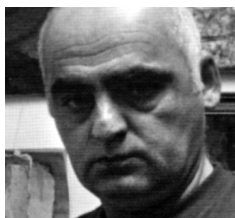
Shalva Bedojev (1940) az Észak-Oszétiai Állami Egyetem Művészettörténet Tanszékének vezetője, a modern, nemzeti oszét művészet kialakítója.



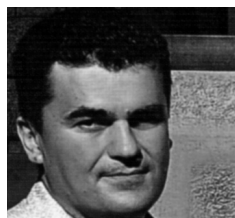
Jurij Abisalov (1957) sok műfajú művész, aki alkotói világában össze is kapcsolta a különböző műfajokat és művészeti formákat. Humoros, groteszk szemléletében egyesítette a népi műfajokat a nemzeti karakterisztika sajátos látásmódjával.



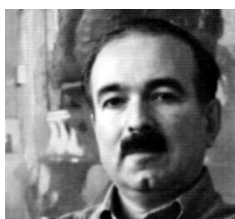
Akshar Esenov (1970) munkáiban vegyíti a művészeti technikákat, amelyek a nemzeti mitológia egyedi víziói. Tárgyát az oszét tájba vetíti ki; képein az oszét falvak utcái és házai fantasztikus szintérré válnak.



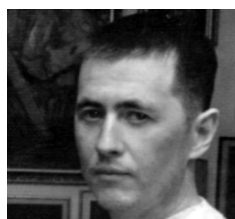
Vladimir Ajlarov (1963) metaforikus megközelítésében az archaikus formák festőiségét kutatja.



Robert Karkusov (1966) műveit békesség, harmonikus színhasználat jellemzi. A képen lüktető zenei ritmust, a színek és tónusok egyszerűségét az oszét természet inspirálta.



Oleg Basajev (1960) művésztét a metaforikus univerzalizmus szemlélete hatja át. A földi gravitáció és az űrbeli súlytalanság érzését próbálja egyesíteni és kifejezni műveiben.



A németalföldi reneszánszot idézik **Vadim Puhajev** (1970) művei, azonban karakterei oszét eredetűek – viszont a szituáció, amelybe alakjait, hőseit helyezi, mindenki számára megközelíthető.

SZEMADÁM GYÖRGY

Magyarok Észak-Oszétiában

2014 áprilisában meghívást kaptam Vlagyikavkazba, amely utamat a MMA támogatta. Ennek az útnak a felejtetetlen benyomásai késztettek arra, hogy – ismét a MMA segítségét kérve – egy újabb utat szervezzek ebbe a hihetetlenül érdekes kaukázusi országba, azzal a céllal, hogy ott filmet forgassunk. Így jutottunk el 2014. augusztus 1–9. között ismét Észak-Oszétiába. A küldöttség többi tagja rajtam kívül Gulyás Gyula filmrendező, a MMA tagja, Tóth Norbert, a Forrás Művészeti Intézet igazgatója, Sárba Katalin, a Forrás Művészeti Galéria vezetője, Sáfrány József filmrendező, operatőr és Dr. Lebovics Viktória tolmács volt.

Arról a kis országról, ahol most másodszor fordultam meg, április előtt bizony nem sokat tudtam, és úgy gondolom, hogy ezzel mások is így lehetnek, ezért előljáróban néhány adattal megkísérlem bemutatni. Észak- és Dél-Oszétia a Nagy-Kaukázus két oldalán fekszik. Északon nagyobb a terület, s a hegyvidékhez termékeny síkságok is tartoznak, míg a Kaukázus fő vonulataitól délre fekvő hegyvidéki rész jóval kisebb. A két terület együtt körülbelül akkora kiterjedésű, mint a mi Bács-Kiskun megyénk. Politikailag meglehetősen bonyolult a helyzet, mert a régió északi része az Orosz Föderációhoz tartozó Észak-Oszétia (Alánia), míg a déli rész csak 1991-ben szakadt el – formálisan – Grúziától, amit Oroszországon kívül csak néhány ország ismert el, így az északi és a déli régiót ma is országhatár választja el egymástól. Észak-Oszétiának körülbelül hétszázezer lakosa van, akik hat városban, egy városi jellegű településen és százkét faluban élnek, míg Dél-Oszétia körülbelül százezer főt számlál. A lakosság összetétele 65%-ban oszét, 20,8%-ban orosz, a többi pedig ingus, örmény, kumük és más kisebb nemzetiségekből áll. A korábban Ordzsonikidzének, ma Vlagyikavkaznak (a név jelentése: „urald a Kaukázust”) nevezett, körülbelül háromszázharmincezer lakossal rendelkező főváros a Terek folyó völgyében, az Oroszország és Grúzia közötti stratégiai fontosságú úton, körülbelül nyolcszáz méteres tengerszint feletti magasságban fekszik.

Az oszétok ősei – az alánok – több mint kétezer éve lakják ezt a területet, de történelmük homályba vész, amint azt Georges Dumezil vallás- és mítosz-kutató *A Nártok három nemzedéke* című írásában (in.: Georges Dumezil: *Mítosz és eposz*, Gondolat Kiadó, Bp., 1986) is leszögezi: „Jóllehet az oszétok származása bizonyított, és a grúz krónikák nyomán legközelebbi őseik, az alánok történetéből is ismerünk néhány eseményt, és pontosan meg tudunk határozni néhány adatot, a néprajzkutató és a történész változatlanul nehéz helyzetben van. A görög és latin szerzők a Kr. e. 5. századtól kezdve néhány századon át elég jól tudósítanak a szkíták erkölceiről és hiedelmeiről, de ezután egészen a XIX. század közepéig semmilyen forrással nem rendelkezünk róluk. Némi megszorítással azt kell mondanunk, hogy ezen európai irániak két és fél ezer éves történelmének csak a két végpontját ismerjük. Ilyen körülmények között csoda, hogy annyi »megőrzött régiséget« találtak náluk. De ez a csoda kétségbevonhatatlan: az oszétok az egyik leghagyománytisztelőbb indoeurópai nép.”

VIII. 2.

Délelőtt tizenegy óra volt, amikor gépünk Észak-Oszétia repülőterén landolt. Ott már várt ránk barátunk és kísérőnk, az előző utunkat is koordináló Oleg Baszajev festőművész, aki az Észak-Oszét Állami Egyetem Képzőművészeti tanszékének tanára. Oleg, a tizenkilenc órás utazás és az álmatlanul töltött éjszaka nyomait nyilvánvalóan magán viselő társaságnak nem kegyelmezett, hanem közölte, hogy nem a szállásunkra megyünk, mert a hegyekben már várnak ránk, és ezért sietnünk kell.

Mikrobuszunkkal azonban megálltunk az útba eső Beszlánban, az „angyalok városá”-ban. Az elnevezés arra a temetőre utal, ahol az éppen tíz évvel ezelőtti szörnyű terrortámadás áldozatai – többségében gyermekek – nyugszanak. 2004. szeptember 1-én ugyanis, egy iskola tanévnyitó ünnepségén harminckét terrorista támadt az ott gyülekező gyermekekre, illetve pedagógusokra és szüleikre. A terroristák ezerkétszáz embert ejtettek túsul. A napokig tartó iszonyatos haláltáncról Temina Tuajeva filmrendező-nő készített dokumentumfilmet, amelyben a túlélők elmondták, hogy a bugyira vetköztetett gyerekek napokon át még inni sem kaptak, így többen a kiszáradás miatt haltak meg, vagy szenvedtek maradandó károsodásokat. A terroristák példátlan kegyetlensége – akik robbanószerkezetekkel rakták tele az iskola

épületét –, a hiszterizálódott külvilág és a nyilvánvalóan elhibázott szabadítási kísérlet után háromszázhetvenkilenc halott maradt a helyszínen. Köztük harminc terrorista, néhány kommandós és sok pedagógus, de az áldozatok túlnyomó többsége gyermek volt.

Az „angyalok városa” előtt monumentális emlékmű áll. Négy, háttal egymáshoz simuló, szinte összeforrott nőalak, mint egy fatörzs, akiknek magasba tartott keze fölött – szinte egy fa ágait képezve – szárnyas gyermekalakok lebegnek. Megállva a több száz egyforma vörösmárvány sírkő előtt, szinte mellbe vágja az embert a látvány, mert minden egyes sírkövön ott látható a sírban nyugvó gyermek arcképe. A sírokon a hozzátartozók ajándékai is megrendítenek: ásványvízzel teli üvegek és színes plüssállatok.

Szinte szentségtörésnek hatott már az is, hogy Sáfrány József – a továbbiakban Safi – filmfelvételt készített a sokkoló látványról. Aztán elővett egy nemzetiszínű szalagot, és megkért, hogy kössem fel a temető kerítésére. Szótlanul, lehajtott fejjel hagytuk ott az „angyalok városát”.

Kissé rozogának tűnő mikrobuszunk az ország egyik nagy, gyorsfolyású folyójának – a Tereknek – oldalvölgyén igyekezett egyre magasabbra, s egy darabig derekasan bírta is a Kaukázus szerpentinjeit, ám ahogy az várható volt, körülbelül ezeröttszáz méteres magasságban feladta a küzdelmet. Márpedig tudtuk, hogy az Alagiri-szorosban lévő Unal, és a Kurtatini-szorosban lévő Fiagdom között, egy csaknem háromezer méteres hegycsúcs alatt várnak ránk a 8. Nemzetközi Kortárs Művészeti szimpozion záró ünnepségének résztvevői.

Oleg telefonálgatni kezdett, s félórányi várakozás után megjelent két terepjáró, és némi késéssel ugyan, de megérkeztünk vendéglátóinkhoz, akik terített asztaloknál vártak, s tiszteletünkre többen beszédet mondtak. Ott volt köztük a térség egyik legbefolyásosabb embere, Észak-Oszétia korábbi miniszterelnöke, Nyikolaj Alexandrovics Hlincov, aki most az északkaukázusi térségben a kultúrát támogató Art Kaukázus elnöke, rajta kívül pedig ott volt még Leonyid Baszhanov, a moszkvai Állami Kortárs Művészeti Központ művészeti igazgatója, Galina Tebijeva, ugyanezen intézmény észak-kaukázusi részlegének igazgatója és az orosz Kulturális Minisztérium több képviselője is.

Vendéglátóink azt is elmondták, hogy ezt az ünnepséget azért éppen itt tartották, mert szent helyként tisztelik. Így hát azon melegében megismerked-

hettünk az oszét társadalmi kapcsolatok egyik legfontosabb formájával, az ünnepi étkezéssel, amelyet helyesebb lenne akár szakrális lakomának is nevezni. Ennek rituális rendje igen fontos tényező, amelynek megismerése révén betekínthetünk e kis kaukázusi nép kultúrájába.

Georges Dumezil fent említett tanulmányában így szól erről: „A »gazdagok« és a »harcosok« két családja mellett a harmadik, az »értelmiségieké« igen korlátozott, különös szerepet játszik, szemmel láthatóan nem az ész, hanem az »első funkció« egy nem kevésbé fontos jegyét képviseli. Náluk tartják meg a nártok közös nagy ivászatait, melyeken valamennyi család részt vesz.

Emlékszünk rá, milyen megjegyzést fűz Quintus Curtius a régi szkíták serleg-talizmánjához: *patera cum iisdem (vagyis amicis) uinum diis libamus.* (Azaz: midőn ugyanazoknak az isteneknek áldozunk kehelyben bort.) Számára, vagy inkább azok számára, akiktől az elbeszélést átvette, ebben foglalható össze az »első funkció«, szemben a földművelésből származó gazdagsággal és háborúzással. Mai nap is ebben éri el tetőpontját az oszétok vallási tevékenysége, mert ezek a lakomák a közösségi és magánvállalás legfőbb eseményei. A *kuvd* szó, amely náluk az ünnepi lakomát jelenti, a *kuvyn* »imádkozni« igéből származik. Az összejövétel mindig azzal kezdődik, hogy imádkoznak ahhoz a szellemhez (vagy szenthez), akinek az ünnepét ülik, és áldozatot mutatnak be neki. Az imát és az áldozatot a közösség legöregebb tagjai végzik. Az ünneplők vidám, pantagrueli lakomája csak azután veszi kezdetét, hogy a legöregebb jelenlévő férfi átnyújtja a legfiatalabbnak az első serleget és az első falatot (kuvaeggagnak nevezik, ugyancsak a fenti tőből származik).”

A fentiekhez hozzá kell tenni, hogy bár a lakomák rituáléját a legöregebb férfiak irányítják, de már Ammianus Marcellinus is feljegyezte, hogy a régi időkben a harcias alánok egyáltalán nem voltak elnézőek az öregség tényével: „Azt az élvezetet, amelyet a nyugodt, békés elmék a pihenésben lelnek, ők a veszéyekben és a háborúban találják meg. Azt tekintik boldognak, aki harcban veszti életét. Ellenben azt, aki megvárja öregkorát (senescentes), vagy bal eset következtében távozik e világból, elkorcsosult és gyáva embernek tartják, s durván kigúnyolják.”

Hatvanhét éves vagyok, s mondhatom: nagy szerencse, hogy ez a szokás mára kiment a divatból, mert a derék oszétok – amint azt többen is leírják –

nemcsak kigúnyolták az öregeket, hanem tevőlegesen is gondoskodtak arról, hogy még öregebbek már ne legyenek. Ugyanakkor Georges Dumezilnek az 1930-as években publikált írásaival egybevágunk azok a tapasztalataim, amelyeket az ilyesfajta lakomákról nyolcvanegynéhány évvel később, az előző utamon szereztem.

A lakoma gazdagon terített, hosszú asztalának egyik rövid, egyszemélyes oldalán – az asztalfőn – az a személy ül, aki az étkezés házigazdája, az egész szertartás levezenylője, s aki többnyire tekintélyes személy. Őt a grúzok „tamadának” (korelnök) nevezik, de – ismerve az oszétok ellenszenvét a grúzok iránt – itt ezt a kifejezést lehetőleg kerülni kell, így a továbbiakban jobb híján családfejként említem, mert ő valójában ezt a szerepet kapja, hiszen a meghívottakat családtagoknak tekintik.

A családfeje lakoma szertartását azzal kezdi, hogy rituális tettet hajt végre. Megigazgatja az elé tett három „pirognak” nevezett, egymásra tett, töltött lepényt. (Ennek semmi köze nincs az oroszok pirog-jához.) Ezek a három világot – az alsót, a középsőt és a felsőt – jelképezik, s megigazításuk azt jelképezi, hogy az ember beleavatkozik az isteni rendbe. Aztán a családfeje nyolc részre vágja a háromrétegű pirogot úgy, hogy a kést mindig maga felé húzza.

Ezt követően a résztvevők felállnak, s a családfeje egy alánul elmondott, a résztvevőkre és népükre áldást kérő fohással, illetve jókívánságokkal kezdi a szertartást. Egy-egy ilyen alkalommal több fohász is elhangzik. Régen addig nem lehetett inni, amíg a bevezető három fohász, illetve köszöntő tószót el nem hangzott; elsőként az együttlét üdvözlésére, másodikként a barátságra, végül pedig valamelyik kiemelkedő vendégre. De később elhangzik az úgynevezett „barkat” is, amelyben bőséget kérnek a jelenlévőkre, egy másik az útra kelő vándorokra kér áldást, végül az egyik utolsó az úgynevezett „küszöbök áldása”. Az egyes kívánságokat a résztvevők egy-egy ámennel nyomatékosítják.

A fohászokat elsősorban Szent Györgyhöz, a vándorok, a férfiak és a harcosok védelmezőjéhez intézik, akinek az utak mentén több szentélye is van, ahol az elhaladók megállnak imádkozni, s áldást kérnek tőle az útjukra, majd egy-egy pénzérmét hagynak ott.

Ez a szokás máig él. Szent György alán nevét – Uasztürdzsit – nő nem ejtheti ki. Erre tolmácsunkat – Dr. Lebovics Viktóriát (a továbbiakban: Viki) –

külön figyelmeztették is. Az oszét asszonyok Uasztürdzsit – akinek háború esetén egyre erősödik a kultusza – csak a „férfiak istene”-ként emlegetik.

Az étkezési szertartás kezdeteként a családfeje eszik egy falatot a pirogból és az asztalra készített hatalmas darab főtt marhahúsból, majd fenéig üríti arakkal (ez egy gyenge, huszonegynéhány fokos, megmelegített pálinka-féle), vodkával, kvással (ez egy kovással erjesztett, édeskés, gyenge barna sör), vagy más szeszes itallal teli poharát, illetve korsóját.

Ezt követően a lakoma legfiatalabb résztvevőjének is tör egy falat pirogot, vesz egy kis darab főtt húst, amit az illető szájába tesz, és megkínálja egy korty itallal is, hogy tanúja és továbbvivője legyen a hagyománynak.

Az ülésrend igen szigorú, mert a családfejhez közel a legtekintélyesebb, legidősebb férfiak ülnek, s az asztal vége felé közeledve következnek csak a nők és a fiatalok. Én egy alkalommal elhagytam a helyemet, hogy az asztal vége felé ültetett fiatal barátommal szót váltsak, ám ezért igen szigorú megrovást, és egy pohár arak megivására kötelező megrovást kaptam a családfejétől, aki ez alkalommal nem volt más, mint Oszétia miniszterelnök-helyettese.

„Nálunk (csak az asztalnál?) nincs demokrácia” – mondta szigorúan, majd hozzátette: „Nálunk rend van.”

Azt hiszem, igen fontos tanításban részesültem ekkor.

Aztán az első köszöntő után elkezdődhet az étkezés, amely nem kis feladatot ró a vendégekre, mert az asztal főtt marhahústól, főtt és sült birkahústól, esetleg sült sertéshústól, sasliktól, rántott és füstölt pisztrángtól, lazactól, tokhaltól, ráktól, kaviártól, sült és töltött gombáktól, sajtoktól, vajtól, túrótól, kefiről és egyéb tejtermékektől, hagymától, fokhagymától és havasi hagymától, savanyított uborkától, paradicsomtól és céklától, továbbá salátáktól, krémektől, gyümölcsöktől és az édességek garmadájától szokott roskadozni.

Itt – a csaknem háromezer méteres magasságban megrendezett lakomán – a családfeje előtt egy feketére szenedett birkafej díszelgett, amelyre fokozódó rémülettel néztem, mert – küldöttségünk legidősebb tagja lévén – közvetlenül a családfeje mellett kaptam helyet, s ha megkínáltak volna annak valamelyik alkatrészével, hát nem tudtam volna kitérni előle.

Többnyire a hely házigazdája járkal körbe, s még ha nem is kér az ember, oda-odatesz az ember

tányérjára egy-egy nagydarab főtt húst. Egyébként nem kell mindent elfogyasztani, mert ha egy kis ideig érintetlenül hagyjuk tányérunkat, ugyancsak ő az, aki elveszi azt a maradékkal együtt, s egy tiszta tányért tesz helyette elének.

A családfő aztán a mellette ülő, legtekintélyesebb embert szólítja meg, úgy, hogy feldicsérve be is mutatja, s felkéri, hogy mondjon egy tóosztot. Annak fel kell állnia, majd miután elmondta beszédét, ki kell ürítenie poharát, s a többiek – néha felállva – koccintanak és isznak vele. Az ivásnak külön játékszabályai vannak. Senki nem tölthet önmagának, hanem lehetőleg egy idősebb vagy rangban felette álló poharát kell folyamatosan szemmel tartania, hogy az soha ne legyen üres. Az arakot tartalmazó üveget bal kézben tartva, a jobb kézben lévő pohárba kell tölteni. Addig a fiatalabb vagy alacsonyabb rangú személy nem ihat, amíg a mellette, az asztalfőhöz közelebb ülő – ezért öregebb, vagy magasabb rangú – vendég ki nem ürítette a poharát. Az udvariasság azt kívánja, hogy minél lejjebb koccintsuk poharunkat a másikéhoz, különösen akkor, ha az rangban vagy életkorban fölöttünk áll. Ebből néha kissé komikus mutatványok születnek.

Valószínűleg régen minden beszéd után fenéig ürítették a poharat – ezt követelte az egykori, és néha még ma is használt ivótülok, amelyet csak üresen lehetett az asztalra tenni –, de ma már megváltoztak a szokások. A poharat nem szabad mindig fenéig üríteni, ez csak akkor kötelező, ha konkrétan valakinek az egészségére, családjára vagy az érdemeire emelik. Nem is lenne célszerű minden poharat kiinni, hisz a nagyobb lakomákon néha tíz-tizenöt beszéd is elhangzik, s a berúgás a legnagyobb szégyen, ami egy ilyen alkalommal oszét embert érhet. Márpedig a szégyenben maradt ember többé nem jelenhet meg az ilyen lakomákon.

Természetesen csak a családfő felhívására mondhat valaki tóosztot, ám neki joga van megtszteni azzal is valakit, hogy soron kívül szólítja fel beszédre. Ez – vendéglátóink elmondása szerint – minden díjnál és kitüntetésnél többet jelent. Nem dicsekvésként mondom (dehogynem!), de engem már ért ilyen megtsztetés.

De térjünk vissza megérkezésünk napjához!

A lakoma résztvevői közt ott volt egy fiatal zenész – David Batagaty – is, aki a kedvünkért egy archaikus pengető hangszeren játszott, s akivel korábban már nagy örömmel üdvözlöttük egymást, mert előző

utunkon is maradandó élményt szerzett nekünk, amikor társaival énekelt. Most egy öt nap múlva lezajló eseményre hívta fel a figyelmünket, amely – szerinte – nagyon fog tetszeni nekünk. Úgy is lett! De erről majd később.

Már este volt, amikor megérkeztünk Vlagyikavkazba, ahol az ugyanilyen nevű szállodában kaptunk szállást. Miután immár huszonkilenc órája nem aludtam, halálos fáradtsággal hanyatlottam ágyba, ám nemsokára egy müezzin hangja riasztott. Eszembe jutott, hogy szállodánk közelében egy 1908-ban épült szunnita mecset van, ahová – dacára annak, hogy kívül-belül pompás látványt nyújt – a múltkor nem invitáltak minket. (Ez alkalommal is így történt.) Egyébként Észak-Oszétia lakosságának csak a 4%-a muzulmán, ám ennél különösebb adat az, hogy a Kaukázusban itt a legmagasabb a száma az ősi pogány hit(ek?) követőinek.

VIII. 3.

Másnap reggel, kipihenten ébredve, városnézésre indultunk, miközben Safi kamerája forgott. Ezt követően a Koszta Hetagurov Állami Egyetemen található Történeti Múzeumban találkoztunk az előző alkalommal megismert Ruszlán Bzarov történészprofesszorral, akivel interjút készítettem népük történelmi múltjáról, illetve a szkíta–szarmata–alán–jász–magyar rokonságról. Itt találkoztunk az előző nap megismert Leonyid Baszhanovval és az orosz Kulturális Minisztérium más képviselőivel is.

Nézegetve egy pikkelyes vértet és hosszú lándzsát viselő alán harcos életnagyságú bábuját, óhatatlanul eszembe jutott, hogy Gárdonyi Géza *A láthatatlan ember* című művében miként festi le a katalaunumi csatához gyülekező alánokat: „Már ősszel megérkeztek az északi alánok. Hosszú lándzsájukkal úgy jöttek, mint valami nádrengeteg. Királyuk egy zömök, villogó szemű ember. Öregecske, de tüzről pattant. A népe azonban nem zömök, többnyire szálás, hosszúnyakú, ívelt szemöldökű ember. Jöttek nagy zengéssel-bongással.” De a jászokról is megemlékezik ugyanitt: „Azután a legközelebb lakó jász nép se-regelt be, az alánok idevaló raja. Már nem is külön nép, mert rég beolvadt a hunokba, csak a ruhájában különbözik: csontlemezekből faragott pikkelyruhát viselnek a harcban. A lovukat is tetőtől talpig olyanal fődik. A pikkelyt durva vászonra varrják, s olyanok, mintha emberré vált halak volnának. De szép fajta nép: barna és holdas szemöldökű, hosszúnyakú.

Mind szálás. Nyilazásban első a világ minden népe között.”

Gárdonyi, akinek adatai többnyire történeti kutatásokon alapultak, a Tisza mellett gyülekező jász harcosok tömegét egyébként ötvenezer főre becsülte, ami – tekintve a kort (Krisztus után 451) – elképesztően erős haderőnek tűnik.

A múzeum gyűjteményében természetesen a klaszikus alán férfiviseletet is alkalmunk volt tanulmányozni. Ez báránybőr kucsmából és köpenyből, alatta pedig fél lábszárig érő kaftánból áll, amelynek mellrészén az elöltöltős puskákhoz használt lőportartó kapszulák sorjázna, s derekát ezüst csattal és csüngőkkel díszített öv (ilyen volt az avaroknak, sőt a honfoglaló magyarok rangosabbjainak is) fogja össze, amelyben ott van az elmaradhatatlan tör is, s természetesen a hosszú csövű, elöltöltős puska sem hiányozhat a harcos kezéből.

A jellegzetes alán törrel kapcsolatban végre logikus magyarázatot kaptam arra nézve, hogy mire vezethető vissza az ajándékozott késért vagy törért kötelezően adott pénzbeli megváltás, ami ugyan nálunk is ismert szokás, de eredete homályba vész. Az alán-oszétek úgy tartják ugyanis, hogy erre azért van szükség, mert ha azzal a késsel a megajándékozott megölne valakit, akkor a jogos vérbosszú ne érintse a kés ajándékozóját, mondván: neki semmi köze nincs a dologhoz, hisz nem ilyen célból adta a kést, hanem pénzért adta csak el. A tör egyébként kultikus tárgy az oszétnél, amely családon belül apáról fiúra szállt, s az esküvői szertartás során a menyasszony adta rá vőlegényére.

Szó, ami szó: a régészeti leletektől kezdve egészen a mai, hétköznapi megnyilvánulásokig minden arról árulkodik, hogy ez a kaukázusi katonanép egész történelme során harcolt. Régi feljegyzések szerint a világhódító mongolok az alánokat becsülték harcosokként a legtöbbre. Sokat mondó az is, hogy a múlt század végén, az akkor alig százharmincezer lelket számláló kis népből több mint négyezer ember szolgált a cári hadseregben. Ők képezték a cári testőrséget is, s innen ered máig tartó, hagyományos orosz-barátságuk.

Délután elindultunk a hegyekbe, de útközben megálltunk, hogy vásároljunk néhány torzonborz, kifelé fordított birkabőrből készült kucsmát. Én még – tiltott jelképek ellenére – két nemezfejfedőt is vettem. Az egyik egy fülvédős orosz sapka, homlokán a CCCP felirattal, vörös csillaggal és sarló-kalapáccsal,

a másik meg egy olyan csúcsos fejfedő, amelyet a tízes években a vörös katonák viseltek, homlokrészén természetesen ott díszelg a vörös csillag. Ilyen tárgyakat sem árulnak sok helyen a világban. Mindenesetre Oszétiában jól érezhető az egykori Szovjetunió iránti nosztalgia.

Néhány kilométer megtétele után Tamiszknál álltunk meg egy szent helynél, hogy szemügyre vegyük Szent Györgynek – azaz Uasztürdzsinek –, a vándorok védelmezőjének mehökkentően monumentális és szokatlan elhelyezésű szobrát. A fémlemezekből hegesztett, körülbelül 6 × 8 méteres szobor körülbelül huszonöt-harminc méter magasságban szinte kiugrani látszik egy sziklaszirtból, s egy bajszos, szakállas, lobogó köpenyű, sólyomszárnyas sisakot viselő harcost ábrázol ugró lovon, amelyik egy sárkányt gyűr maga alá. Az ábrázolat bizony nem nagyon hajaz a mi Szent György-képünkre. A félelmetes magasságban lévő, plasztikailag ugyan némi kívánnivalót maga után hagyó, ám bravúros technikai elkészültséget igénylő kompozíciót 1995-ben készítette N. V. Hobov szobrászművész.

Néhány kilométerrel odébb az út mentén egy friss vizű forrás fakad, amelynek vizét „a halál vizének” nevezik, s amelyből éppúgy kötelező inni, mint Ala-gir fölött abból a forrásból, amely pedig „az élet vize”.

Észak-Oszétia kaukázusi részének egyik legfeltűnőbb látványa a hegyek közt a terméskövekből épített bástyák, azaz tornyok sokasága. Régen a bástya minden oszét család elengedhetetlen építménye volt. Voltak lakó, harci és védő őrbástyák. Ezek mészhabarccsal kötött faragatlan terméskövekből épültek, s három-hétszintesek lehettek.

A magasabb bástyák – illetve tornyok – megfigyelőhelyekként funkcionáltak, ahonnan egy másik tornyba füst-, vagy egyéb jelzéseket lehetett leadni. A családi bástyák, illetve lakótornyok háromszintesek voltak, amelyekben az állatok voltak a földszinten, fölöttük a lakóter húzódott, a legfelső szint pedig a megfigyelőhelyként működött.

Dargavsz faluban egy szovjet hősi emlékművel és egy Sztálin mellszoborral találkoztunk, amelyet legutóbbi ittjártunkkor két idős asszony éppen újraranyozott.

Itt, a közelben, a Kurtatini-szorosban van a „halottak városa” is, amely mára a Világörökség része lett, s amelynek kedvéért idejöttünk.

Észak-Oszétiában háromféle kriptás temetkezés fordul elő: a föld alatti, a félig földbe mélyített és a föld

feletti. Utóbbiak többnyire egyszintesek, de ritkán két-háromszintesek is előfordulnak. Ezen a helyen, a hegyoldalban, egy megfigyelőtorony alatt nyolevan-nál is több kis házacsának tűnő kőépítmény látható, amelyek oldalán kicsiny, négyzetes nyílások vannak, s tetejüket vízszintesen berakott cserépsorok fedik. Ezek föld feletti kripták, amelyekben ma is jól láthatóak az emberi maradványok: csontok, koponyák, de a nem túl régi halottaknál még a cipő- és ruhamaradványok is. Persze, ilyen magasságban már a bomlási folyamatok is mások, mint kisebb tengerszint feletti magasságon.

Állítólag nemcsak a haldoklókat hozták fel ide, de a beteg emberek – például járványok idején – maguktól feküdtek be örök nyughelyükre. Különös, háborzongató látvány lenne mindez, de az itt már csak gyér növényzettel borított sziklás táj is valami időntúlíságot sugall, amely valahogy megnyugtatja az embert; igen, ez itt a helyén van.

Ezen az estén Madina Atajeva, a képzőművészeti egyetemet végzett kulturális miniszterhelyettes asszony adott fogadást a tiszteletünkre, amelyen részt vett három festőművész barátunk: Shalva Bedojev, az Orosz Művészeti Akadémia déli tagozatának elnökségi tagja, a Koszta Hetagurov Állami Egyetem Művészeti Tanszékének vezetője; állandó útítársunk, Oleg Baszajev, ugyanennek az akadémiának a levelező tagja és a fent említett egyetem ugyanezen tanszékének helyettes vezetője; továbbá Vagyim Puhajev is.

VIII. 4.

Másnap délelőtt meglátogattuk a beszláni tragédia helyszínét, az események óta kegyhelyként működő kiégett, romos iskolát és az „angyalok városát” is. Részvétünket kinyilvánítandó, mindkét helyen elhelyeztük az emlékezés virágait.

A beszláni iskola látványa döbbenetes volt: a kiégett tetőszerkezet, a kormos falakon felhólyagzott olajfesték, az elszenesedett bordásfal – hiszen a tűszokat itt, a tornateremben zsúfolták össze –, a falban tátongó, kibontott lyuk, a falakat borító, emlékező feliratok, a halott gyermekek és pedagógusok portréi. Meg azok a tárgyak, amelyeket a hozzátartozók és a többi résztvénytílvánító idehozott: ásványvizes palackok, színes plüssállatok, fényképek, szentképek, zászlók, virágok, koszorúk, és még ki tudja, mi minden.

Néma csendben, valami különös lelkiismeret-furdalással dolgoztunk. Safi forgatott, mi, többiek meg fotóztunk. Magam itthon úgy döntöttem, hogy az itt

készült fotóimból tizenháromat (a szám egyébként véletlenül alakult így, már ha egyáltalán vannak véletlenek!) kinagyíttatok, és szándékomban áll kiállítani is őket. Mementóként!

Ha egy nappal korábban úgy véltem, hogy az a nekropolisz a hegyekben valahogy méltó nyughely, úgy most ennek az ellenkezőjét érzem: mindez, amit itt látunk, nemcsak elfogadhatatlan, hanem egyszerűen hihetetlen is. Túllép az emberi képzelőerő határain.

VIII. 5.

Másnap reggel Vikivel, Sárba Katalinnal (továbbiakban: Kati) és Safival meglátogattunk egy piacot, ahol elkápráztatott bennünket az ott árusított fűszerek, savanyúságok és halak bősége. Számomra azonban a legnagyobb élmény egy kifüggesztett, idei (!) naptár volt Sztálin portréjával.

Délelőtt ismét a hegyekbe indultunk. Terveim szerint egy Alagir közelében lévő női kolostorban és az itt élő apácák által üzemeltetett árvaházban szándékoztam forgatni, ahol előző alkalommal igen kedvesen fogadtak. A kolostor főnöknője – egy hihetetlenül eleven, jó humorú, negyvenes éveiben járó nő – pedig kiváló interjúalánynak tűnt.

Ezúttal azonban el kellett könyvelnem az első súlyos kudarcot, amely annál is fájdalmasabban érintett, mert ez lett volna filmünkben az egyik legfontosabb pont. Az történt ugyanis, hogy a főnöknő visszavonult, és senkit nem fogadott, de egy apáca megengedte, hogy forgassunk a fogadóteremben meg a kis templomban, és meglátogathattuk az árvaházat is, ahol egyébként most éppen egyetlen gyermek sem volt.

Jobb híján felvettük a fogadóterem freskóit, amelyek közül az egyik különösen érdekelt. Ez a korai keresztény alának egy csoportját ábrázolta, akik jóval inkább tűntek marcona katonáknak, semmint alázatos hívőknek. Fejüket sisak fedte, a testüket borító páncél felett fekete köpenyt viseltek, s a központi alak kezében tartott kereszt felső szára egy szarvasfejen végződött. A pogány és a keresztény motívum ilyen egybeolvadása számomra igen sokatmondó volt (lásd még Jankovics Marcell *A szarvas könyve* című művét).

Az ortodox kereszténységet – más néven: pravoszláv egyházat, vagy régiesen: óhitűeket – mi helytelenül „görögkeleti” egyháznak is nevezzük, amely meghatározást azonban ők soha nem fogadták el. A keleti keresztény egyházak közül az orosz ortodox egyház az egyik fő irányzat, amelyhez Oszétia ortodox hívői is tartoznak. Hitük szerint egyedülként ők

őrizték meg Krisztus és az apostolok eredeti tanításait, s nem ismerik el azokat a dogmákat, amelyeket az első hét egyetemes zsinat után fogalmaztak meg, továbbá nem ismerik el a pápát sem Krisztus földi helytartójaként. A római katolikus egyház és a pravoszláv egyház között csak akkor enyhült a viszony, amikor VI. Pál pápa és I. Athinagoran konstantinápolyi pátriárka 1965. december 7-én feloldották a kölcsönös kiátkozást.

A kolostor kis templomában két szent ereklyéjét is megcsodálhattunk. Az egyik egy gyönggyel kivarrt bársony tokban lévő kis cipő, amely állítólag évről évre kopik, a másik pedig egy gyönyörű kis szelencébe zárt két, feketére színeződött csont(?)maradvány, amelyen – ki tudja, mióta – állítólag folytonos állapotváltozás látható. Én egészen közelről, mintegy húsz centiméterről vettem szemügyre az ereklyét, amely valóban nedvesnek tűnt, de mást nem láttam rajta. Az apáca, aki az ereklyék misztikus tulajdonságait részletezte, olyan átható, szuggesztív hittel beszélt nekünk minderről, hogy szinte beleborzongtam.

Ez alkalommal tudtam meg azt is, hogy a pravoszlávok keresztjének miért ferde az alsó keresztléce. Azt tudtam, hogy a legfelső, rövid az INRI felirat táblájának stilizált megjelenítése, a hosszabb, középső a Megváltó keresztjének vízszintes szárának, s hogy az alsó a lábtámaszé, de ez vajon miért ferde? Ez – a magyarázat szerint – az elmozdulásával Krisztus szenvedésére utal, de egyúttal az „igazság mérlege” is.

Az ortodox kereszténység hívői háromszori teljes vízbemerüléssel veszik fel a keresztséget, amely a keresztelést komoly – nem egyszer emberpróbáló – szertartássá teszi. Éppen az említett apáca kolostorban láttam egy fényképet arról, hogy egy havas, téli napon a keresztelő pap több száz ember megkeresztelését végzi.

Az előző utunkon az apácafőnöknő és egy fiatalabb apáca kísért minket, amikor egy forráshoz érkeztünk, amelyet nagy tiszteletben tartanak, s a vizét az „élet vizeként” tartják számon. Egy szabadtéren lévő keresztelő medencét is építettek mellé, és amikor ezt megtekintettük, az apácafőnöknő szinte mellesleg odaszólt az apácának, hogy mutatná meg: miként kell belemerülni. Ő habozás nélkül lépett a medence peremére, amikor az apácafőnöknő megállította, mondván: nem gondolta komolyan. Nem volt több tizenöt foknál. A jelenet erősen elgondolkodtató bennünket.

Egyébként az apácafőnöknő tekintélyére utalt az is, hogy ugyanezen alkalommal, tőlünk legalább száz méterre két fiatal sportoló futott az erdő szélén, ám amikor észrevették, hogy közeledünk, azonnal visszafordultak, s alázatos főhajtással járultak az apácafőnöknő elé, aki kezét a fejükre téve, megállította őket.

Előző alkalommal jártunk a kolostor által fenntartott árvaházban is, ahol még az apácák közös zenélését és egy kisgyermek táncát is élvezhettük, ám most sajnos csak úgy hagytuk ott az apácafőnöknőnek vitt könyvet (tíz embernek vittük ajándékba *A magyar viseletek történetét*, amelyben többek között ott van a jászoké is) és a gyermekeknek szánt Rubik-kockákat, hogy közvetítőre bíztuk azokat.

Ezt követően, egyre jobban behatolva a hegyek közé, a Fiagdom mellett lévő, az istenanya elszenderedéséről elnevezett Uszpenszkij férfikolostort látogattunk meg, ahol egy rokonszenvesen érdekes arcú, hosszú szakállat viselő pap – Stefan atya – fogadott minket, s beszélt a hegyek közt vezető út mellett álló magányos kolostor életéről, majd egyebek mellett megajándékozott bennünket több zacskónyi olyan teával is, amelyet a kolostorban készítenek.

A kolostor bejárata előtti teraszon a fehér–vörös–sárga színű oszét zászló lengett. Amikor – természetesen már itthon – ennek a zászlónak a szimbolikáját kutattam, igen érdekes összefüggésre jöttem rá. Az oszétok szerint a fehér a tisztaságot, a vörös a lovagiasságot és a bátorságot, míg a sárga a gazdagságot, a bőséget szimbolizálja, ám ez egyúttal megfeleltethető az alán–oszét nép három főbb kasztjának (erről beszámolóim elején már írtam) is, amelyeket Dumuzil az „értelmiségnek”, a „harcosoknak” és a „gazdagoknak” nevez.

Ha már az oszét jelképeknél tartunk, meg kell említenem a címerüket is, amelyben egy perzsa leopárd (nem hópárduc – mint azt sokan tudni vélik –, hisz ez az állat itt nem fordul elő!) látható a Kaukázust szimbolizáló hét havas hegycsúc előtt.

Előző látogatásunk alkalmával a Jászok Egyesületének elnökét, Dobos Lászlót és engem fogadott Oszétia miniszterelnöke, Szergej Takojev is, aki egy-egy aranyozott, ötvösművészeti serleggel ajándékozott meg bennünket. Ennek a serlegnek az egyik oldalán ez a címer, míg a másikon a lován száguldó, lobogó köpenyű Uasztürdzsi látható, akinek – szemlátomást kodifikált – ábrázolatán többek között az is különös, hogy – Szent Györggyel ellentétben – sem-



Pravoszláv templom kupolája a Kaukázus csúcsai alatt

miféle fegyver nincs a kezében. Vajon ennek mi lehet a magyarázata?

Út közben, egy rohanó hegyi patak mentén álltunk meg étkezni, egy rendkívül hangulatos szabadtéri fogadóban, ahol frissen sült húsokat és különféle savanyúságokat lehetett rendelni. A hegyek között, Szel helyiség közelében pedig Oleg megmutatta nemzetisége – a Baszajev nemzetség – ősi fészket, amelyet állítólag a VIII–IX. században alapítottak, s amely ma kiterjedt romváros. Egykori erejére a viszonylag sok torony utal.

VIII. 6.

Másnap délelőtt az M. Sz. Tuganov Múzeumban az áprilisi kiállítási anyag válogatására került sor, mert a művekből jó néhányat oszét vendéglátóinknak, barátainknak, illetve egyes intézményeknek ajánlottak fel az alkotóik. Én magam is a kiállításon szereplő három művet hagytam itt, ám, hogy azok kikerüljenek majd, annak eldöntését Tóth Norbertre bízom.

Ez jó alkalom volt arra is, hogy a M. Sz. Tuganov Múzeum impozáns, szecessziós-eklektikus emeleti termeiben Safi felvegyen néhány snittet, de ennél sokkal fontosabb elképzelésemet is sikerült valóra váltania, ami az egyik földszinti teremben lévő monumentális – 265 × 500 centiméteres – festmény megörökítését célozta. A mű – amely 1950 és 1952 között készült – alkotója a múzeum névadója: M. Sz. Tuganov (1878–1958) volt, s a festmény a nárt eposz szereplőit jeleníti meg féktelen mulatozás közben. A főalak egy sisakos, páncélos harcos, kezében két karddal táncol egy kosfejű díszített áldozati üstön. Az oszét férfiak táncát előző alkalommal már volt alkalmunk megcsodálni a színházban, s akkor is rácsodálkoztam arra,

hogy – éppúgy, mint a festményen látható alak – spiccelve teszik meg lassabb táncmozdulataikat.

A főalak mögött és alatt számtalan mulatozó figurát zsúfolt össze a művész: tűz körül körtáncot járó harcosokat, zenészeket, egy sörfőző üstből merítő férfit, kupában sört hozó nőalakot, italozókat és számtalan – a tűz fényében vöröslő, nevető, vagy egyenesen röhögő – szakállas férfiarcot. A mű alkotója szemlátomást nem volt egy Benczúr Gyula, de a kép olyan vadságot sugall, s olyannyira megidézi e harcias nép múltját, hogy feltétlenül helyet kell kapnia készülő filmünkben. Safi kamerája előtt a műről a múzeum egyik munkatársa – Fatima Szantijeva – beszélt hosszan.

Ezt követően az egyetem rendkívül rokonszenves rektora – Szozanov Valerij Gavrilovics professzor – fogadott minket, akinek Decsi Ilona egyik művét ajándékoztuk, majd vezetőnkkel, Oleg Baszajev festőművésszel készítettünk riportot egyetemi szobájában, hisz mint fentebb már említettem, ő itt, a képzőművészeti tanszéken tanít. Mint jó tanár, Oleg ahhoz is ragaszkodott, hogy hallgatóinak azon műveit is felvegyük, amelyek az aulában voltak kiállítva.

VIII. 7.

Másnap reggel Vikivel, Katival és Safival ismét egy piacot vettünk célba, ahol előző utunkon jártunk már, s ahol emlékezetes élményem maradt, hogy egy hentesnél sült húsokkal és italokkal vendégeltek meg bennünket, amikor fény derült magyarságunkra. Ugyanakkor a piac bejáratánál történt fémdektoros ellenőrzés és csomagvizsgálat Tóth Norbert azon korábbi információját is eszünkbe juttatta, hogy Vlagyikavkazt a világ legveszélyesebb városai között tartják nyilván.

Most sem volt másként, s amikor Safi aziránt érdeklődött, hogy forgathat-e a piacon, úgy néztek rá, mintha pisztollyal akart volna felszállni egy repülőgépre. Aztán némi huzavona után odahívták a biztonsági őrök főnökét, aki, miután megtudta, hogy magyarok vagyunk, azt mondta: az ő kíséretében forgathatunk. Így gyönyörű képek készültek az édeségek, fűszerek és savanyúságok színes halmairól, meg arról, hogy a két lány hogyan kóstol végig mindent. Ám ami szinte megrendítő volt: amikor elbúcsúztunk kísérőnktől, ő felajánlotta nekünk a dácsáját, ahol szívesen vendégül látna bennünket, s csak azt kérte, hogy Magyarországról küldjünk neki valami olyan könyvet, amely a jászokról szól.

Délelőtt csapatunk kettévált, mert Kati és Norbert a kiállítás anyagát csomagolták, mi pedig Gulyás Gyulával, Safival, és Oleggel elindultunk a hegyekbe, hogy megnézzük Észak- és Dél-Oszétia határát. Napsütéses időben, csodálatos hegyek között jutottunk el a határig, ahol Safi nyugodtan leforgathatta, amint a határsorompóra támaszkodva megálllok.

A határ előtt néhány száz méternyire találtunk egy vendéglőt, amelynek reklámtábláján az állt, hogy itt saslikot is lehet kapni. Nosza, be is tértünk a kis, elfüggönyözhető szeparéból álló különös vendéglőbe, és saslikot kértünk. Az ugyan nincs – közölték –, de sült sertésarjót tudnak készíteni, és salátát meg házi sört is adnak mellé. Ha lúd, hát legyen kövér! – felkiáltással vodkát is kértünk, amire azt a választ kaptuk, hogy most éppen alkoholtilalom van (az erdélyiek is úgy tudják, hogy a sör nem alkohol), ezért azt nem adhatnak. Grúz sofőrünk (Észak-Oszétia lakosságának 1,5%-a grúz, ami azért különös, mert a grúzok és az oszétok között kifejezetten ellenséges a viszony) ekkor rejtélyes arccal eltűnt, s egy negyed óra múlva egy literes üveg vodkával tért vissza, amelyet büszkén tett le az asztal közepére.

És az alkoholtilalom? Dugjuk már el ezt az üveget, mert mindjárt meglátják! – mondtam riadtan, mire Oleg és a grúz megnyugtattak, mondván: az alkoholtilalom csak az árusításra vonatkozik, a magunkkal hozott italt bárhol megihatjuk. Különös játékszabály!

Visszafelé Koszta Hetagurov (1859–1906) monumentális szobra mellett álltunk meg. Róla – akit általában csak „Kosztá”-nak neveznek – feltétlenül meg kell emlékezni, mert Oszétia legnevezetesebb történelmi személyiségéről van szó. Festőművésznak indult, de ő lett a nemzeti nyelv, a költészet, a színházi élet megteremtője és a nemzeti hagyományok gyűjtője, őrzője. Lépten-nyomon látható ábrázolatai is a hagyományos öltözetet viseli törrel, puskával, ami nyilván csak a mi szemünkben tűnik furcsának egy költő esetében.

Este azon a szabadtéri, spontán szerveződött ünnepségen vettünk részt, amelyre megérkezésünk napján hívott meg fiatal zenész barátunk: David Batagaty. Egyedülálló élmény volt hallani azt a többszólamú, gregoriánra emlékeztető kóruséneklést, amely olyan méltóságteljesen hangzott a mintegy kéttucatnyi fiatal férfi torkából, mintha maguk a Kaukázus hegyei szólaltak volna meg. Ennél még különösebb volt látni azt a hagyományos táncot, amelyben a fiatal nők olyan lassú, méltóságteljes mozgással siklottak, hogy



A „halottak városa” a Kurtatini szorosban

a lépéseiket sem lehetett érzékelni, csak a kezük lassú mozdulatai utaltak táncra, míg a férfiak lábujjhegyre emelkedve vezették hölgyeiket, hogy aztán elszakadva tőlük, vad ugrásokkal és pörgésekkel táncolják őket körbe. Ez a tánc mindent elmondott nekem az oszét nő és férfi kapcsolatáról.

De az is eszembe jutott, amit egy zenész barátunk – Both Miklós – tapasztalt, amikor az itteni fiatal zenészekkel megismerkedett, akik először valamiféle „beavatási szertartásnak” vetették alá: mezítláb kellett az erdőben haladnia egy titkos hely felé, s egy jéghideg patakon is át kellett gázolnia – az április a hegyekben még meglehetősen hideg –, hogy egyáltalán szóba álljanak vele. Aztán a későbbi beszélgetések során azon ámuldolt el, hogy ezek a huszoneves fiatalok lélekben arra is fel vannak készülve, hogy bármikor meghaljanak a hazájukért.

Miközben néztem ezeket az oszét fiatalokat – akik éppúgy öltözködnek, és hétköznapjaikon nyilván úgy is viselkednek, mint a mi fiataljaink –, arra gondoltam, hogy mennyire igaza van Tóth Norbertnek, aki azt mondta: ők azzal a lelkiállattal élnek, mint egykor, a lovagkorban az ifjak. Rettenthetetlen harcosok, de kifinomult és érzelmes táncosok meg zenészek. Mindehhez hozzá kell még tennem, hogy állítólag nem is számít valamire való fiatalembernek az, aki (férfi?) felmenőit nem tudja tizenkét generációra (!) visszamenőleg felsorolni.

Az este folyamán még lehetőségünk nyílt találkozni az oszét származású Zoszima atyával, a vlagyikavkazi és mahacskalai főpappal, aki véletlenül éppen itt celebrált egy szertartást. Oleg nagyon sürgetett bennünket, mondván: Zoszima atya már indulni készül. Nosza, fogtunk két taxit, és száguldottunk a helyszínre. Hála istennek Viki, Safi meg én ültünk egy



Uasztürdzsinek, „a férfiak istenének” monumentális szobra Tamiszknál

taxiban, mert a többiek egy félreértés folytán más-hová vitte a sofőrjük. Mi azonban még éppen elértük a pátriárkát, akinek fél lába már az autójában volt. Egy rövid utcai beszélgetés során népeink barátságáról és Jézus Krisztusban közös hitünkről biztosítottuk egymást, amely dialógust Safi kamerája rögzítette.

Ezt követően Madina Alajeva képzőművésznő hívott meg bennünket magához, aki rendszeresen jár Magyarországra, s háza is van valahol Zala megyében. Katalin és Norberttel azon melegében meg is állapodtak abban, hogy székesfehérvári kiállítótermükben a Forrás Művészeti Galéria kiállítást rendez neki.

VIII. 8.

Oleg a másnap délelőtti programot Tóth Norbert kedvéért szervezte meg, aki úgy vélte, hogy készülő filmünkhöz elengedhetetlen egy alán és egy magyar lovas együttes poroszkálásának és vágójának látványa. Fel is készült az akcióra, mert bő szájú fehér inget, fekete sújtásos szürke mellényt, fél-lábszárig érő, bő, fekete gatyát és lovaglósizmát is hozott magával. Ezek után persze nem tagadhattuk meg a kívánságát.

Oleg egy városszéli lovardában megszervezett minident, és némi huzavona után (a lovaknak volt egymással valami elintézetlen ügyük) a délelőtt folyamán meg is született a néhány perces felvétel Norbert és egy fehér kucsmába és vörös kaftánba öltözött alán fiatalember együttes lovaglásáról. Amikor aztán a lovarda tulajdonosa megtudta, hogy magyarok vagyunk, egy fillért sem fogadott el tőlünk a segítségért.

Ugyanitt Gulyás Gyula készített velem Oszétiáról egy riportot (hogyan kerültem ide, mik voltak a tapasztalataim stb.), majd ebéd után Vagyim Puhajevet látogattuk meg a műtermében, hogy vele meg én készítsek riportot.

Vagyim Puhajev a három képzőművész barátunk közül (gyengébbek kedvéért: a másik kettő Shalva Bedojev és Oleg Baszajev) a legfiatalabb, de korábbi képeinek tanúbizonyysága szerint a leghagyományosabb felfogású ember, akinek festészete azonban – talán éppen ezért? – renkívül érdekes.

Még ezen a napon készítettünk riportot Temina Tuajeva filmrendezőnővel is, aki az alánok történelméről, Arthur király kardjáról (a kőbe zárt kard motívuma az oszét eposzokból is ismert), a magyarországi jászokokról és *Beszlán polgárai* címmel a beszláni tragédiáról is készített dokumentumfilmet, s akinek személyesen adhattam át ajándékomat: az egyik képet, amely korábban az itteni kiállításunkon is szerepelt.

Már késő este volt, amikor Shalva Bedojev festőművész meghívásának eleget téve, részt vettünk azon a búcsúvacsorán, ahol vele és Oleggel együtt csak nyolcan voltunk, s így olyan témákat is megbeszélhettünk, amelyekről korábban nem eshetett szó. Talán már éjszaka két óra is volt, amikor azzal a benyomással váltunk el egymástól, hogy egy rendkívül kulturált, okos és mélyen érző emberrel tölthettük ezt az estét.

VIII. 9.

Az utolsó, Vlagyikavkazban töltött napunk délelőttje csomagolással, városnézéssel, ajándékvásárlással és fényképezéssel, illetve forgatással telt. Vikivel elindultunk a főutcán lévő ajándékboltba, amelyről tudtuk, hogy tíz órakor nyit, de bizony a mondott időben, és azután még negyed órával is zárva volt. Egy kicsit elbizonytalanodtunk, s miután szombat volt, azt hittük, hogy aznap talán már nem is nyit ki. Aztán vagy öt-tíz perc múlva felfigyeltünk egy bolt előtt ténfergő fiatal nőre, akitől megkérdeztük, hogy kinyit-e aznap a bolt, amire a következő meglepő választ adta: igen, kinyit a bolt, de az itt dolgozók nyilván késnek egy „kicsit”, amúgy pedig ő is itt dolgozik, és ha gondoljuk, bevisz minket hátul, az udvaron keresztül. Ez is Oszétia!

Végül megvettük az ajándékokat – én természetesen két oszét tört is vásároltam (előző alkalommal már magamnak is vettem egyet) –, Safi még felvett néhány városképet, aztán elindultunk haza, ami már nem volt olyan szörnyű út, mint idefelé, mert még aznap este tíz óra után landolt a gépünk Ferihegyen.

PAYER IMRE

Már látom szürke felhők alatt

*Már látom szürke felhők alatt
a teremtésdarabot, ahol készülődtem.
Itt volt mindig, de csak most látom újra.
Vak fény. Süket kattanás.*

*Itt vagyok újra. De itt-e az itt?
Pórusosan száraz
állóképek egymásutánja
lett az egykori, nedvdús lendületből.
Amit kezdetnek hittem, az lett a vég.*

*

*A szélvédőn a sárga köd.
Az egyenletes zúgás köröttem.
Előttem a határolt reflektorfény.
Segíts túlélnem ezt a völgyet!
Ezen túl betonfalak merednek.
A nappal elfoglalja az éjszakát is.
Ellenség, barát egyre megy.
Egyirányt mutat a gépi isten.
Segíts, hogy itt lehessenek!
Adj időt, időzést, adj esélyt nekem!*

Az új arc!

*Göcs-göcsörtös maradékból
rángva elő szakad össze,
mit nevezünk a jelennek. Az új arc!
Torlászokon kavargó képzet s az észlelet
össze:
önmaga szülje magát
hajnali csillag előtt.
Megvan a mély sík és a kietlen orom még?
Vagy sose voltak?
Varrat a mennyen – –*

DEME TAMÁS

Alkonyat, Makovecz bekiált

*Kora őszi dermedés. Átfázás, láz,
zsibbadt várakozás. Kinti utakon
közömböszmék, sunyi simák
dirigálnak, köpik az életeszmét.
Józan ész után kiáltasz, de elszáll a
fény, ha utánakapsz. Kecske utca.
Alkotóhely, békehely, menedékhely.
Együttlét. Apró csapat. Hallgatsz.*

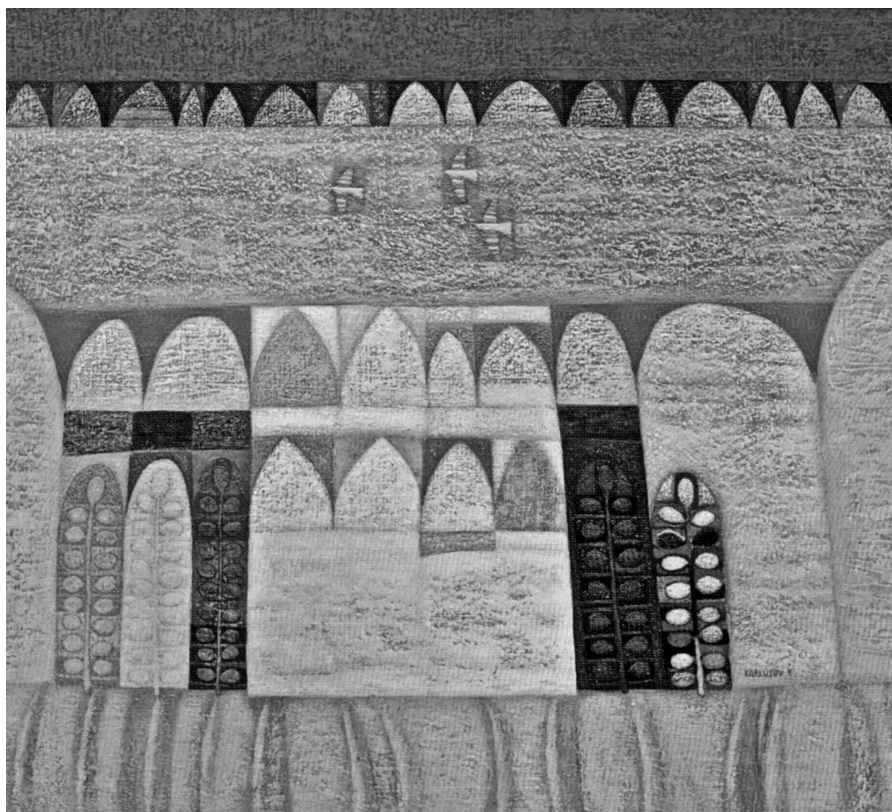
*Látom a megsebzett földet, nézem
az építésszek álomba vésett terveit.
Látom beszögezett ablakú házakon
a szétszakadt tetőket, ácsra várnak. Újra
madaraim hallgatom. Uram, Teremtőm!
Melyik arcát nézzem a remélt világnak?
Vérző angyal a felszögezett bárány oldalán.
Mit szülhet a feszület újpogány hitetleneknek?
Hallgatok halottakra, emlékszem a holnapokra,
eszem, és akarva teszem a mindennapi lehetetlent.
De hol az ígéret, amely eljő. Ígérte, új eget teremt, s
új földet. A kiszenvedett árkok helyett magaslatokon
átnyúlva íves tereket nyit az örömnök. Vajúdik jelenünk.
Jeliünk egy üres sír. Léleképítész, meglesz-e vágyott kupolád?*

*Makovecz bejön az ajtón.
Lefojtott, hördülő hangon,
számokérő, lényegmondó,
felindult, nyers szóval szól:
Ti meg mit álltok itt? Nem kéne nektek
kinézni az égre? Nem veszitek észre,
már hetek óta miféle rettenetes, vörös,
vérző naplementék vannak? Ezekkel
figyelmeztet az Isten: térjete észre!
Körülnéz, elhallgat.
Október van. Besötétedik.*

(2006)

Valóság

Fordítsd le a fényt más nyelvre.
 Világítsd a világ világát világtalannak.
 A halott rigó néma, helyette ma
 szelíd gerle szól. Mint egy bárány,
 szinte béget, zokogva sír, nem burukkol.
 A halott rigó fekete gyász, a gerle vigasztalás.
 Ki tud vajon enni most, amikor közeli-távoli
 halottak már napok óta szaglanak, a kölcsönösen
 rommá, porrá lőtt hajdani otthonok téglái, kövei alatt?
 Radnóti, Pilinszky szavát hallom, üzen, sikolt. Értem.
 Érted. „Nyelved, az emberi szót én nem beszélem...”
 Pedig a szelíd farkas mindent értett, mielőtt agyonverték.
 Hová megyünk, te meg én? Az Irakban elégetett emberek szaga
 belerondít a velencei gondolák illatába. Előre megfontolt
 tervekbe vegyített, halált okozó vegyi tett. Katapultálok.
 Kidobálom magam a valóság rémálmaiból. Fényben állok.
 Fényben ázom. Forró fényben talán még hazatalálok.
 Állítsátok meg a világot.



Robert Karkusov: Azúr, 2007

MISKOLCZY AMBRUS
Legionárius regényvilág

Mircea Eliade 1938 januárjában keserűen jegyezte meg, hogy bár sok a legionárius költő és író, „de még távol vannak attól, hogy írónak lehessen őket nevezni”. Tolluk ugyanis fegyver. „A harc pedig más tulajdonságokat követel meg, mint amelyek nagy irodalmi alkotásokhoz szükségesek.”¹ Ez alapvetően rá is érvényes, miközben ő főleg saját magával állt harcban. Regényei a példa rá, azok, amelyek fölött is – mint látni fogjuk – most kimondta az ítéletet. Mégis a torzók tanulságosak. És olykor kínosak. A rossz könyvek rossz érzéseket keltenek. Trivialitásuk nyomasztó. Igaz, olykor rossz regények jó dokumentumok.

Innen nézve nem is olyan rossz Dragoș Protopopescu *A 13-as erőd* (*Fortul 13*) című műve. Az 1934-es jilavai fogságról szól. A szerző Shakespeare-fordító, angol tárgyú irodalomtörténeti munkák szerzője, egyetemi tanár, és a legjelentősebb legionárius lap, a *Buna Vestire* szerkesztője. Hiteles legionárius. Regényének hőse hiteltelen *bon vivant*, akit tévedésből tartoztatnak le Duca meggyilkolása után, és a börtönben legionárius lesz. A börtönélmény felszabadító. Némileg mulatságos, ahogyan eltréfálkoznak azok a foglyok, akiknek valóságos alteregója szinte mind felismerhető. Maga a színhely is: Bucara, Ruritania fővárosa, ahol „eszünk, alszunk, köpünk, szeretünk”, ahol „az emberek nem végzik a dolgukat, mert szeretkeznek, és nem tudnak szeretkezni, mert politizálnak”, és ahol „a lakosság fele lop, fele pedig csak ordít, hogy lopnak”, ahol „annyi minden történik, és nem történik semmi”, ahol „bármilyen irányban is dob el az ember egy követ, rögtön eltalál egy bugrist”. A Victoria út nem a Győzelem útját jelenti, hanem az egyik polgármester Victoria nevű szeretőjére utal. A korrupció világában a börtönélmény felszabadító hatást gyakorolt a főhősre. Itt döbbent rá, hogy „a legionarizmus a Rarău csúcsain született, a tiszta és szabad levegőben, csak Istennek és az igazságnak tett fogadalomban; parancsnokuk a szabadság arkangyala, ennek helytartói közülünk valók,

olyan fiatalok, akik életükben sohasem hazudtak, és nem túrték a sértést.” Vagyis a sértés szégyenét lemosták a miniszterelnök meggyilkolásával. Továbbá a Rarău-hegységbe vonult vissza időnként Codreanu, a Kapitány, akiben megvalósult „a betyár és a puritán tökéletes összeolvadása”. Ruritániának is Puritániává kell majd válnia. Nemcsak a szójátékból látszik, hogy a regényt filológus írta, hanem abból a vallomásból is, hogy egy oldalnyi jó etimológiai fejtegetés többet ér a nemzeti díjakat nyerő prózai költészetnél.² A következő regény, *A Tigrisek* már propagandaszólamoktól hemzseg. A főhős feloldódik az extázisban, kilép a történelemből.³ Ez a mű előrevetítette a valóságot: az író 1948-ban – miután alaposan megkínózták – öngyilkosságot követett el.

Van olyan legionárius regény, amelyben valaki arról beszél, hogy új korszakot nyit új országban, „elnyomottakból hősokeket” csinál. Ez kordokumentumnak fikció, fikciónak szánalmas realizmus. E regény címe: *A vihar*, és a vége bejelenti a folytatást: *Újjászületés*.⁴ Ez elmaradt, pontosabban már vörös színekben került rá sor. Írójáról sem tudunk sokat, csak azt, hogy 1985-ben nyolcvanegy éves korában elhunyt. Tehát megélhette, amit megjósolt, és ki tudta, hova sodorta az élet.

Az első komolynak tűnő legionárius regényt *Gorilla* címmel Liviu Rebreanu, az élő klasszikus regényíró írta 1936–38-ban; műve – a két világháború közötti román történelmet újraértékelő amszterdami professzor szerint – „talán a Gárda egyetlen objektív megidézése”.⁵ Családi vonatkozása is lehet. Lehet valami furcsa szimmetria az *Akasztottak erdeje* és a *Gorilla* között. Az előbbi hőst Emil testvéréről is mintázta, akit az első világháború alatt mint dezertőrt kivégeztek. A *Gorilla* ihletője öccse, Tiberiu is lehetett, aki korábban – 1931-ben – egyenesen megszarolta, hogy megtámadja a sajtóban, ha nem kap pénzt.⁶ Tiberiu aztán a politikából próbált megélni. 1935-ben Noi névvel Gárdához hasonló szervezetet és lapot alapított, és rögtön a kisebbségi kereskedők bojkottálására szólított fel.⁷ Aztán 1936 augusztusá-

1 Mircea Eliade: *Textele „legionare” și despre „românism”*. Cluj-Napoca, 2001. 76.

2 Dragoș Protopopescu: *Fortul 13*. București, 1936. 7., 9., 20., 143., 230., 284.

3 Mircea Angheliescu: *Poarta neagră*. București, 2013. 215.

4 Ovid-Aron Densușianu: *Furtuna*. București, 1937.

5 Sorin Alexandrescu: *Privind înapoi, modernitatea*. București, 1999. 152.

6 Liviu Rebreanu: *Opere 17. Jurnal (1927–1944)*. București, 1998. 157

7 DGP, 287/1936

ban ünnepélyes gyűlésen csatlakozott a Stelescut némileg túlélő keresztetek mozgalmához. Itt Codreanu gyilkosnak nevezte, fejtegetve, hogy aki ilyen hitvány módon ölette meg Stelescut, az nem is lehet román, továbbá a nemzeti mozgalom parazitátlanításának szükségességéről szónokolt.⁸ Aztán bátyja életének és művének egy-egy mozzanatát próbálta megírni, de ezek csak halála után jelenhettek meg, és hitelük kétes.⁹ A *Gorilla* kérdését kerülte, talán hűsbavágó mivolta miatt. A *Gorilla* ugyanis a politikáról szól, amelynek Liviu és Tiberiu is a maguk módján foglyai lettek, regénybeli fordulattal élve: „karmaiba” kerültek.¹⁰ Az író számára is írás közben világosodott meg, hogy miről is szól a regénye, „amelynek gondolata már évekkel korábban megfogant” benne: „a *Gorilla* a régi világ, amelynek ellenében felépül a szép új világ. Az új világ hőse megöli a régi világot, hogy a múlt rohadásának megtörését, új, tiszta, igazi román életet hozó korszak kezdetét szimbolizálja.”¹¹

De mi is történt ebben a regényben? A főhős paraszti sorból lett újságíró-politikus, akit a román irodalmárok általában a feltörekvő és gátlástalan akaró prototípusával azonosítanak. A kortársak Pamfil Șeicaru ismertek benne. Csakhogy a regénybeli alak megtisztul a szerelemben (otthagyja családját), és szembefordul egykori frontharcos barátjával, aki a Vasgárdához hasonlítható – Kereszttestvériségnek nevezett – totalitárius mozgalom főnöke. Ennek egyik híve pedig egyszerűen „megbünteti”, azaz lelövi a főhőst, és aztán feladja magát a rendőrségen. A perben a kereszttestvérek főnöke elmondja a maga védőbeszédét, megbélyegzi az árulást és gyávaságot, valamint elmondja, hogy az ország jövője csak jellemes emberekre épülhet. A zsűri pedig visszavonul, és ezzel vége. Mondhatnánk: végre! A komoly irodalomkritika Rebreanu leggyengébb művének tartja.¹² Mégis minden addigi legionárius regényhez képest ez már irodalom. Balzacra emlékeztető realizmus jellemzi. Viszont, ha ebben a realizmusban a valóságot keressük, nem igazán találjuk – bár az is valóság, amit egy nagy író az emberi valóságról előad. A poli-

tikáról fecsegő burzsoá világban otthonosan mozgott az író, a szélsőjobboldalt viszont inkább a sajtóból ismerte, de a legionárius írásokban sem mélyült el. A kereszttestvér főnök maga is sokat fecsegő mozi-színészre emlékeztető figura, aki hosszan beszél a hagyományos politika, a demokrácia hamisságáról, a politikus romlottságáról, az új emberről, szidja a zsidókat is, de alakjában korántsem lobognak úgy a legionárius szenvedélyek, ahogyan azok már a korabeli legionárius világot áthatották. Rebreanu ebben a közegben már nem ismerte ki magát, csak addig, amíg nacionalizmusa valamiféle empátiára képessé tette. A fasiszta jelenség újszerűségét felismerte, anélkül hogy lényegét felismerte volna. Kissé fárasztóan ismételteti figuráival azt, hogy a politika mindent megront. A gorilla a hagyományos politika és politikus szimbóluma. A kereszttestvér főnök egyszer hosszú mondókáját azzal fejezi be, hogy „a román nép csak akkor lélegzik fel, amikor végre megszabadul a politikai gorilla szörnyű öleléséből!” Ezt elmondja még egyszer, majd későbbi áldozata, a szerelmes újságíró azt vágja a szemébe, hogy ő maga is a gorilla karjaiba vetette magát, végül pedig a gyilkos nevezi gorillának áldozatát.¹³ Nem kétséges, a gorillázásban az író véleménye is kifejezésre jutott. 1936 márciusában a parasztpártiak felkérték, hogy a választásokon az ő színeikben induljon a képviselő- vagy a szenátorválasztásokon.¹⁴ Ez elől kitért, 1937 végén már baljós sejtelmek gyötörték, mert Maniu a kamarillát támadta,¹⁵ és Rebreanu megérezte, hogy a királlyal nem lenne jó ujjat húzni. Aztán a legionáriusok hatalomra kerülésekor még táplált némi illúziókat, de ő is felélegzett, amikor Antonescu törvényen kívül helyezte a Vasgárdát.

Rebreanura hathatott Dosztojevszkij *Ördögök* című regénye. Talán még a gorilla ötletét is innen merítette. Hiszen Kirillov így csevegett:

„Az isten – a haláltól való félelem. Aki legyőzi a fájdalmat és félelmet, az maga lesz istenné. Akkor új élet, új ember kezdődik, minden új... Akkor a történet két részre fogják osztani: a gorillától az isten megsemmisítéséig, s az isten megsemmisítésétől a...

– A gorilláig?

– ...a föld és az ember fizikai megváltozásáig. Az ember lesz az isten, és fizikailag megváltozik. A vi-

8 MID, 7/1936. 154.

9 Ion Simuț: *Capcanele rebrenologiei*. http://www.romlit.ro/capcanele_rebrenologiei (2013-09-09)

10 Liviu Rebreanu: *Opere. III*. București, 2001. 403.

11 Liviu Rebreanu: *Opere 17. Jurnal (1927–1944)*. București, 1998. 271.

12 George Călinescu: *Istoria literaturii române de la origini până în prezent*. București, 1941. 652.; Nicolae Manolescu: *Istoria critică a literaturii române. 5 secole de literatură*. București, 2008. 608.

13 Rebreanu: *Opere. III*. 353., 403., 429., 653.

14 Rebreanu: *Opere 17.*, 259.

15 Rebreanu: *Opere 17.*, 285.

lág is megváltozik, megváltoznak a dolgok, a gondolatok, az érzések.”

Rebreanu éppen a legionárius gondolatokat és érzéseket nem tudta már átérezni és megjeleníteni.

A nagy legionárius regényt Dinu Pillat írta. Bár 1921-ben született, igazán közvetlen tapasztalatokat nem szerzett a Vasgárdáról. Könyvekből, újságokból gyűjtött információkat, és volt legionárius barátokat faggatott. És Dosztojevszkijt olvasott. Az *Ördögök* ihlető hatása egyértelmű. 1944-től 1948-ig gyűjtötte az anyagot, viszonylag gyorsan meg is írta művét, de 1955-ig még itt-ott igazított rajta. Az első címváltozat: *Vestitorii (Hírmondók)*. (Ezen a címen jelent meg a Vasile Marin által szerkesztett legionárius lap.) A végleges cím: *Așteptând ceasul de apoi (A végső órára várva)*. Mindkét cím sorsszerű. Pillatot 1958-ban hazaáruulási perbe fogták. A per célja a rendszert bíráló és szidalmazó értelmiségiek megfenyítése volt. Az egyik vádpont pedig éppen e regény kéziratának terjesztése, megvitatása volt – egyébként mindig négy szemközt, mert a szerző egyszerre több ember jelenlétében nem beszélt munkájáról. Valaki viszont tájékoztatta az illetékeseket a regény létéről, akik többször meg is kínozták a szerzőt, hogy árulja el, hová rejtette a kéziratot, amely aztán bizonyítéka lett az állami rend elleni összeesküvésnek, amiért Pillatot huszonöt évre ítélték. A per után sokáig híre-hamva sem volt a műnek, elveszettek hitték, amíg 2010-ben elő nem került a Securitate levéltárából, és azonnal ki is adták, hiszen már legendák keringtek róla. Még az is prolegionáriusnak tartotta, aki egy ideig rejtegette – amíg el nem kobozták.¹⁶ A vallatótisztek szerint „misztiko-legionárius” írás. Ezzel szemben Pillat felesége szerint teljesen távolságtartó, elemző és leíró. Sőt, az író még sajnálta is legionárius hőseit, akik a „misztikus pszichózis” áldozatai lettek.¹⁷ A nagy irodalomtörténészek, akik olvasták a kéziratot, nem tartották jónak, hanem élettelennek, sőt, olyan olvasója sem volt, aki dicsérte volna.¹⁸ A pert megelőző vallatások során egyesek legionáriusnak találták a művet, mások nem eléggé.¹⁹ Ma az avatott irodalmárok

hosszannával fogadták, és pártatlan jellegét, irodalmiságát magasztalták.²⁰ A legionárius sajtó viszont okkal emelte ki, hogy a regényíró egyetlen antilegionárius kijelentést sem tett, bár hősei nem riadnak vissza a bűntől, sőt, az anarchista jellegű, kifejezetten bűnöző magatartástól. Egyébként cinikusok, lelkiismeretlenek, és míg Dosztojevszkij regényhőse azt mondja: „ha nincs Isten, mindent szabad”, Pillat egyes szereplői mintha azt mondanák: „ha Isten tetet öltött és feltámadt, mindent szabad.”²¹ Sőt, az is sugallják, hogy lássuk meg ebben a regényben a legionárius álarcok mögött a kommunistákat.²² Lehet, hiszen a totalitarizmusokban sok a közös vonás. A regényben pedig elég sok az allegorikus hókuszpókusz. Közhelyszerűek a típusok, és giccsesek a helyszínek. A központban a földbirtokos család, vidéki kastélyllyal, amelynek könyvtárába beletemetkezik a tudóskodó családfő, aki, amikor ezredes barátjának átadja Mommsen *Römische Geschichtejét* – németül, bár van francia kiadása, de az ezredesnek a német kell –, ilyesmit mond, miután megölték a miniszterelnököt: „A politikai gyilkosság köznapi eset, a történelemben gyakori. [...] Az igazi történész számára a dolgok ezer év elteltével nyerne jelentést.”²³ A miniszterelnök neve szimbolikus: Sebastian Răutu, aki megfelel a valóságban megölt Armand Călinescunak. A név lehetséges magyarázata: Sebastian zsidó név, a *rău* jelentése: *rossz*, tehát zsidóbérenc, aminek a legionáriusok Călinescut tartották. A kastély is szimbolikus: ostromolja a történelem, hiszen a család gyermekei belekeverednek a Mozgalomba, a legkisebb végül a megtorlás elől Németországba megy, az anyja – aki autonóm személyiség, mert végig önmaga, a gyermekeiért aggódó anyja – lelki szemei előtt felvillan az apokalipszis, „a hamis próféták kora, akik még a gyermekek esztét is elveszik...” És amikor rémálmában megkérdi fiát, hogy mi is történik, a válasz: „Meghalunk Jézus urunkért, mindenkinek a megváltásáért...”²⁴ Irodalmi ízű és ihletésű megnyilatkozás,

16 http://www.protv.ro/video/omul-care-duce-carte_322_dinu-pillat-asteptand-ceasul-de-apoi_8880.html (2014-10-27)

17 Stelian Tănase: *Anatomia mistificării 1944–1989*. București, 1997. 143.

18 Tănase: *Anatomia*, 148.

19 Prigoana. *Documente ale procesului C. Noica, C. Pillat, N. Steinhardt, Al. Paleologu, A. Acterian, S. Al-George, Al. O. Teodoreanu etc.* Szerk. Mihai Giugariu. București, 1996. 455., 459., 466., 469.

20 Például Mircea Cărtărescu: <http://www.youtube.com/watch?v=ZAZgFUiSgh4> (2013-03-25) Néhány recenzió: http://www.observeratorcultural.ro/Asteptand-ceasul-de-apoi-declinul-soarelui-silumina-de-fantoma-a-lunii*articleID_25355-articles_details.html; <http://www.revista22.ro/despre-demoni-rataciri-si-generatii-8401.html> (2014-10-26)

21 Pavel Nicoară: „Așteptând ceasul de apoi” – *Întoarcerea lui Dinu Pillat*. <http://www.fgmanu.ro/Cultura/articol433> (2013-03-25)

22 Cosmin Ciotloș: *Masca transparentă. România literară*, 2010. 20. sz. http://www.romlit.ro/masca_transparenta (2013-03-25)

23 Dinu Pillat: *Așteptând ceasul de apoi*. București, 2010. 310.

24 Pillat: *Așteptând ceasul de apoi*, 312.

mert a legionáriusok a kollektív megváltást csak népükre vonatkoztatták, a gyermekek eksztatikus állapotára való utalást pedig Lucian Blaga egyik drámája ihlette, *A gyermekek keresztes hadjárata*. Ez arról szól, hogy a gyermekek keresztes hadjáratának fanatizált csapata átvonul az Al-Duna menti román vajdai székhelyen is, magával sodorva az ottaniakat. Az elvont dogmatizmussal érvelő katolikus szerzetes elhitei velük – a helyben maradásra és krisztusi alázaatra hivatkozó ortodox pap ellenében –, hogy Krisztus sírja mindennél fontosabb; kimondatlanul még magánál Krisztusnál is. A vajdafit, Radut, aki a Szent Sír ígézetében maga is esküt tett a részvételre, anyja nem engedi a harcba. A sereg odavész, csak a fanatikus katolikus szerzetes vezér tér vissza, és a gyászoló tömeg agyon is veri, a vajdaasszonyt pedig megátkozza. Az asszony ezek után fiát, aki belebetegedett esküje megszegésébe, útra engedi az örök Jeruzsálembe, a halálba.

A nyitó jelenet: Rotaru, az orvostanhallgató egy hasba lőtt legionárius teológust szállít szekéren az orvoshoz. A legionáriusok ugyanis példás rendben felvonultak egy zsidó településen a vásár alkalmával, aztán kigyúlt a falu, a csendőrök pedig lőttek. Akit előtte megsebesítettek, az apokalipsziszról beszélt. A fikció háttérében a nagy besszarábiai menet és a borsai tűzvész valósága húzódik meg. A menetet a belügyminiszter finanszírozta, a borsai tűzvész ügyében nem folytattak nyomozást, az erőszak provokátorai is megúszták. A regényben is érvényesül némi sunyi antiszemitizmus. Rotarutól megtudjuk, hogy Weissman doktor csalt a gyógyszerállománnyal: desztillált vízzel adott injekciókat. És ezt éppen a majdani miniszterelnök – Sebastian Răutu – feleségének mondta el, aki – mivel abban a faluban volt a birtokuk – felkereste a rendelőt. Ravasz húzás: a tolvaj zsidó és a nyomorúságos valósággal szembesülő – tehetetlenségét átérző –, magas rangú asszony, aki a lelkes fiatal bemutatja férjének. Ez pedig közli, hogy a nyomor a társadalmi élet immanenciája. Aztán Rotaru kifejti, hogy a hírmondók nem politizálnak, mert a politika olyan, mint Caragiale komédiája, amint ugyancsak Caragiale legendás romlottja, Mitică mondja: „Elmennek a mieink, jönnek a mieink...” A hírmondók új embert akarnak. Mire a miniszterelnök bölcsen nyugtázta, hogy Kelet periferiáján nagyon is rendjén való, ha Caragiale komédiája szerint mennek a dolgok, az államot mindig is a javíthatatlan svihák mentették meg, minek lázadni, „ha nekünk

Mitică adatott meg állampolgárnak, és nem Jézus”.²⁵ Valljuk meg, ez tömény giccs. Giccses a helyzet, giccses a szöveg, bár életszerű, mert a legionáriusok Caragiale-komplexusának és az elitek cinizmusának ad hangot. Ráadásul a miniszterelnök elmeséli a hírmondók főnökéről, Toma Vesperről (Codreanuról) azt a történetet, hogy kisiskolás korában látomása volt: látta, amint Szent György legyőzi a sárkányt, és ezért Szent György lett a mozgalom szimbóluma. Codreanunak nem volt semmiféle Mihály arkangyal-látomása, csak tájékozatlan történészek irományai-ban. Viszont a regénybeli majdani miniszterelnök egészen jól látja, mi a cél a társadalommal: „abszolút uniformizálás” –, de arról nem beszél, hogy mindez új elituralommal valósulna meg. Közben Dinu Pillat a legionárius politikai szövegeket Cioran könyvéből emelte át. És némileg meglepő, hogy a szerző nem igazán ismerte a legionárius publicisztikát. Egyébként szeretetre méltó ember volt, jó irodalomtörténész, jó férj.

Huszonöt év börtön és kényszermunka ezért a könyvért kegyetlen büntetés. Elég nagy büntetés lett volna, ha időben kiadják, és megérdemelt kritikában részesül. A szerző embertelen sorsa és a kommunizmus nyomán a mű megdicsőült. Talán már az 1980-as években is ki lehetett volna adni. De valljuk meg, akkoriban ennél már jobbat írtak.

A Légiőről kódoltan jobban lehetett írni. Példa rá Constantin Ţoiu regénye, *Aláhullás a világba*, amely 1987-ben jelent meg. 1980 végétől majdnem egy évtizedig Romániát a nélkülözés jellemezte: a fűtés- és élelmiszerhiány. Eltűnt a kommunista utópia, és egyre groteszkebbé vált a totalitarizmust elviselhetővé tenni hivatott nacionalista mitológia. Az írástudónak a bukaresti hidegben nem maradt más, mint az éjszakai séta és közben elmélkedés a létről – általában és a konkrét helyzetről. A nagy sétákat nemcsak a hideg indokolta, hanem a lehallgatástól való félelem is. A '80-as évek Romániájában az volt a szokás, hogy ha megbízható vendég állt a házhoz, a telefon mellett bekapcsolták a rádiót. A regényhős helyzet-elemzése nem eredeti, nem is nagyon lehet, olykor inkább modoros, a léthelyzet viszont egyedi, sőt eredeti. (Ceauşescu rendszere sokkal „eredetibb” volt, mint az azt követő úgynevezett „eredeti demokrácia”. A román nacionálkommunizmus egyedi eset az egykori szocialista táborban, hiszen az '50-es évek

²⁵ Pillat: *Aşteptând ceasul de apoi*, 57.

kemény antinacionalista kurzusát 1956 után több szakaszban egyre radikálisabb – minisztálinista – nacionalista kurzus váltotta fel, és míg a kommunista rendszer még 1956 után is a legionáriusok üldözésével legitimálta magát, egykori mozgalmukat, ha nem is rehabilitálták, de olyan célkitűzéseiket, mint az ország homogenizációja, a zsidók eltávolítása, a városok románosítása, iparosítás, egalitarizmus, megvalósították, és mindez olykor virulens szovjet- és nyugatellenes demagógiával párosult.) Ţoiu zseniálisan kikerüli a csapdákat: az aktualizálást és azt, amit egyszerűen simulékonyságnak nevezhetünk. Igaz, regényét a rendszer Vasgárda felé való nyitásaként értékelték nyugati román körökben. Ugyanakkor Ţoiu kritizálja is a rendszert, amelyet a hivatalos propaganda aranykornak hirdetett. Egy német sekrestyés beszél az „aláhullásról”, pontosabban a létbe vetettségről, a Geworfenheitről, anélkül hogy értekezne Heideggerről, akitől a kifejezés származik. A fent jellemzett egyedi román helyzetben jelenik meg az egykori legionárius és a jelenbeli kommunista harcos. Mindkettő emberarcú. Rezignációval idealizált. A legionárius zsidó nőt rejteget, ezért büntetésben részesül, de megjelenik neki az angyal, aztán 1939-ben Călinescu meggyilkolása miatt meggyilkolják őt is. A kommunista csak kiábrándul (nem érhetette meg a posztkommunizmusba való átmenet komédiáját.) Az író később megvallotta: középutat kereső arányérzéke vezette, a két szélsőség közötti egyensúly keresése, annak észlelése, hogy a szélsőségek találkoznak.²⁶ Közhely talán az is, amit a történelemtől mond, de tanítani lehetne: „A történelmet sohasem úgy írják, ahogy mi azt tudjuk. Mintha a történelmet egy olyan világnak szánták volna, amely nem létezik, és nem is fog.” A történész számára a regény legjobb része csak néhány mondatból áll: amikor 1939-ben Alexandru Cantacuzinót (aki egyébként a legionárius halálkultusz apostola volt, és büszkén hirdette, hogy „lelkünket két fiatal tündér varázsolja el: az áldozatot és a halál tündére”²⁷) ki akarják hurcolni a börtönudvarra, hogy végezzenek vele, a vaságyba kapaszkodva ezt ordította: „Je ne veux pas mourir, je ne veux pas mourir.” („Nem akarok meghalni, nem akarok meghalni.”) Akkor Alexandru Tell hozzálépett, és

annyit mondott: „Mais, voyons, Alecu. TAKE UP YOUR MIND, nous serons vengés” (Ugyan, figyelj, Alecu. Szedd össze magad, meg fognak bosszulni). Úgy beszéltek, mint az 1848-as bonjouristák.²⁸ Úgy beszéltek, mint őseik, a bonjouristák, a liberális forradalmárok, akik gúny-, majd ragadványneveiket azért kapták, mert Párizst megjárva, itthon *bonjour*al köszöntek, és nem úgy, ahogyan felfelé illet: csókolom a talpát – lefelé pedig sehogyan sem. A köszöntés az egyenlőség eszményét juttatta kifejezésre. Párizsban tanulták az új ideológiával, és akadt közöttük olyan, aki jobban tudott franciául, mint románul. A párhuzam a legionárius és a liberális forradalmár között egyszerre sokat- és semmitmondó. Mindkettő a megújulás jegyében és jelszavával lépett fel. De a liberális a haladás ígézetében, és magatartása univerzalisztikus: az általános emberi szabadságot akarja érvényesíteni partikuláris keretben. A legionárius elveti az általános emberi szabadságot, jogfosztó. A nemzedéki történelem Ţoiu regényében hiteles. Neves liberális őseket felmutató családok sarjai lettek legionáriusok. Van abban valami szívszorító komikum, hogy univerzális nyelven – franciául – kötelezték el magukat a partikularizmusnak. Zizi Cantacuzino a brăilai legionárius gyűlésen magáról úgy nyilatkozott, hogy igazában akkor kötelezte el magát a Vasgárda mellett, amikor az 1933-as választási kampány első fiatal legionárius halottját meglátta a koporsóban, és ekkor végleg döntött: „j’y suis, j’y reste” – „itt vagyok, itt maradok”.²⁹ Ezzel a klasszikus európai kultúrától elhatárolta magát. Az egykor *bon vivant* Alexandru Cantacuzino feladta a biztos diplomáciai karriert, és az önmegtisztulás eksztázisát élte át a Vasgárdában. Senki sem tudta olyan szenvedéllyel képviselni a fasiszta ethoszt. Eliade vagy Cioran mellette alakoskodó, öngerjesztő stilszták, eksztázisuk alkalmi, szólamaikban ott bujkál valami szkepszis, mintha értelmük nem fogadná el, amit érzelmeik diktálnak. Alexandru Cantacuzino velük szemben egyszerű, egyértelmű, őszinte – primitív, de nem ostoba. „A holnap Románja bizonyos mértékben antiracionalista – hirdette az 1935-ös craiovai diákkongresszuson. – A hit elsőbbsége, primér igazságok elfogadása, amelyek vagy immanensek, vagy reveláció és ösztön sugallta őket, kvázi-egyházi

26 <http://www.eugeniavoda.ro/ro/emisiuni/litere-si-filosofie/constantin-toiu> (2013-03-21)

27 Dinu C. Giurescu: *România în al doilea război mondial (1939–1945)*. Bucureşti, 1999. 44.

28 Constantin Ţoiu: *Cădere în lume*. Bucureşti, 2007. 169., 272.

29 Conferinţa D-lui General Cantucuzino-Grănicerul. *Omul nou*, 1936. 2. sz.

lelkiállapot, amelyet teológiai és nacionalista bizonyosságok hatnak át – ezek az érzések fékezik a holnap Románjának agyműködését, kritikai hajlamát és racionalizmusát. (...) Csak a misztikus sugallat teszi lehetővé a hősi életet. Bárhogyan is van, deprimáló az észrevétel, amely megállapítja az emberi intellek-

tualizmus és hitványság fejlődésének egyidejűségét. Ezzel szemben az irracionális hívása együtt fejlődött a fizikai képességek és jó tulajdonságok verifikálásával, a kockázat, a kalandok az élet teljességének és az odaadás örömeivel.” Ezek után „a holnap Románjában benne lesz a kollektivitás érzése, a kollektív én erős érzése”. És „a kollektív én – mint magasabb rendű entitás – érzésének növekedése megkönnyíti az egységes, ökumenikus nemzeti életet, amely kívánatosabb, mint a szűk individuális lét érzése, amelynek a célja a boldogság a nyugalomban.”³⁰ Szómechanika, de Alexandru Cantacuzino átélte. Azt is, amikor – egy év múlva a marosvásárhelyi diákkongresszuson – azt hirdette, hogy a legionárius „szereti a halált”.³¹ A marosvásárhelyi diákkongresszuson ő szervezte meg a büntető osztagokat, a halálcsapatokat. A király szidta is Argetoianunak Cantacuzinót, amúgy „cigányosan”³² – válogatott káromkodásokkal.

A legionárius regényekből hiányzik a káromkodás, márpedig nélkül nem élet az élet Romániában sem. Amikor például megtudták,

hogy az olasz hadseregben tilos a káromkodás, akkor sokan élcelődtek azon, ha ezt a román hadseregben is bevezetnék, az a véget jelentené...

Țoiu regénye mégis életszerű. A regénybeli Tell valószínűleg sok mindent mondhatott (még azt is, amit a regényben), de amikor 1938-ban hét évre ítélték,

az utolsó szó jogán így nyilatkozott: „A Kapitány azt mondta, hogy minden megfeszítés után jön a feltámadás is. Várom a megfeszítést is, a feltámadást is.”³³ Ez azért szebben hangzik, mint amit a regényben mondott.

Egyébként jó regényt a Légioról aligha lehet írni. Hamisnak hangzana az is, amit közvetlenül legionárius szövegekből vennének át. Olykor túl fellengzősnek vagy földhözragadtnak. Zavaró lehetne az is, ha a Kapitányt visszhangoznák. Pedig a legionárius publicisztikában gyakran ez történt. „Azért voltam legionárius, hogy a bennem lakozó rossz embert megváltoztassam” – emlékezett egy gyakorló harcos.³⁴ Hagyományos eszközökkel nem is sikerült jó regényt írni a Légioról, újakkal pedig szintén nem; a mai szélsőjobboldal nem vonzza az értelmiségieket úgy, mint a korábbi. Vagy tán lejárt a regények kora? Ami történt, olykor regényes, sőt, felülmúlja a regényes képzeletet is – és a pokolba vezet, a hétköznapi legionárius terror anarchisztikus poklából a kommunista börtönök jól szervezett és gondosan adminisztrált poklába.



Arkadij Abajev: Lovas, 2010

30 *Ideologie, IV.* 103–104.

31 *Ideologie, IV.* 172.

32 Constantin Argetoianu: *Însemnări zilnice. III.* București, 2001. 22.

33 C.N.S.A.S. Penal 11784/5. 141.

34 *Țara, Legiunea, Căpitanul*, 193.

LEONYID VOLODARSZKIJ

Szent Iván-ünnepen íme köszöntelek,
 Lelkeden el sose fogyjon a fény,
 És, noha árnyai erre özönlének,
 Rád ne találjon a rossz szövevény,
 Kússzon a rongy odujába, erőtelen!
 Szőnyeged illatozó, buja rét legyen,
 Rangban a legmagasabb, fura tér.
 Ott saru nélküli lépted elér.
 Akkor elébed a fűre letérdelek,
 Bármi az óhajod, én eleget teszek,
 S térdedet illeti csókkal a szám.
 Nyári napok fele fordul Iván,
 S nyújtja a béke lopott idejét,
 Röpke időt, ami szemre egy század.
 Papnő, a hó színe festi ruhádat,
 Hordod a bölcselet őszerejét,
 S nálad a könyvet előzi az élet.
 Egy aurában az értem, az érted,
 Hosszu időkre verődjön e híd.
 Hószinü vagy, s a világ ugyanígy.

Táblakép olajjal

Olaj-sziporka, táblakép
 Egy Moszkva-parti régi lakban.
 Itt század áll szuvas falakban,
 De ablakában él az Ég,
 Mögötte milliónyi évvel.
 Mi, klónjai, az Ő nevével
 Örökre élni gondolunk.
 S no lám, került egy asszonyunk,
 Kezében ihletett ecsettel.
 Az Öröklét meg enyhülettel
 Fogadta azt a fűrt rosét,
 S a hölgynek adta pár fiúvét,
 Az égít is, mi halhatatlan –
 Egy cseppnyi vért szelíd alakban
 Halandó nőnek juttatott.
 S növényt nevelt az asztal ott,
 A halhatatlanság-virágot.
 És elharapva szótirádót,
 Csodálkozott nyomott korunk.
 S öröm temette bánatunk.

14+100=14

Mint halotti maszkja a trónörökös Ferdinándnak,
 úgy, fakón ideszállt ez a felleg is,
 eldördült, mint Szarajevóban –
 s Boeing hullt le közétek, Oroszhon, Ukrajna.
 Láthatatlan erő, feketék, a célra találnak,
 náluk ördög a tett, s a szó hamis,
 tervük íme megint alakulóban:
 pókhálót fon a Földre egészen a banda,
 vérrel él, szivogatja az áldozatát.
 Nyáj legelt, magyar ember a Kárpáton át
 vitte akkor is azt, s finoman furulyázva pihent,
 mit se tudva, hogy vón odafent
 asztrális, hova mennek a lelkek,
 hagyva a partot, a bércet, a telket,
 s felírva az égre, hogy
 H Á B O R Ú E Z.

Csók

Dacoltt a tél az ébredő tavasszal,
 S te közbe csókot váltottál a Nappal –
 Pipiskedőn figyelt a hajnal ott.
 Külön találni rátok nem tudott
 Se égi Alkotónk, se földi ember.
 Közétek állni csapda, kátyu nem mert,
 S befutni pillékönnyű volt a semmi távot.
 Nem osztva észet, nem adva hars virágot,
 Ti csokolóztatok ölelve, bújva...
 S a külvilágnak törpe lett a súlya
 Ez érzelemvihar tetőfokán.
 A fákon, ősgyepen, levendulán
 Varázshatása lett szerelmeteknek,
 És jel került az összes pillanatra.
 A szín meg egy: hajára és hajadra.
 A távlatok az űrbe nőni kezdtek,
 Hogy néktek összeforrva jutna tér.

Akármilyen lesz, megyek szerelmemér',
 Még akkor is, ha messzi-messzi él,
 Ha verszta volt a mérce, s lett a parszek!
 Planéta közti út, de semmi percek,
 Az égi híd legott előttem áll.
 Egy strázsa védte vár magaslik ott,
 S egy Szűz, kit otthonunk nem adhatott.
 De mégse szűz, hanem talán egy Déva,
 A múzsaföldi büntelen leány!
 Az ember annyi súlyt elébe hány,
 Mit úgy hívott előtte: földi élet.
 A Szűz meg int: „Kövess e várba, kérlek!”

Szépnevű vagy, lélek

*Szép nevű vagy, Lélek, s nőnevű,
 Lényeged se rossz, se nagyszerű,
 Bár hideg se vagy, de mégse forrsz,
 Kard, golyó elől le nem hajolsz,
 Nem riaszt a földgolyón a kény,
 Óv a származásod, égi lény!
 Undorít viszont a földi sár,
 Mely reád fröcsög, ha rajta mész,
 És a szál ezüstöt marni kész,
 Mely a testtel összekötve tart!
 Jutsz a Purgatóriumba majd,
 Minden mocskot ott a tűzre vetsz,
 És magasba vágyva lépegetsz.
 Néha csáberő a földi vég –
 Jobbra, könnyű útra hív az ég,
 S ott az Örök Alkotói Pár
 Mondja: „Lányunk visszatért ma már!”*

*Kinek a harca, másnak anyja szent,
 Nekem nagyobbat egy, a vágy jelent,
 A vágy, amelynek szillogizmusát
 Szeretve és öelve mentem át,
 S a tiszta szenvedélyben égni jó.
 Viszont, ha erre téved egy golyó,
 Hogy létezőm így szakítsa szét,
 Derék halál, ha nem veszem neszét,
 S leszek nagyobb szerelmi lázra kész –
 Az égi kertben édesebb a méz.*

Marosi Lajos fordításai

Szputnyikkal vagy hittel az egekbe

Virtuális dialógus Leonyid Volodarszkij orosz költővel

Tíz éve olvashatók itthon a versei, amelyek előbb folyóiratokban jelentek meg, legelőször a Magyar Naplóban. 2012 óta kötete is olvasható magyarul, *Karácsonyi folyosó* címmel. Történelmi költeményei a nem magyar nyelven író szerzők között páratlan affinitást mutatnak múltunk, kultúránk és mai életünk iránt. Műfordításaiért a Magyar Tudományos Akadémia Füst Milán-díjjal jutalmazta. A 65. évét betöltött költővel egyik fordítója „beszélgetett” az interneten.



– Új könyvedet, amelynek címe magyarul *Fényfürdő lehetne, édesanyádnak ajánlottad. Pár éve én is találkoztam vele moszkvai otthonokban. Az először látott vendéget is szívesen fogadó, érdekes beszélgetésre méltató, energikus asszony. Különleges szerepe van az életedben?*

– Édesanyám, Ljudmila Platónova valóban csodálatos ember. Tavaly betöltötte a kilencvenet, de le tud menni a boltba, és meg tudja javítani a villanyvezetéket. Hiszen valamikor a kiemelkedő főkonstruktőr, Koroljov űrhajózási intézetében dolgozott, sőt, részt vett az első Szputnyik létrehozásában. Mindenben szerette a harmóniát és stílust: a mai napig megőrizte finom ízlését, akár ruhákról, akár bútorkról van szó. Örököltem ezt az érzékenységét, amely valahogy hatással volt irodalmi beállítottságomra és a költészet iránti szenvedélyemre is.

– *Édesapádnak is hosszú élet jutott?*

– Ó, nem: ötvenhét évet élt... Apám, Alekszandr Volodarszkij harcolt a háborúban, majd fogságba esett, s Berlin alatt volt hadifogoly 1942-től 1945 elejéig. Aztán még jutott neki a harcból is. A háború után, egészen Sztálin halálá-

ig a fogság miatt nem engedték a díszszemlék közelébe se május elsején, se november hetedikén. Viszont el tudta végezni a vegyipari egyetemet, és Sztálin halála után eljutott egy nagy vegyészeti kutatóintézet igazgatóhelyettesi posztjáig. Rendszeresen utazott külföldi kiküldetésekbe, még az NSZK-ba és Olaszországba is. 1978 májusában, váratlanul halt meg: az irodájából kórházba szállították, de ott már csak pár órát élt. Én huszonnyolc éves voltam akkor.

– *Könyved előszavában említed, hogy istenhítedet nem a szüleidtől kaptad. Hogyan alakult ki a világnézeted, amely nemcsak az ateizmustól különbözik, hanem az Oroszországban legerjedtebb pravoszláv hittől is?*

– Nos, az én világnézetem ezoterikus: az életet transzcendentálisan szemlélem. Tehát úgy gondolom, hogy az embernek sok előző élete volt. Lehetséges, hogy a létezésnek ezt az érzetét tudat alatt hoztam magammal. Egyébként a mai kereszténység nem feltétlenül tagadja az ember reinkarnációját. Még II. János Pál pápa is elismerte az életek sokaságának lehetőségét, pedig ő több volt, mint kiemelkedő személyiség. A pravos-

zláv egyház még nem áll készen erre. De vannak papok (nem is olyan kevesen), akiket érdekel az ezotéria, akik egyeztetni próbálják a vallást, a filozófiát és a tudományt. Mindenesetre én gyermekkoromban is éreztem, hogy nincs halál, hogy az élet valamilyen képpen a végtelenségig folytatódik. Éreztem, hogy mi – ahogy Pál apostol mondta – „nem meghalunk, hanem megváltozunk”. Ez tükröződik abban, amit írok.

– *A rendszerváltáskor, a Szovjetunió megszűnésekor negyvenegy éves voltál. Okozott-e addig konfliktusokat a teozófiai világlátásod? Lehetett-e erről nyilvánosan írni?*

– A szigorúan vett szovjet időkben ez teljesen lehetetlen volt, aztán pedig a gorbacsovi irányítás utolsó két évében bármiről és bárhol lehetett beszélni. 1991 óta meg pláne! Az egyházi ortodoxok ezt a szemléletet persze nem fogadták el, de Oroszországban reális demokrácia alakult ki, még akkor is, ha volt némi bandita-mellékíze. Úgyhogy működni kezdett nálunk a Teozófiai Társaság. Most növekszik, ahogy növekszik vele szemben ugyanazon ortodoxok ellenérzése is. Ami engem illet, bár teozófiai nézeteim vannak, hivata-

losan nem lépek be a társaságba, mert azt tartom, hogy jobb a költőnek az „alkotói magány”. De a verseimben szorosán összefonódnak a teozófia és a tradicionális kereszténység motívumai, mert az egyik nincs ellentmondásban a másikkal. Nagyon hálás vagyok a Magyar Naplónak azért, hogy 2006-ban közölte *Tizenegy álom* című hőskölteményemet a fordításokban: abban egy egész fejezet szól Jelena Blavatszkajáról, a Nemzetközi Teozófiai Társaság 1875-ös megalapítójáról. Nálunk sok folyóirat visszariadt volna ettől. Egyébként az ezoterikusok körében elterjedt vélemény, hogy Blavatszkaja később, 1896-ban (jellemző az évszám!) éppen Magyarországon öltött testet, majd pedig huszonnyolc éves korában (már férfitestben) Tibetbe távozott, mint hajdan Kőrösi Csoma Sándor.

– Emlékszel? Épp ehhez a zárófejezethez tettem fel a legtöbb kérdést. Méltányoltam, hogy így ismered a nándorfehérvári hősokeket, s az utána ötszáz évvel bekövetkezett 1956-os forradalom eseményeit, és bevallottam, hogy Blavatszkajáról nem olvastam azelőtt. Ráadásul szoknom kellett a gondolatot, hogy egy újabb megtestesüléskor a lélek nemet válthat... Tudtad, hogy főhőseid egyike napra kerekken ötszáz évvel az 1956-os forradalom előtt halt meg? Kapisztrán Jánost 1456. október 23-án vitte el a fekete halál. No, de kettőnk közül nem én hiszek a misztikában...

– Nem, amikor a poémát írtam, még nem tudtam a dátumok ilyen egybeeséséről. Vagyis köznapi értelemben véve nem tudtam. De jelen lehetett a tudatalattimban, s amikor szembesültem vele, meg rázkódtatásként ért. Talán egy korábbi megtestesülés súgott róla.

– Láttunk már olyat, hogy valaki mérnökből válik bölcsésszé, esszéistává, fordítóvá. Benned hogyan zajlott le ez a változás? Maradt-e valami a műszaki ember gyakorlatiasságából?

– Akkor is írtam verseket, amikor a Könnyűipari Műszaki Intézetbe (Egyetemre) jártam. Még nem tudtam, milyen komolyan foglalkozom majd az irodalommal. De azt már akkor is értettem, hogy műszakinak gyatra lennék. Első diplomám után csak öt évig dolgoztam a szakmában. Közben 1975-ben sikeresen felvételiztem a Gorkij Irodalmi Intézetbe, és annak hallgatójaként megtaláltam önmagam. 1978 óta csak irodalmi munkával foglalkozom. De él bennem az első alma materem emléke: általa az embereknek egészen más körét ismertem meg, mint amilyenben azóta forgok; megértettem lelkivilágukat, ami nagyon jót tesz egy írónak, költőnek.

– Verset, prózát is írsz. Min múlik, hogy melyik formában fejezed ki magad?

– A hangulaton, a lelkiállapoton. Úgy tizenöt éve hirtelen komolyabban foglalkozni kezdtem a prózaírással és az ezoterikus publikálással. Azután kiadtam két ezoterikus könyvet és egy misztikus fantasy-regényt, s még három regényt az íróasztalfiókba tettem. Most meg újra egészen a költészet foglya vagyok.

– A magyar témával először fordítóként vagy költőként kezdted foglalkozni? A feleséged, Olga kiválóan beszél magyarul. A történelmünkkel és irodalmunkkal nyilván ő ismertetett meg...

– Igen, természetesen. De előbb ezoterikusként kezdtem Magyarországra iránt érdeklődni, mert az ezoterikusok úgy tartják, hogy a le-



Leonyid első osztályos, 1957

gendás Saint-Germain gróf magyar volt, a Rákóczi családból. Olgának nemrég jelent meg erről egy könyve, és néhányszor Magyarországra utazott, hogy Saint-Germainről előadást tartson magyar nyelven. Az a helyzet, hogy Saint-Germaint a nyugati, különösen az amerikai ezotéria is magyarnak tartja, aki korábban már Hunyadi Jánosban is testet öltött. Ez a tény vezetett el engem az 1456-os nándorfehérvári csatához.

– Tény? Igaz, Hunyadi János származásáról a történészek sem tudnak biztosat mondani... Mindenesetre nekem megtetszett, hogy poémámban a nándorfehérvári hősök és az ötszáz évvel későbbi budapesti bátrak álmukban találkoznak az isteni gondviseléssel. Így elfogadható volt. Ez mindenképpen közrejátszott abban, hogy a költeményt lefordítottam.

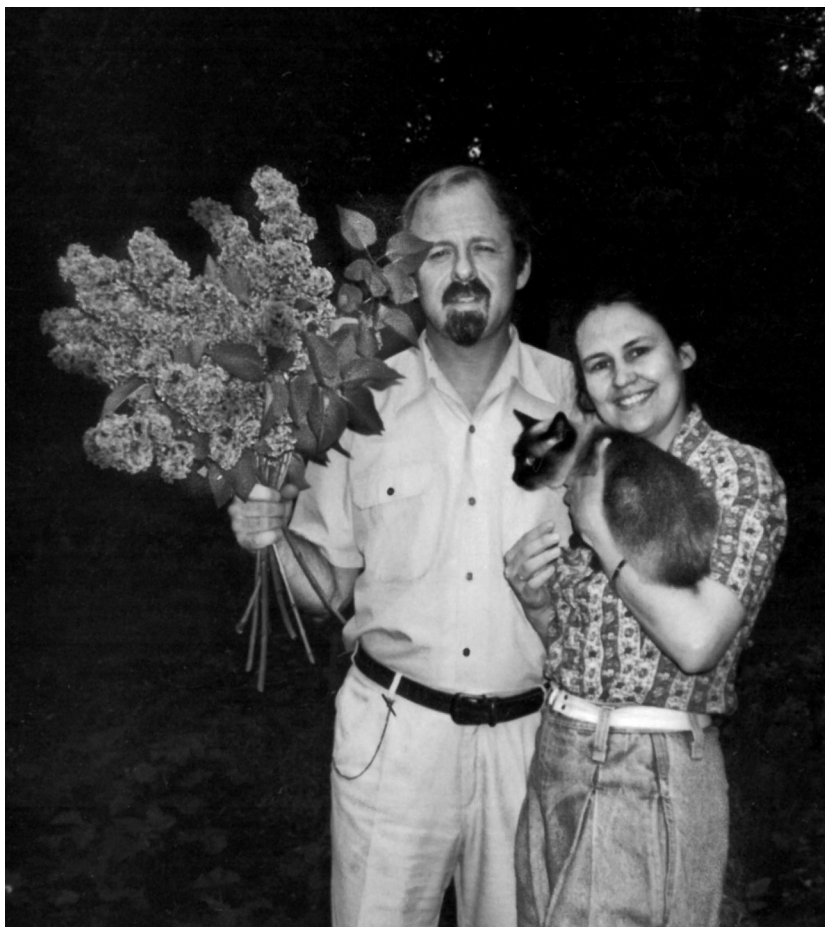
– Amiben az ember hisz, az számára tény. Véleményem alapján én azt a misztikus verziót fogadtam el, hogy Saint-Germain Hunyadi Jánosnak egy későbbi megtestesülése volt. Erről írt például az ismert angol teozófus,

Charles Leadbeater (1854–1934) is. Szóval Olga szerzett magyar forrásokat, irodalmat a csatáról, s lefordította nekem. Megráztak az ütközet méretei, s megtudtam, milyen nagyhatalom volt Magyarország Mátyás király apjának korában. Aztán megismertem az 1956-os magyar forradalom jelentőségét és nagyságát is, s a két esemény egységes egészbe ötvöződött abban a költeményben, amelyet lefordítottál. Innen eredt érdeklődésem a magyar történelem, irodalom, s egyáltalán: a magyar életforma iránt.

– *Olga nemcsak a feleséged, nemcsak Andrej és Ljuba édesanyja, hanem az alkotótársad is. Mit jelent konkrétan ez az együttműködés?*

– Gondold csak meg: Olga nyersfordításai nélkül nem tudtam volna oroszra átültetni magyar költők műveit. A forrásnyelvet nem értő fordító sokféle nyersfordítással találkozik. A jó nyersfordítás minden, csak nem „nyers”. A tartalom pontos átadása közben ügyel a stílusra, a hangulatra, ráadásul felhívja a figyelmet a többértelmű kifejezésekre, az ilyenekből származó veszélyekre és lehetőségekre. A versforma, a hangzás eltalálásában is szerepe van az igazi nyersfordításnak. Én szerencsés helyzetben vagyok, mert lehetőségem van a készítőjével konzultálni. Másrészt pedig Olga magyartudása teszi lehetővé, hogy az én verseim fordítását megítéljem, azokhoz hozzászóljak. Minden „magyar kérdésben” Olgára támaszkodom.

– *Sok magyar vers elismert fordítójaként hogyan ítéled meg: a magyar költészet jó arányban olvasható-e oroszra fordítva? Vannak-e jellegzetes, esetleg kiáltó*



A dácán, a Moszkva melletti Tomolinóban, a '90-es évek végén

hiányosságok? Nemcsak mint fordítót, hanem mint irodalomszervezőt, szerkesztőt is kérdezlek: mit lehetne tenni további magyar versek oroszra fordításáért?

– Először is: igazi költők kezébe kell adni a verseket! Megesik, hogy a fordító kiválóan tud magyarul, ám az olyan összetett költeményekből, mint például Iancu Lauráé, jól hangzó, mives-rímes gyerekverseket készít oroszul, s meg is jelenteti ezeket rangos folyóiratokban. Jó hír és friss élmény, hogy most áprilisban – igen hosszú szünet után – két magyar vonatkozású könyv is megjelent Moszkvában, a Rudomino Könyvcentrum gondozásában: az egyiket nevezhetnénk úgy, hogy a magyar kortárs költészet antológiája; a másikat pedig úgy, hogy magyarság a határokon túl...

– *Árulkodj el az olvasóknak, a kötetek magyarra fordított címei helyett miért csak a témájukat adjuk meg! Bármilyen furcsán hangzik is: azért, mert az egyik orosz címet nem sikerült magyarra lefordítani. Olgával törtük a fejünket, hogy mit jelenthet a „Nyevedomoj szutyi zabütüje granyi”. Kaptunk segítséget: „Az ismeretlen lényeg elfelejtett metszetei”. A könyv alapos ismerete nélkül ezt se cáfolni, se megerősíteni nem tudom. A másik könyv címe kevesebb fejtörést okozott: Olga szerint a „Vengrija za granyicami Vengrii” legyen „Magyarság a határokon túl”.*

– Hozzáteszem: már csak az ilyen nehézségek elkerülése végett is érdemes (lett volna) a lefordított műveket eredeti címmel is azonosítani... Az első könyv tehát kortárs magyar költők verseit tartal-



Olga, Leonyid és kislányuk, Ljuba a kétezres évek elején

mazza, elég jó merítést adva a mai magyar költészetből. Ezek oroszra ültetésében Olgával mi is részt vettünk. Igaz, vannak a könyvben sikeres és kevésbé sikeres fordítások, bár ez természetes jelenség. A költők között akad, aki a múlt század második negyedében született (Vasadi Péter), mások pedig a hetvenes évek végén (Györffy Ákos, Iancu Laura). A közbülső generációk képviselőit a verskedvelő közönség szintén jól ismeri (Oláh János, Szöcs Géza, Szentmártoni János, Fekete Vince). Az utóbbiról egyébként én beszéltem a könyvbemutatón, és a saját fordításomban felolvastam *A szülőhely kartotékai* című versét. Fáj vi-

szont, hogy az antológiában a két éve elhunyt Cseh Károly egyetlen verse sem szerepel, pedig ő a magyar vidék kiváló költője volt. A másik kötet a határon túli magyar költészet és próza alkotásai-ból ad válogatást, ezért is kedves nekünk, hiszen az oroszoknak is megvan a maguk „határontúlja”. Összességében azt mondhatom, hogy ezek a könyvek fontos tapasztalatot jelentenek, és régi hiányt pótolnak.

– *Kit érdemes magyarra fordítani napjaink és a közelmúlt orosz költői közül – persze Leonyid Volodarszkijon kívül?*

– Nehéz kérdés, mert a válasz az ízlésemről és a költői elfogult-

ságotomtól függ. A második felével kezdem: bármelyik orosz klasszikust érdemes fordítani, Puskinból Bulat Okudzsaváig. Ami a kortársakat illeti, valahogy Magyarországon (rajtam kívül) többet fordítanak az orosz avantgárd költőitől. Én viszont azokat szeretem jobban, akik hagyományos formájú verset írnak, és hisznek a világ felsőbbrendű megalapozottságában, ahelyett, hogy folyamatosan neveltség tárgyává tennék. Jó szívvel ajánlom, hogy többet fordítsák azokat, akik író társaim, és (velem együtt) a Füst Milán-díj nyertesei: Irina Kovaljovát és Ivan Belokrivot. Mások mellett komoly figyelemre méltó még Szergej Beloruszec, Tatjana Kuzovleva, Jelena Iszajeva, Galina Nyerpina költészete is. Fordítottak tőlük magyarra, de csak két-három verset, pedig többre méltóak.

– *Viszockij nevére is számítottam, hiszen bennünket is egy magyar Viszockij-kutató, Viczai Péter ismertetett meg egymással. Igaz, akkor a voronyezsi emlékgyűjtemény és a nándorfehértvári költeményed volt a téma. De azóta a Viszockijra emlékező verseidet is fordítottam. Mit jelentett a számodra Vlagyimir Viszockij? Múlt időben érdemes ezt kérdezni, vagy van a mai napig érvényes hatása?*

– Viszockij nekem a fiatalság; magnetofonról hallgattam a dalait, a Taganka Színházban néztem az alakításait, ahová gyakran eljártam, hosszadalmas, olykor éjszakai sorban állás után szerevezve jegyet. A nézetek függetlenségének jelképe volt, és az is maradt számomra. A mai napig szívesen hallgatom, és írok róla verseket. „Egyszerű” dalai egyáltalán nem egyszerűek.

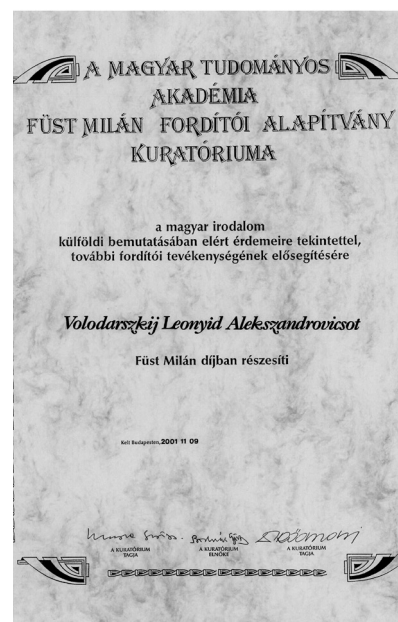
– *Történelme és költészete alapján nagyon pozitív képed alakult*



A Fényfürdő borítója



Olga és Leonid közös könyve:
Misztikum a nagyok életében



A Füst Milán-oklevél

ki Magyarországról, de 2012-ig nem jártál nálunk. Mit jelentett az itt töltött néhány nap? Változott-e valami a magyarokhoz való viszonyodban? Ért-e meglepetés?

– Igen, ért. Meglepett az emberek nyíltsága, az a szívéllyesség és öröm, amellyel budapesti, székesfehérvári vagy egri könyvbemutatóimon fogadtak. De említhetem a borospohár melletti, éjszakába nyúló beszélgetéseket is Bogácson, ahová az azóta elhunyt nagyszerű költő, Cseh Károly vitt magával. Még az 1956-os forradalom hőisével, Kovács Istvánnal is könnyen megtaláltam a közös nyelvet, aki most Ausztráliában él, de rendszeresen hazalátogat. Nagyon érdekelte őt az orosz költő, aki megénekelte a magyar forradalmárok hősiességét.

– *Költeményeidben kiemelt szerepe van a hősiességnek, a jóság-nak, az égiek segítségének, a nő-férfi viszony-nak, a szerelemnek és a háborúnak. Ezek közül az utóbbi fájón aktuális. Az interjúval párhuzamosan közölt válogatásban például figyelemre méltó a 14+100=14*

című vers. Van-e Oroszországban nyílt diskurzus az ukrán–orosz konfliktusról? Jevtusenkót idézve: „Akar-e Moszkva háborút?” (Megjegyzés az olvasó számára: ez nem egészen Jevtusenko, hanem dalának – a jelenlegi helyzet szempontjából nem is igazán szerencsés – fordítása. A nyersfordítás így hangzik: „Akarnak-e az oroszok háborút?”)

– Attól függ, milyen oroszok! De a lakosság döntő többsége egyértelműen nem akar. Ezt mutatják a közvélemény-kutatások csakúgy, mint az egyszerű beszélgetések az autóbusz-megállóban. Az országban, a médiumokban heves vita folyik erről a témáról. A tévéstúdiókba sok ukránt is meghív-nak, akiknek a nézetei esetenként gyökeresen eltérnek egymástól. Egy-
valami viszont szilárdan rögzült az orosz tudatban: mégpedig az az érzés, hogy a Krím orosz föld. (Amit a Szovjetunió keretein belül az ukrainai boldog éveire visszare-védő Hruscsov ajándékozott Ukrajnának.) Említett versemben a Kárpátok békeszerető pásztorairól

is írok, nemzetiségüktől függetlenül.

– *Milyen alkotói terveket dédel-getsz, és van-e ezeknek magyar vonatkozásuk?*

– A terveim mindig ugyan-azok: írni és írni! E tervekben állandóan jelen van Magyarország is. Talán egy új kötet kiadása ma-gyarul, talán egy újabb utazás hoz-zátok, s annak nyomán megint versek. Ami pedig a másik irányt, a magyar költészetnek az oroszul beszélőkkel való megismertetését illeti, erre is van elképzelésünk barátaimmal és Olgával. Előkészü-leteket teszünk egy verseskötet összeállítására, melynek címe ez lehet: *Hétszáz év válogatott magyar lírája*. Derűlátó vagyok, nemhiába neveznek a Wikipédiában a fény-realizmus alapítójának, amely új irányzat a költészetben. Ennek lényege, hogy a Felső Isteni Fény az emberi lelkek és szívek világossá-gával együtt ellenszegül a sötét-ség mindennemű megnyilvánulá-sának.

Marosi Lajos

**Az őszinteség
szabadító ereje** Oláh János: *Belső tükör.*
Összegejtött versek
1958–2014, Széphalom
Könyvműhely, 2014.

Föllépése idejétől, az ötvenes évek végétől a rendszerváltásig, sőt napjainkig Oláh János a politizáló költő színében tűnt föl a külső szemlélőnek, ha megelégedett annak a néhány versének ismeretével, amelyek a hatvanas években, főként az *Elérhetetlen föld* című antológia megjelenésével és a különféle versmondó műsorokon nyilvánossá vált. Nemzedéke olyan korban eszmélt az irodalomra, amelynek légkörében majd minden művészi tett a politikai üzenetével keltett szenzációt és gerjesztett botrányt. Vagy azért, mert kimondta az ötvenes években elhallgatott igazságot, vagy azért, mert a következő évtizedben szemben haladt a Rákosi-korszak kultuszverseinél rafináltabb vezércikk-versek irodalmával.

Kétségtelen: Oláh János föllépésétől a kultúráirányítással szembeálló, rendhagyó utakat kereső és sikertelen áttörési kísérleteinek hatására konokul befelé forduló költőnek mutatkozott.* Nem csupán azzal bosszantotta a fennálló hatalom birtokosait, hogy semmilyen módon nem hódolt – Jókaival mondva – a *politikai divatok*nak. Már azzal meghökkentette az irodalmi felelősöket, hogy a forradalom utáni értelmiség ép erkölcsi érzékű részének vereségtudatát és tragikus létérzését fejezte ki. A Kilencek névvel önszerveződő, jobbára az ELTE bölcsészkarán tanuló költőjelöltek mindenikével együtt a kiuzsorázott kétkézi dolgozók gyermekének vallotta magát. Ez fölért egy kisebb zászlós felvonulással. A rendszer „munkás-paraszt hatalomnak”, dolgozók országának hirdette magát. Ezek a munkás- és paraszti eredetű, többnyire vidékről jött fiatalok megcsúfolták lázadásukkal ezt az ideológiát. Nem áttaláltak élesen eltérni a „vonaltól”. Kiderült, hogy a képletesen értendő zászló, amely alatt gyülekeztek, és amely köré közös föllépéseik alkalmával sokaság szerveződött a művelődési házakban vagy az Egyetemi Színpadon, nem más, mint a nemzet zászlója. Az, amelyet a „fényes szellők” nemzedékének kezéből már kétszer ki-

* A Kilencek, bár verseik kiadását sokáig elutasították, közös műsoraikon rendre sikert arattak, és népszerűek voltak az ifjúsági körökben. Egzisztenciálisan szorongatták őket, de erkölcsi elismerésükben nem volt hiány.

csavartak, 1948-ban, majd 1956-ban, akkor, amikor a sematikus népköztársasági címer helyén lukat hasítottak a visszajussolt Kossuth-címernek.

Oláh János, ha a koalíciós évek viszonylag demokratikus éveiben induló és a Kilenceket pártoló Nagy László vagy Csoóri Sándor nemzedékével vetjük össze, a vereség tudatával lépett az irodalom porondjára. Úgy találom, a Kilencek közül (a korán meghalt Rózsa Endre mellett) őt, Oláh Jánost jellemezte legjobban ez az életérzés. Társához hasonlóan megtapasztalta és tudatosította az „elsüllyedt csatatér” (Rózsa) „történelemszünetét” (Utassy). Mindmáig képtelen szabadulni az 1956 novemberében egész országunkat előzőlő tankok, az elesett magyarok, a bebörtönzöttek és kivégzettek s az újrafogalmazott parancsszavak, tilalmak emlékeitől. A padláslesöprés korábbi éveit sem igen felejthette el, és az 1989 utáni politikai-kulturális manipulációk sem vidították föl Oláh Jánost. („Jogállamban a pénz a fegyver” – milyen régi igazság.) Versei a kollektív megbántottság hangulatát fejezik ki tüntetően. Alkat dolga is lehet ez: az őt ért csapások fájalmát megőrizte idegeiben, és szenttelen stílusban kimondva tárta föl. „Ez itt a lét apálya / és újjászületése, / ha már nem sikerült meghalni / egyelőre mégse, / akkor is, ha hiába, / próbált meg irt találni / az öröklét sebére” – írta nemrég a rá jellemző létfilozófiai rezignáltsággal (*Az öröklét sebé*).

Belső tükör címmel összegejtött s 2014-ben kiadott költői életműve alig tartalmaz oldott és megbékélt időszakokat, s szinte csak családi életében engedni föl villanni az öröm és a remény fényeit. Meg a természetben, ahol – költészetének és nyilatkozatainak tanúsága szerint – falusi gyerekkora óta otthonos. Otthonossága jórészt nosztalgikus természetű. A vidéki Magyarország átalakulása súlyos válságok, erőszakosságok, sorsok tömeges kisiklásai közepette ment végbe. A hagyományos vidéki életforma nem úgy modernizálódott, mint Európa szerencsésebb országaiban, hanem a lakosság jelentős részének otthonvesztést, proletarizálódást és a régi szokások, a kulturális hagyományok helyébe lépő nihilizmust hozott. E jelenségek ellen is lázadoztak a költők, Utassy például nyílt sisakos szenvedéllyel, Rózsa Endre bölcs szemlélődéssel, Kiss Benedek *csakazértis* daccal,



Mezey Katalin megfontolt, pontos látteletekkel, Oláh János pedig konok őszinteséggel. Közérzet-jelentése nem panaszos, inkább sziszegve protestáló és filozofikus. A hatvanas évek értelmiségében ellenállhatatlanul terjedő egzisztencializmus fölismeréseiben találta meg a lelkiállapotának megfelelő elméleti alapot. E filozófiához közelítő lírája nem mindenestül elvont: az élet tényeiből táplálkozik, s nem szívesen épít verseibe teoretikus gondolatokat. Természetességét sikerült megőriznie a modern észjárás követve, a lélek „belső tükrében”, a közérzetben a kemény társadalmi és kozmikus determináció visszfényét ismerve föl.

Verseinek leggyakrabban érezhető íze, a háborgó keserűség nem csupán politikai eredetű és természetű, noha verseinek és az irodalmi életben betöltött szerepének majd’ mindig megvannak a tiltakozás, a társadalombírálat konzekvenciái. Sokszor beleütközött a hatalom láthatatlan falaiba, a politikai bürokráciába és az elutasításba. Ám ő is azok egyike, akik (Illyés, Csoóri követőjeként) legjobban megtanultak küzdeni. Nem állhatok ellent észrevételemnek, hogy Oláh János feltűnően hasonlít Leonardo Da Vinci profilból megrajzolt, markáns vonásokkal ábrázolt *Kiáltó harcosára*. Nem az irodalmi és népművelői pálya mellett üzött sportjára, a harcra nevelő cselgáncsra utalok, bár az sem volna indokolatlan. Sokkal inkább gondolok merész, bukásra ítélt lapalapító kísérleteire, a társaival együtt nagy nehezen kiharcolt antológiákra, vagy a főszerkesztőségével bő két évtizede működött Magyar Naplóra és a hasonló néven nevezett kiadványokat jobbnál jobb könyveire, költők, írók, történészek és más elméleti emberek másutt mellőzött munkáira. Kevesen érzik át úgy az irodalmi pályán el-elbotló, légszomjtól és nihiltől fenyegetett pályatársak helyzetét, mint ő. Saját évtizedeinek buktatóit látja a másokéiban, és nem közömbös az iránt, hogy van-e körülötte hasonló eszméket valló, vereségtudattal küszködő, mégis cselekvőképes értelmiség vagy sem. És a reneszánsz festő harcosára emlékeztető férfi és költő, Oláh János értelmiségihez illő következetességgel írja nagy lelki és társadalmi érzékenységre valló verseit, prózáit, publicisztikai és egyéb műveit. A líránál maradva, úgy látom, nem a küzdő voltát helyezi előtérbe, hanem a személyes és közösségi helyzetének abszurdításain meditáló énjét. Hippokratész tipológiájával a szangvinikus Utassytól vagy a flegmatikus Péntek Imrétől eltérően a kolerikus embert fedezem föl benne: a vereséget előre látva is szívósan küzd.

Oláh János, bár önmagára nézve még a *Muszáj-Herkules* Ady-féle paradoxonját is mintha szépítésnek tartaná, mégis irodalmunk egyik legfontosabb közéleti emberévé vált, a gáncsok és tiltások ellenére. Fölmerül persze: el lehet-e választani a *közérzeti* költészetét a *közéletitől*? Szinte lehetetlen, akár a diktatúrában, akár az idegen érdekektől befolyásolt demokráciában. Egy ifjúkori versében egyik jellemző költői alakzatát, a paradoxont alkalmazva írja: „Álarc helyett hordom az arcom”. *Lázadók* cím alatt olvashatjuk ezt is: „a föl nem lázadt lázadók nyugalma / torz haraggá változik bennem”. A „föl nem lázadt lázadó” pontosan kifejezi, hogy az ellenzékiségre alig nyílt egy-egy résnyi lehetőség, az is megbélyegzéstől, egzisztenciális megtorlástól halt hamar hamvába. De észrevehetjük az előbbi idézetben az utólag „puha diktatúrának” nevezett társadalom belső ellentmondásainak jellemzését is. Gumibotot a forradalom megtorlása óta jobbra csak a hetvenes évek első felében használt a rendőrség az ifjúság március 15-i megmozdulásain, azután még – jóval határozatlanabban, szinte „óvatosan” – a rendszerváltás küszöbén, 1988 október 23-án. És aztán megint 2006-ban, ekkor már ismét dühödten. Gyakran feltűnik Oláh János régi és újabb verseiben a cselekvéshiány miatti lelkiismeretfurdalásnak egy érdekes, korjellemző változata. Morális szkepszise lelkiismereti kimenetelű. Látja, hogy az adógaras árán mi mindent elérhetne, de mindig a tisztességes utat választja. De az önbírálat gyötrelmeitől Oláh János még föltételes módon sem szabadulhat. Számos jeles magyarról írott, epigrammaszerű „emlékérme” között írja a kiegyezésben közreműködő, jó szándékú, de jogosan fájó lelkiismeretű író-politikus, Kemény Zsigmond nevében: „A vétkes tett / kárhozatra világít”. A „kiegyezés” egyik kulcsfogalma: tudja, milyen árat fizettünk érte Kádár idején és később. Így vonja le a következtetést ő, aki nem egyezkedett a hatalommal: „győzni e harcban nem lehet, / csak kiegyezni a halállal, / s elveszteni az életet”. Számos változatban kifejezi ellentmondásos gyötrelmét: „tart e durva átok / vétkezem is vétlen. // Akit megtagadtam, / hozzá térek mégis, / halál-akaratlan / hűség fia, én is”. Csakúgy vibrálnak e sorok a belső feszültségtől, a *bűntelen bűntudat* József Attila-i mardosásától. Akárcsak itt: „Talán valami más-sal kellene, / miközben a kétely nem alszik, / próbálkoznom. Mit elrontottam, / másképp csinálni, kijavítani. / Elrettenek, mielőtt hozzá / kezdenék, annyira reménytelen / szembenézni régi hibákkal, / helyettük

újakat teremteni” (*Párház dolga*). Nemcsak a társadalmi állóvíz posványát érzékelteti: minthogy tiszteli a tényeket, s érti a viszonylatokat, sokszor az önvádat is a társadalombírálat mellé helyezi. Korán belátja (Utassy példájából akár), hogy a lírai hősnek mint *hősnek* iszonyú árat kell fizetnie a nyíltsisakos, eleméntárisan őszinte szókimondásért. Ha nem gumibottal, zárt osztállyal, akkor cikornyás líraesztétikával érvényteleníti az *én* jelentőségét meg nem tagadó költőt. Oláh János megfontoltabb, tárgyilagosabb hangot ütött meg társánál, de az *én* szerényebb kifejezésével és beletörődvé (s nem belenyugodva) vereségtudatába, érzékeltette, mi mindenről nem beszélhet. Így irányította a figyelmet a szabadsághiány természetére és a személyiség épségét veszélyeztető mivoltára. Gyanakodva tekint a társadalmi tettek olyan karmestereire, akik a *fogjuk meg és vigyétek* elvét követik: a próféta „(...) arról ábrándozik, / hogy újabb és újabb híveket szerez magának, / és akkor már nem is lesz olyan feltűnő / a rá jellemző életvitel” (*A próféta*). Ez a puritánság nem túl gyakori a költészetben.

Az őszinte kifejezés esztétikai érdeke a tömörítés és áttételezés modern útjára vezette őt, anélkül, hogy csorbította volna világosságát. Nem félig-meddig rejtve érzékeltette lesújtó véleményét a hazai társadalomról, hanem azt is látványossá tette, hogy mennyire nehezen elviselhető egy felelősséggel élő, etikus értelmiségi, különösen a költő közérzete. A kedvezőbb helyzetű nyugat-európai társadalmakban az elidegenedett egyén közérzetéből fakadt a költői *én* elmosódása, s ez a művészet stílustörténeti önfejlődését is jelentette. Nálunk és a hasonló sorsú nemzeteknél külön kockázatvállalást is magában hordozott. A hivatalosság sokáig nem tűrte, hogy ember és a világ, ember és ember viszonyát azon tragikus voltában feltáró életművek teljesebb nyilvánosságot és türelmesebb fogadtatást kapjanak. Oláh János költészete kitűnően érezteti, hogy a csigalassúsággal adagolt ideológiai és esztétikai engedmények soha nem érik el a művészi szabadság szintjét, a szűkmarkú kegyelem még évtizedekkel 1956 novembere után is a zsarnokság engedménye.

Ám alaposan föl kellene tárnai Oláh János költészetét, nemcsak eszmetörténeti, hanem lélektani szempontból is. „Messziről” nézvést az erős emberek nagy munkabírása és szívóssága ül ki egyéniségére, de a versek belső tartalma különös érzékenységre vall. Némelykor szemérmesen homályos, hermetikus üveg-búrába rejti a lélek fájdalmait. Szimultán észjárásá-

ban nemcsak a modern tömörítést kell észrevenni, hanem az általánosabb létkritikát is. Bensőségesnek mondható viszonyban él a természet rendjével, a családi étellel és a mindennapi kötelességteljesítés figyelmével, ennek ellenére az örök elégedetlenség embere. Elégedetlen az életidő rohamos fogyásával, a biológiai lét esendőségeivel és romlékonyságával. Mintha az égiekre is a megvesztegethetetlen egyéniség dacosságával tekintene föl. „Isten horga a fájdalom, / melyre óvatlan ráharaptam. / Pendül a damil. Hallgatom / a létörvény jaját alattam”. Élő cáfolata ez annak, hogy Ady egyszer és mindenkorra folytathatatlannal, pedig ezt magam is így gondoltam, amíg Tornai költészetét meg nem ismertem alaposabban. Oláh *A legjobb most elbújni volna* című versét Ady emlékének ajánlja, megmutatva, hogy mennyi minden romlott még tovább, mióta a magát a legutolsó magyarnak valló, Istennel és a földi hatalmakkal pörlekedő, politikába, szerelembe belerokkant, az életbe mégis örökké szerelmes létköltő elhallgatott. Adynak nincs párja – de látható, hogy Oláh János Ady lehetséges mai folytatója. A vereségek dalnokának szerepét szánta neki a sors. S még ezt is kikezdte a kétely: „A vesztesek ellenkezése / félig önáltatás, félig irigység” (*A hatalom természetrajzához*). Fontosabb neki az őszinteség a hősi póznál.

Már az illem kedvéért is illenék idéznem értékelőt: a könyv értő utószavának íróját, Bertha Zoltánt, a Kilencek fejlődését hűségesen követő Vasy Gézát, a költőcsoport teljesítményeit az irodalomtörténeti folyamatban pontosan elhelyező Jánosi Zoltánt, a nyolcvanas években értük kiálló Kis Pintér Imrét és Kiss Ferencet, az újabb értelmezők közül Komoróczy Emőket, Csontos Jánost és még számos kritikust, költőpályatársat, a határon kívülieket is, például Tözsér Árpádot. Én most rácsodálkozom az oeuvre egyöntetűségére, a létérzékelés következetes, az egyéni alkatnak tökéletesen megfelelő mivoltára. Örömmel látom: a régi magyar nyelvemlékektől, népdaloktól, a *Boldogasszony anyám* himnuszától, Heltai Gáspártól, Bornemisztától, Wathay Ferenctől Bessenyeiig, majd Vörösmartytól és más klasszikusoktól tegnapi és mai mestereink sokaságáig termékeny kapcsolatot tart fenn Illyéssel, Weöressel, Kassákkal, Nagy Lászlóval, Farkas Árpáddal, Bella Istvánnal. Tudja: hozzájuk tartozik. A különféle költői formákat biztosan kezeli, az archaikus hatást modern, akár avantgárd gesztusokkal szervesítve. Mindvégig érzem a lírai személyiségre jellemző stílust, a keresetlenséget és

a választékosság szerencsés egyensúlyát, a szkeptikus moralista bölcsességét. Megrendítően hiteles a konfesszió, a kitarulkozás, akárcsak a magányérzésből következő bezárkózás. Hajlíthatatlanul vállalja a magyar sorskérdések kimondását. Az örökké elégedetlen költő saját magával a legelégedetlenebb: „A lét iránt lobbant mohó szerelmem, / mint étkét vesztett tűzvész, véget ért. / Magtalan magként csírázik ki bennem / a meddő kérdés, hogy miért, miért?” (*A nemlét dallama* ciklusból.) Illyéshez hasonlóan vallja, hogy a magyarok fő vétke nem annyira balul sikerült tetteikben, mint inkább mulasztásaikban rejlik: „Tennem kellene valamit, / de nem tudom, mi az. / Tudtam, csak elfelejtettem. / Nem tudom, mi az, / de tennem kéne valamit” (*Hamlet-érem*). De Turgenyev nyomán sem választaná a tétova moralista, Hamlet helyett az ütésekbe belefutó Don Quijotét: „Ki fogja a kardot, / a lándzsát és a pajzsot, / ha mégsem egy bohóc?” (*Don Quijote*). Akkor már inkább legyen hamleti alak, mint oly sokan a hatvanas évek óta... Kassák történelmi csalódását is átélte: „Nincs köszönet bennem, / de mit tehetnék? / Amit valamikor olyan gátlástalanul vallottam / a ragaszkodás mohó éveiben, / megtanultam azóta végleg saját sorsára bízni” (*Kassák-émlékérem*). Így is nehéz eldönteni, hibás döntéseit vagy mulasztásait kárhoztatja-e jobban. Vagy

éppen a balsorsot okolja, a „sors bona, nihil aliud” hiányát, amikor így ír: „Lehet így is élni, ezzel a nevetéses balsorssal a nyakamban, / amelynek én voltam s vagyok a kovácsa? / (...) tudom, értelmetlen minden fáradozás. / Ezt szánta nekem ez a keserű haza, amiért ragaszkodtam hozzá” (*Lehet élni így is?*). Egy másik kiemelkedő versében így szól a hazáról: „Jobb lett volna akkor halni, / amikor még volt értelme, / mint hiába megmaradni / leköpve és elfeledve // Anyaföldem, léha ringyó / mit nem szoktál, ölelj hit-tel, / rothadásig érett ringló, / tiéd lettem végleg, hidd el!” (*Kilenc lovam*).

Önképe szerint mintha egyik utolsó egyede volna a régi, történelmi és kulturális magyarságnak, a vidéki – paraszti és kisiparosi – társadalomnak. E hagyományban erkölcsi és összetartó erő rejlik; a modern világban való helyállás képessége is jórészt rajta alapul. Ilyen költőt mást is meg tudnék nevezni irodalmi és művészeti életünkben, de keveset, aki e hagyományok romlását, ritkulását annyira megszenvedti, mint Oláh János. Nemcsak megszenvedti – kívánatos is teszi utódainak költői hitvallásának kínjait: „Lángok hajlongó lobogása, / föllebenő, elillanó való: / érzéseink megcsalátása, / de mégis, benne hinni jó” (*Útban a végső hallgatáshoz – Vasy Gézának*).

Alföldy Jenő

Olvasások, nyitások Pieldner Judit: *Az értelmezés ideje*, Kolozsvár, Egyetemi Műhely Kiadó, Bolyai Társaság, 2013 (Tanulmányok 1.)

Az olvasás, emlékezés, elmondás kérdésköreinek tárítása érdekes elméleti utat járhat be egy kötetben belül, s ezt meg is teszi Pieldner Judit *Az értelmezés ideje* című könyve. Tapodi Zsuzsa a kötet előszavában említi, hogy a szerzőt első, nagyobb lélegzetű munkájában (*Beszédterek, képterek*, Kolozsvár, Kompress, 2007.) már foglalkoztatta a határ problémája a könyv, az olvasás, az írás és az ezekkel összekapcsolható új médiumok viszonylatában is. A kert, keret, kerítés, így határ és könyv hálózata megjelenik Orbán Gyöngyi elgondolásában, akinek az *írás* kapcsán tett megjegyzéseire mintegy rímelnék Pieldner Judit W. G. Sebald *Austerlitz*-ét érintő feltevésének

problémairányai: „[az írás] [a]mit rögzít, azt megválogatja, elrendezi, mégpedig egy rajta kívüli szempont, intenció utasításai szerint. [...] az írás funkciója az, hogy nyilvánítson, hogy elmondjon valamit. Ennélfogva az írásnak meg kell nyitnia kereteit, átjárhatóvá kell tennie határait” (Orbán Gyöngyi: *Ígért kertje. A dialógus poétikája felé*. Kolozsvár, Pro Philosophia, 2002, 19. kiemelés az eredetiben). A Sebald könyve révén felmerülő archiválásra vonatkozó megállapítások éppen e kérdéskörre nyitnak. Pieldner Judit érvelésében e mű egésze a nyitásban, esetlegesen az újradefiniálásban ragadható meg, ezért mutatja a műfajiság szintjén (is) a köztességet: „Sebald *Austerlitz* című regénye »fotódokumentált fikció«” (Pieldner, 227.). A fotók a regényben, illetve a regénnyel kettős olvasási módot szorgalmaznak: „a referenciális és az areferen-



ciális olvasatot egyidejűleg, szimultán módon kell működtetnie az olvasónak, marad tehát a regény verbális és vizuális elemei közti termékeny feszültség, a Möbius-szalag hullámvasútja”. Az irodalom és a vizualitás egymásra hatásairól szívesen elmélkedik a szerző akár a Vladimir Nabokov-könyv és a Rainer Werner Fassbinder-film párbeszéde, akár Kövi Sára *Balettká*-kötetének kép, szöveg és médiumfüggősége/függetlensége, könyvben és interneten áramlásai kapcsán. Virginia Woolf *Orlandó*jának elemzése az átmenetiség szempontjából a kettősséghez íródhatna.

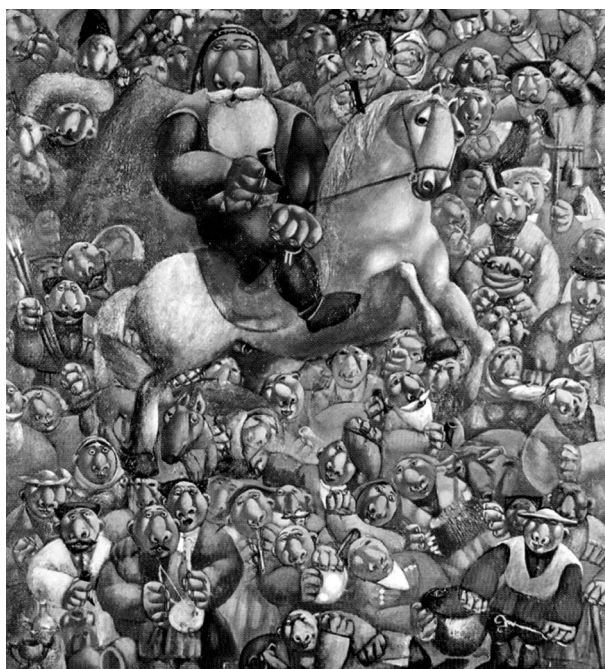
A halottsirató paródiája körüli fejtegetés ezt hajtja végre.

Az értelmezés idejében létezik a határ említésének a fentitől eltérő, azt árnyaló vagy általa árnyalódó halmaza, amely a földrajzi értelemben vett tér jegyeit veszi sorra. A kötet a „határon túlisághoz” társul, a regionális irodalom meghatározásait feszegető problematikáról így nyilatkozik: „[a] poétikai határok pedig követhetik a politikai határokat, de nem szűkszerűen”. A Iancu Laura szövegei értelmezésekor újra és újra megjelenő moldvaiság és a földrajzi határ kérdéskörét gazdagítja az istenihez kapcsolódó határ problémájával. Ezt meghaladva nem felelhető el, hogy e szerző munkáit az erdélyi női alkotók írásainak (többek között Gál Éva Emese, Egyed Emese, László Noémi, Kinde Annamária, Boda Edit, Bakó Rozália, Varga Melinda, Nagyálmos Ildikó, Pongrácz P. Mária, Kozma Mária, Selyem Zsuzsa szövegeinek) jellemzésénél tárgyalja.

A határról és az olvasásról való szoros gondolkodásnál maradván nem hagyható figyelmen kívül, hogy Pieldner Judit a *más, a saját, az idegen, az otthonos* felvetéseit nem dichotómiákban határozza meg. Jól mutatják ezt a Bodor Ádám *Verhovina madarai* című regénye apropóján írtak: „regényei [Bodor Ádám regényei – beszúrás K. F.] közösségteremtő erővel bírnak, amelyekben elemi erővel és hasító tisztasággal

mutatkozik meg az otthonosban az idegen, az idegenben az otthonos”.

Nem tekinthető véletlennek, hogy az ez írás elején vizsgált *Austerlitz* az archiválással az emlékezés körére (is) összpontosít. A múlt-felidézés lehetőségét kutatva addig jut el, hogy a különböző korok építkezéseit, az egymásra helyezés viszonylatában az emlékezés függvényében szemléli. *Az értelmezés ideje* argumentációjában „az architektúra által előállított rétegzettség-konfiguráció áll a legközelebb az emlékezés működésmódjához”. Ebben a felfogás-



Vadim Puhajev: Szarmata, 2011

ban benne rejlik az emlékezésnek a Hans-Georg Gadamer kifejtette átíró funkciója; a Nabokov-interpretáció pedig rejti az emlékezésnek és a „képzelet képeinek” Martin Heidegger-i összepárosítását (Martin Heidegger: *A fenomenológia alapproblémái*. Budapest, Osiris – Gond-Cura Alapítvány, 2001, 83.): „[á]llandóan változó alak [az emlékezet – beszúrás K. F.], aki a képzelettel együtt (egy másik visszatérő »alak« a regényben) képes arra, hogy visszahozzon, újra-teremtessen egy tovatűnt har-

móniát” (Pieldner, 198–199). A gadameri és a heideggeri meglátás természetesen összefüggésben van. A Sebaldnál feltűnő emlékezésben megbúvó probléma az elmondás kérdéskörével találkozik, amely viszont Vida Gábor prózája esetében hangsúlyosan a történet elmondásának lehetőségére vonatkozik. Az emlékezés és elmondás kérdése létezhet a csönd megszüntetésének mikéntjében, oly módon, ahogy Balla Zsófiánál olvasható.

Pieldner Judit *Az értelmezés ideje* című kötetében az olvasás, az emlékezés és az elmondás problémahalmazait egy nagy utat bejárva finoman szövi egybe. Az elméletet és a szépiroli szövegeket, filmeket a kötet végig párbeszédben tartja, ezért is tekinthető izgalmas olvasmányoknak.

Kovács Flóra

Kiteljesedő jelen Lázár Balázs:
Bomlik a volt,
Orpheusz Kiadó,
Budapest, 2015.

Nagy ajándék, ha egy művész több múzsa pártfogását élvezi. Viszonylag gyakori, hogy egy költő a tudományok területén is remekel, és zenei vagy képzőművészeti tehetséggel megáldott írástudókból is szép számmal akad. Az viszont ritkább tünemény, ha egy alkotóról egyidejűleg gondoskodik a színjátszás műzsája, Thália és a lírai verselésé, Euterpé. (Amúgy a költők abban a szerencsés helyzetben vannak, hogy igényük szerint öt múzsa közül választhatnak.) Igaz, e ritka esetek roppant fajsúlyosak. Például egy bizonyos Petőfi úr a vándorszínészek kissé szikkadt kenyerét is ette, továbbá hivatkozhatunk Mister Shakespeare-re is... Kortársaink sorából Lukács Sándort, Papp Zoltánt, Kálloy Molnár Pétert és Kókai Jánost említhetjük – s persze mostani „főhősünket”, Lázár Balázst.

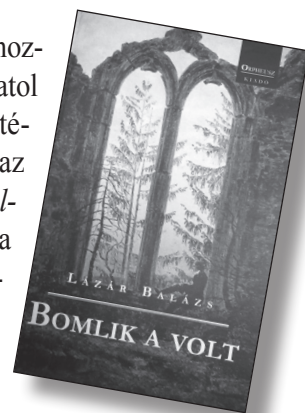
Az 1975 júliusában született, negyvenedik születésnapját ünneplő költő-színművész elsősorban a Vígyszínház kötelékében dolgozik. 1993-ban első próbálkozásra felvették az akkor még Színház- és Film-művészeti Főiskolára (ma már egyetemi rangban), ahol Marton László osztályába járt. Diplomával a zsebében a Pécsi Nemzeti Színházba szerződött, ahol három évadot töltött. 2001 óta szabadúszóként dolgozik; a *Dzsungel könyve* és a *Padlás* nagy sikerű előadása mellett olyan, közönségsikert aratott játékfilmekben láthattuk őt, mint a *Csinibaba* és a *Kontroll*. Költőként huszonkét évesen lépett a nyilvánosság elé, vallomása szerint „a színház mellett a versírás a másik nagy szenvedély” az életében. Jó néhány folyóiratban publikál; bemutatkozó verseskötete 2000-ben látott napvilágot az Orpheusz Kiadónál, amelyet az évek során három további önálló könyv követett.

Frissen megjelent ötödik gyűjteménye, a *Bomlik a volt* válogatott és új verseket tartalmaz, a kiadó vezetője, Erős Kinga értő szerkesztésében. Nagyszerű születésnap ajándék, hogy „az emberélet útjának felén” a költő áttekintheti az eddigi termést, egyúttal kijelölheti a következő időszak irányát. Az anyag három ciklusra tagolódik – Hamvas Bélától tudjuk, hogy minden jó könyv szükségszerűen három részből áll, amennyiben ez a számjegy a teljességet hordozza. Az első ciklus (*Füű a hidon*) aversesei rögtön értésünkre

adják: a költő őszintén beszél hozzánk, önmagát adja, nem masztol – énlírájának tétje van. E családi témájú darabokról találóan fogalmaz Bertók László: „egy szarvassá változott fiú és egy, a maga világába feszülő apa konfliktusairól szólnak.” A könyv nyitó verse, a Bertók Béla kórusművét parafrázáló *Cantata ultima* kimondottan erős – bátran nevezhetjük alapversnek Lázár Balázs költészetében. Élesen mutatja a költő legvonzóbb tulajdonságait: a műveltségre alapozott intellektuális közelítést, az érzelmek bátor felvállalását, az istenhitből fakadó erkölcsi keretet, a kötött formákkal szembeni alázatot. A fiú alázatát az atyával és az Atyával szemben – ám ez az alázat nagyon is öntudatos, felnőtt. A versek tükrében nyilvánvaló, hogy ez az apa-fiú kapcsolat keserves, de éppen e feszültség a költészet táptalaja. Megrendítő az *Amamorgó* felismerése: „Aki lettem, talán ellenedre lettem, / De ha eldobtál is, mindig feléd estem.” A *Tékozló* két sora is fájdalmasan pontos, bizonyára sokan megtapasztaltuk ezt: „Együtt tékozlottuk egymást egymásnak, / tékozló fia tékozló apának.”

A második ciklus (*Képeslapok*) két helyszíne az Egyesült Államok és Balatonszárszó. Lázár Balázs az ezredfordulón Fulbright-ösztöndíjasként egy tanévet Kaliforniában töltött, ahol a három nagy színházi stílust tanulmányozta, különös tekintettel a maszkokra. A kilencezer mérföldes távolban született versek (*Ott és akkor, San Francisco blues, Messzi közeli*) fanyar humorral tudósítanak egy pálmafás-steril világról, ahol az élet kétségtelenül mosolygós, de valahogy nem érzünk vágyat oda költözni. A másik helyszín, a balatonszárszói nyaraló a családalapítás gyümölcse, és a költő remekül átérzi-kiaknázza a hely szellemét, József Attila-i légkörét. Ugyanakkor joggal hiányolhatjuk, hogy a társához, Tallián Mariann színművésznőhöz írt versek, vagyis a szerelmi líra teljesen kimaradt e válogatásból. A záró ciklus (*Infúziós Isten*) az Örökkévaló és az ember viszonyát feszegeti, a kimondhatatlant formálva szavakba, gazdag gondolatisággal, a tudás és a nemtudás határvidékén tapogatózva. E kimunkált versek alapján is megállapíthatjuk: Lázár Balázs lírája kiteljesedett – az évek során ismét felnőtt egy valódi költő.

Zsille Gábor





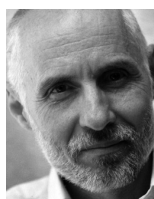
Ágh István (1938, Felsőiskáz) kétszeres József Attila-, Kossuth-, Radnóti- és Prima-díjas, Balassi Bálint-émlékkardos költő, író, műfordító. A Nemzet Művésze, a Magyar Művészeti Akadémia tagja. A Hetek alkotójaként indult. 1975-től az Új Írás munkatársa, jelenleg a Hítel szerkesztője. Legutóbbi kötetei: *Összegyűjtött versek I–II.* (2013), *Szavak honvágya* (2013), *Válasz hazulról* (2015).



Marosi Lajos (1950, Debrecen) műfordító. Hajótervezést Leningrádban, filozófiát Budapesten tanult. A szociológia kandidátusa. Orosz nyelvről fordít verseket, 2002 óta főleg Viszockijt. Budapesten él, statisztikai folyóiratot szerkeszt.



Barabás Zoltán (1953, Nagyvárad – 2015. május 24.) költő, újságíró, szerkesztő. 1981-től dolgozott a sajtóban az Előre, a Romániai Magyar Szó, az Erdélyi Napló munkatársaként. A Királyhágómelléki Református Egyházkerület tájékoztatási szolgálatát vezette, és a Partiumi Közlöny főszerkesztője, 2004–2014 között a partiumi Írótabor főszerzője volt. Legutóbbi kötete: *Vaksakk* (versek, 2014).



Miskolczi Ambrus (1947, Marosvásárhely) történész, az ELTE BTK tanszékvezető egyetemi tanára. Kutatási területei: a soknemzetiségű együttélés, a modern nemzeti mitológiák és a magyar demokratikus kultúra. Társ szerzője az *Erdély története* című gyűjteményes műnek. Nagykovácsiban él. Legutóbbi kötete: *Cioran hosszú kamaszkora – avagy mi legyen a fasiszta múlttal* (2015).



Deme Tamás (1946, Budapest) tanár, művelődéskutató, az esztergomi Vitéz János Római Katolikus Tanítóképző Főiskola docense, Budapesten él. Verseket 1967 óta publikál. Legutóbbi kötete: *Vitalitásgenerátorok* (A Sándor Kör ökumenikus pedagógus műhely előadásorozata I., szerk. 2008).



Payer Imre (1961, Budapest) József Attila-, Artisjus-, Nagy Lajos-, Parnasszus-díjas költő, irodalomtörténész. Az ELTE bölcsészkarán végzett, az irodalomtudomány doktora. Több napilap újságírója, 1996–2001 között az ELTE Modern Magyar Irodalmi Tanszékének tanára. Legutóbbi kötete: *Egyre közelít* (2013).



Horváth (EÖ) Tamás (1959, Szentgotthárd) író, pedagógus. Éneket tanít a budapesti Szinyei Merse Pál Gimnáziumban, ahol a Németh László Önképzőkör munkáját is segíti. Tanítványaival közösen adta ki a Vita című folyóiratot. Főten él. Kötetei: *Vizek fészke* (novellák, 2005), *Ahol a part szakad* (kiadónk 2007-es regény pályázatának különdíjas műve, 2010), *Babylon polgárai* (2015).



Pósa Zoltán (1948, Debrecen) író, költő, irodalomtörténész. József Attila (2000) Szellemi Honvédelem- (2007), Péterfy Vilmos életműdíjas (2010), Pro Cultura Újbuda (2013), a Magyar Érdemrend Tisztikeresztje (2013). Újabb kötetei: *Az ifjúság maradéka* (2009, a Magyar Napló 2007-es regény pályázatának különdíjasa, bolgár nyelven *Osztan-ki ot mladosztta*, ford. Julia Krumova, 2012), *Pósa Zoltán breviáriuma I–II* (2010, 2011), *A fehér bohóc feltámadása* (versek, 2011), *Egy az Isten* (versek, 2013), *Seminoma avagy kórház a város közepén* (regény két kötetben, 2015).



Jánosi Zoltán (1954, Miskolc) irodalomtörténész, egyetemi tanár, a Nyíregyházi Főiskola rektora. Legutóbbi kötete: *Európa már kevés* (2011).



Soltész Márton (PhD, 1987) irodalomtörténész, szerkesztő, az MTA KIK kéziratárosa. Kötetei: *Felhasznált irodalom* (2012), *Működés* (2013), *Csalog Zsolt* (2015, megjelenés előtt).



Kovács Flóra (1982, Hódmezővásárhely) irodalomtörténész, egyetemi óraadó (SZTE), PhD, szerkesztő. Kortárs irodalom, irodalomelmélet, színházelmélet, komparatiztika területén közöl írásokat. Megjelent kötete: *A közösség a kortárs erdélyi drámában és színházban* (2013).



Lázár Balázs (1975, Szolnok) költő, színművész. 1997-ben végzett a Színház- és Filmművészeti Egyetemen. 2000-ben Fulbright-ösztöndíjasként Kaliforniában tanult. Legutóbbi kötete: *Bomlik a volt* (válogatott és új versek, 2015).



Szalay Károly (1929, Kecskemét) író, történész, kandidátus. Dolgozott tanárként, kiadói szerkesztőként (Szépirodalmi Kiadó, Magvető), és több ciklusban az MTV szerkesztőjeként. A Lyukasóra című folyóirat volt főszerkesztője. A magyar szatíra elismert szakértője, filmes monográfiák és regények szerzője. Kitüntették a Magyar Köztársaság Érdemrend kiskeresztjével (1994) és József Attila-díjjal (2000). Legutóbbi kötete: *Szent Jeromos éjszakája* (2014).



Szemadám György (1947) festőművész, író. Tagja a Magyar Alkotóművészek Országos Egyesületének, a Magyar Festők Társaságának, Magyar Művészeti Akadémiának és a Magyar Írószövetségnek. A Magyar Köztársasági Érdemrend kiskeresztje kitüntette (1997) és Munkácsy-díjas (2001), Hungart Ösztöndíjas (2011). Legutóbbi kötete: *Leopárd a teraszon* (2012).



Volodarszkij, Leonyid (1950) a mai orosz líra jelentős költője, Moszkvában él. Különösen vonzódik a magyar történelemhez és a magyar témákhoz, *Ogyinnádcáty sznov (Tizenegy álom)* címmel kiseposzt is írt a nándorfehérvári diadalról, amely megjelent a Magyar Napló 2006. novemberi számában. Munkásságáért megkapta az MTA Füst Milán Fordítói-díját.



Vasadi Péter (1926, Budapest) József Attila-, Kossuth-, Füst Milán-, Arany János-, Stephanus- és Déry Tibor-díjas költő, író, esszéista. A Nemzet Művésze. Húsz verses- és tizenhat prózakötete jelent meg. Közgazdasági munkakörben, majd újságíróként dolgozott. 1967-től az Új Ember és a Vigilia munkatársa. Legutóbbi kötetei: *Világor* (versek, 2012) *Sokan vagyok* (esszék, 2014).



Zsille Gábor (1972, Budapest) költő, műfordító, szerkesztő. 2004-ig Krakkóban, jelenleg Budapesten él. A Magyar PEN Club volt titkára, a Magyar Írószövetség Műfordítói Szakosztályának elnöke, a Magyar Napló versrovatvezetője. Bella István- (2008) és József Attila-díjas (2015). Legutóbbi kötetei: Wacław Oszajca: *Az öröm szenvedése* (fordítás, Kovács Istvánnal közösen, 2012), Anna Świrszczyńska: *Barikádok építtem* (fordítás, 2014). Legújabb kötete: *Össze* (válogatott és új versek, 2015).

A SZERDA A GYEREKEKÉ! 2015. július 1-től augusztus 12-ig JÁT SZÓ-SZERDA József Attila-lakótelep, Nagyjátsszótér

Fővédnök: dr. Bácskai János polgármester

MINDEN
PROGRAM
INGYENES!

Július 1., szerda 10 óra

Tengertánc

A Térszínház előadása

Július 8., szerda 10 óra

A tenger nyomában

A foglalkozást vezeti: Borbényi M. Éva – népi kézműves

Július 15., szerda 10 óra

Az elvarázsolt királyfi

A Napraforgó Meseszínház előadása

Július 22., szerda 10 óra

Kalózok és Vízi tündérek

A foglalkozást vezeti: Borbényi M. Éva – népi kézműves

Július 29., szerda 10 óra

Egérparádé, avagy apróléptű cirkuszi próbálkozások

Gulyás László vándormuzsikós előadása

Augusztus 5., szerda 10 óra

Cincognak az egerek

A foglalkozást vezeti: Borbényi M. Éva – népi kézműves

Augusztus 12., szerda 10 óra

Maszmók a tengerentúlon

A Picaro Társulat előadása

Rossz idő esetén a programok helyszíne a József Attila-lakótelepi Községi Ház (1098 Budapest, Toronyház u. 3/b.)
Bővebb információ: <http://www.facebook.com/pages/Játsszó-Szerda/> és www.fmkportal.hu

A RENDEZVÉNY
FŐ TÁMOGATÓJA:
BUDAPEST FŐVÁROS
IX. KERÜLET FERENCVÁROS
ÖNKORMÁNYZATA



FERENCVÁROSI
MŰVELŐDÉSI KÖZPONT
ÉS INTÉZMÉNYEI



9tv FERENCVÁROS
TELEVÍZIÓJA

www.ferencvaros.hu